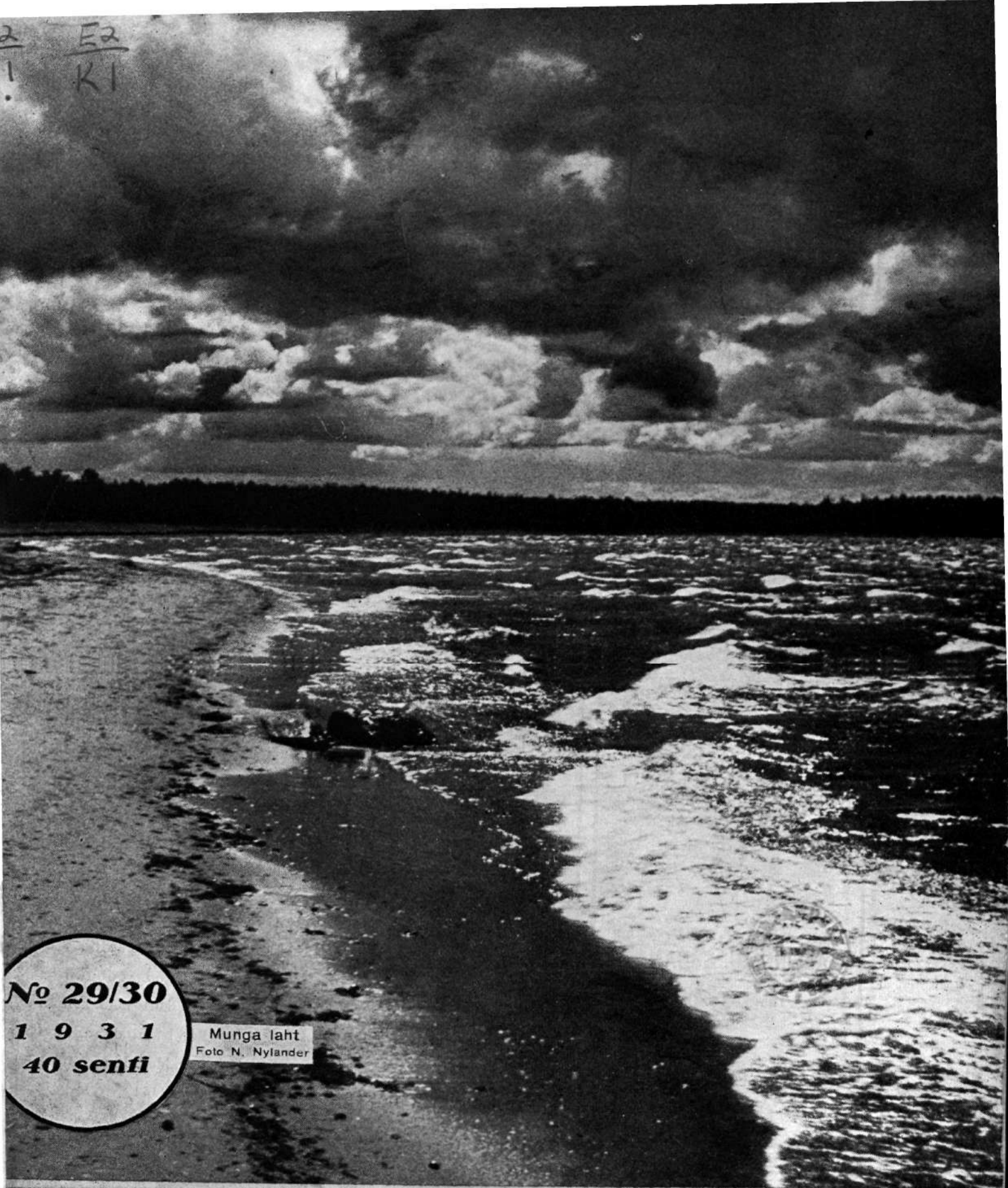

2
1
E2
KI

No 29/30

1 9 3 1

40 senti

Munga laht
Foto N. Nylander

KAITSE KODU!

OSAÜHISUS

TALLINNA

KÜLMETUSHOONE

VÕTAB HOIULE KÕIKSUGU
KIIRESTI RIKKIMINEVAID
KAUPASID
SUUREL JA VÄIKSEL ARVUL

TALLINN, U. SADAMA 2

TELEFON 301-74

TOIMETUS:

Tallinnas Kaarli t. 8, kaitseliidu peastaabi ruumes.

Vastutav toimetaja kol.-ltm. J. M a i d e, telefon 6-88.

Tegev toimetaja L. S e r d, telef. 8-29.

Toimetaja kõnetunnid kella 10-12.

Kaastõõ arvatakse tasu alla, kui sellele taunõudmine on peale kirjutatud. Tarvitamata ja tagasiastmiseks markimata käsikirju alal ei hoita.

TALITUS:

Tallinnas Kaarli t. 8.

Talituse juht Richard Jukk, tel. 8-29.

Talitus on avatud iga päev kella 9-3.

Tellimishind aastas 6 krooni, 1/3 a. 3 kr., 1/2 a. kr. 1.50, kuus 50 senti.

Kuulutuste hinnad a üks lehekõlg: tekstis ees 50 kr., tekstis 80 kr., tekstis jõrel 40 kr. Välise kaas 80 kr., sise- mised 60 kr.

Nr. 29/30

1931

SISUKORD:

- Kodukaitse õrganiseerimine Eesti- maal 1700. a.
- J. T.: Arvustavaid mårkmeid Noorte Kotkaste I. õppelaagrite Jånedal.
- Asunikust pårisperemeheni.
- Ed. Jon.: Sõjavõlad ja nende tasu- mine.
- or: Sinine-must-valge.
- Lwów - lõvi õnn.
- Suvilaagrid Tartumaa malevas.
- Jõuvahekorrad Idamerit.
- Punanõhkade maalt.
- R. L.: Mõnd vårtekalibritise püssi laskespordist.
- „Emdeni“ dessant.

Ärid,
tõõstused,
ettevõtted!

Kas olete pannud tåhele, et kuulutamise „Kaitse Kodu!“ annab mitmekordse tagajårje meie ajakirja levimise tõttu ostujõulistesse ringkondadesse?

Seepårast kuulutage
„Kaitse Kodu!“

*Kaitseliittlased,
naiskodukaitse
liikmed!*

Jålgige hoolega „Kaitse Ko- du!“ ilmuvaid kuulutusi ja tarvitage eeskått neid kaupu, milliseid reklaamitakse „Kaitse Kodu!“ avaldatud kuulutuste

låbi t

E2
KI

ENSV. TA. Riiklik
Ep. 535a
Kunstimuuseum

KAITSE KODU!

ILMUB KORD NÄDALAS

Nr. 29/30

Talinnas, laupäeval, 25. juulil 1931

Seitsmes aastakäik

KARJAPOISS ON KUNINGAS
SUURE VALLA VALITSEJA

Eesti NSV
Teaduslik
Raamatukogu
Ei
Teaduste Akadeemia

E2 1136

KODUKAITSE ORGANISEERIMINE EESTIMAAL 1700. A.

Adrian Verginiuse huvitavad kirjad keskarhiivis

Kui kunagi jutt kaldub Balti kirikhärradele eelmisist sajandeist, siis ikka kergib tavaliselt silmi ette mingi üldtüüp: oma veidi nagu kunstlikult-flegmaatses tasakaalus rahulikult veeteeriv pater familias — tingimata vajaline kuju ses idüllilises heaolus, mida kohalised sakslased vaikselt nukrusega hiljem nimetasid „livländisches Stilleben“. Küll on eriti varemil aegadel välised olud — sõjad, retked jne. — selle „Stillebeni“ tähtselt segi paisanud, surudes kirikhärra siis enamasti passiivse kannataja ossa — aktiivse sekka-lööjana esines ta harva.

Samalaadilised elutingimused, teatava määrani mingi üldine vaimne predispositsioon kirjeldatud elu-suhtumusele kujundasid sarnase inimrühma, kus leidis vähe mehi teravate, üldtüübist erinevate iseloomu-joon-tega. Vähe näeme oma minevaks kirikuõpetajate hul-gas müllu sööbivamaid kujusid. Rootsi ajal esineb neid võib-olla võrdeliselt enamgi kui hilisemal sajandel, kuid need erinevusjooned tol ajalgi pole sagedasti just sümpaatsed. Ka meie rahva vanem suusõnaline tra-ditsioon kingib pastoreile võrdlemisi vähe tähelepanu. Võõrast rahvusest, kuni 19. sajandini sagedasti ka võõramaise päritoluga, ei suutnud need härraskihi esi-dajad kuigi sügavasti mõjutada eesti talupoja vaimu-ilma — poliitiline ja ühiskondlik olukord lõi eeldused, mis lähenemist takistasid.

Niisugusel tagapõhjal paistavad seda teravamini silma üksikukujud, kes ei väeri tähelepanu ainult oma-pärase, üldtüübist erinevate iseloomudena, vaid kelle vahelkordki talurahvaga on kujunenud hoopis teisesugu-semaks kui pastoreil tavaliselt. Sarnasena tõmbab esmajoones tähelepanu endale Adrian Vergi-nius*), Vastse Testamendi tõlkija ja teeneterikas vaimulik kirjamees.

*) Et tema elulugu kooli õpperaamatute kaudu on üldiselt juba enam-vähem tuntud, seepärast olgu siin-kohal ainult paar märget: Ta sündis Kambja õpetaja pojana 1663. Käis koolis Tartus, Riias ja Tallinnas. 1681. a. alustas õpinguid Kieli ülikoolis. Pöördub isa kutsel järgmisel aastal kodumaale — pärast raskemat haavataasaamist kahevõitlusel. Andus hoogsasti tööle kirjanduspõllul, tõlkides „Vastse Testamendi“ Tartu murdesse jne. Võttis osa piibli tõlkimise konverentsi-dest Lindenhofis ja Piliistveres. Sai 1686. a. Puhja õpetajaks; tema juures Puhjas viibides tõlkis Joh. Hor-nung Uue Testamendi Tallinna murdesse 1687. a. Puhjast siirdus V. Otepäele õpetajaks 1694. Tegut-ses Põhja-sõja ajal energiliselt talupoegadest maa-kaitsealade organiseerimisel, nii et teda isegi „talupoegade oberstiks“ hakati hüüdma. 1704. a. vangis-tasid venelased ta keeldud ühenduse pidamise ette-käändel vaenlasega (rootslastega) ja hukkasid Tar-tus 27. juulil 1706. a. pärast piinarikast vangipõlve. Nii Tartu linnavalitsuse kui ka Otepäe kih. talupoegade eestkostmisel tema päästmiseks Vene võimude ees pol-nud tagajärge.

Keskarhiivis leiduvad mõned huvitavad kirjad aas-taist 1700—1702. Need on läkitatud V. poolt tolle-aegsele Liivimaa kindral-kubernerile Eerik Dahlbergile ja kujundavad väärtusliku materjaali nihästi autori huvitava isiku kui ka tookordse sõjalis-poliitilise olu-korra tundmaõppimisel.

Kirjade seeria algab saadetisega 11. nov. 1700. Sisust võib otsustada, et see ei ole V. esmakordne kiri Dahlbergile. Kõnesolevas kirjas on huvitav tähele-panna, kuidas V. üsna õieti hindab Venemaa poolt ähvardava sõjahädaohu suurust ja ulatust, kuid sõja tõelisist põhjustest ei ole ta siiski teadlik ega paista, et tal oleks just selge kujutelm üldpoliitilisest seis-u-korrast. Tema arvates puudunud nimelt venelasil kavatsus sõjalisteks üritusteks Liivimaal, kuid „peale vene laevade äravõtmist Tartus ning mõne meiepoolse salkkonna Venemaale tungimist, röövimist, põletamist ja ühe kiriku rüüstamist, kust kaks kella Tartu too-dud, — on venelased mi vihale aetud, et nad kogu jõuga, nagu teated kõnelevad, kavatsevad jälle Liivi-maale tungida nung sin kõige karmimal kombel tegut-seda.“ Oma teadete allikana mainib V. mõnd talu-poega, kes venepoolseid olusid hästi teavad — „die auss Russlandt gute Kundtschafft haben.“

Varitsev hädaoht viib Verginiuse mõttele hakata organiseerima talupoegi kaitsesalka-deks, sest piirile saadetud väeosad üksi on tema arva-tes liig väikearvulised vaenlase kinnipidamiseks, pea-legi koosnevad nad enamikus väljaõpetamatuist ja vilu-matuist sõdureist. „Kuna kohalik talurahvas häda-ohust selgesti aru saab, on ta heameelega nõus relve käes moskoviitlase vastu astuma ja kuninglikule väele piiri ääres toeks olema (so erbeut sich solche willig mit gewaffneter Handt wieder den Moscoiter ge-brauchen zu lassen und die Königl. Troupen an der Grentze zu verstärcken).“

Ent kaks asja on esialgu takistuseks talupoegade osavõtule maakaitsest: esiteks talupoegade teo-kohustus ja teiseks maksude tasumine mõisale. Olles juba nii-kui-nii koormatud hobuse ja enese ülalpidamisega sõjaväes valmistaks talupojale ülepääsmatuid raskusi maksude õiendamine mõisale jne. Kui kindral-kuberner katsuks asja nii korral-dada, et iga ratsamehena sõttaminev talupoeg oleks tegeliku sõjasviibimise ajaks vabastatud teost ja muist koormusist, võiks kokku saada suure väe. Et aga mõisad siiski ei jääks üsna tööjõuta, tuleks kindlaks määrata proportsioon, kui palju igalt adramaalt mehi võib sõtta minna ja kui palju peab jääma teomeestena kohale.

„Ma kinnitan Teie Kõrgekrahvilekule Ekstsellent-sile, et hädaoht siin on suurem kui ma suudan kaju-

tada... Ustav-ausast meelest Tema Majesteedi Rootsi kuninga ja minu armastatud isamaa vastu olen tahtnud esitada Teie Kõrgekrahvlikule Ekstsellentsile järelekaalumiseks, kas see minu ettepanek väärrib tähelepanu või mitte. Peaks ta Teie Kõrgekr. Ekstsellentsile meeldima, siis olen valmis võtma enesele vaeva (kuna kohalikul talurahval eeskätt minu vastu on hea usaldus) mitte ainult kohalikus, vaid ka naabruse kihelkondades talupoegi üles kutsuda, õhutada ja ära märkida ning isiklikult rittmeister Freymanni käsutusse viia, kelle vastu talupoegadel eeskätt on usaldus.

Pean aga kõigeeks selleks Teie Kõrgekrahvliku Ekstsellentsi poolt volituste ja juhtnõõridega varustatud olema; väljaantavad üldised patendid (ülemuse korraldused) jäävad tagajärjetuiks — nagu seni, nii ka tulevikus; tõsiselt peitub siin periculum in mora (hädaoht viivituses)“.

Kahjuks puuduvad keskarhiivis vastavalt ajajärgult kindral-kuberneri saksakeelsed registratuur-raamatud — seepärast ei ole võimalik teada Dahlbergi vastusest sellele eelpool refereeritud V. huvitavale kirjale. Esmajoones kergib küsimus: kas ja mil määral V. ettepanek mõjutas hiljem maksmapandud talupoegade maakaitse korraldust? N.-n. maamiilitsa mõte ei olnud sel ajal, mil V. kirjutas oma kirja — novembrikuus 1700 — kohalistele rootsi võimukandjatele enam uus, kuid kindlamale alusele rajati asi õieti alles 1701. aasta alul. Maamiilitsa organisatsiooni loomisel etendas teatavat osa ka Dahlberg, kelle projektid mõnikord kuninga poolt muutmatult heaks kiideti (Karl XII kirj. Laiuselt 2. mail 1701 Dahlbergile — L. R. k.-k. arh. V. 101 keskarhiivis). Ei ole sugugi võimatu, et Dahlberg teatava määrani silmas pidas ka V. poolt esitatud argumente oma kavade koostamisel ja maamiilitsasse puutuvate administratiivsete sammude astumisel. Samal päeval, mil V. kiri saabus Riiga — 16. nov. 1701 — on dateeritud Dahlbergi kiri kuningale, milles ta tähelepanu juhib vajadusele kõvendada Tartumaa sõjaväelist kaitset, ühtlasi avaldades arvamist, et viimasel puhul — s. o. mõne väeosa kohale läkitamisel — ei viibiks ka talupoegade koondumine kaitsesalkadeks. Raske on uskuda, et siin tegu oleks ainult juhusliku kokkusattumisega — hoopis tõenäolisemana paistab võimalus, et V. kiri andis Dahlbergile teatava tõuke.

Võib vahest arvamine tekkida V. liig kergeusklikust optimismist, kui ta oletas sarnast talupoegade tulva kaitseteenistusse, et mõisad võiksid tööjõust jääda lagedaks. Siiski hindas V. seisukorda ja talurahva orientatsiooni õieti: umbes sellelaadilised nähud põhjustasid hiljem tõepoolest tõkkereeglite tarvitusele võtu (muidugi ei olnud puudust ka vastupidiseist juhtumest — kõrvalehoidumisest, deserteerimisest jne.).

Järgmine säilinud kiri on läkitatud ligi aasta pärast esimest — 3. novembril 1701; sisuliselt ei anna see õieti palju lisa V. kui kodukaitsetegelase valgustamiseks, kuid väärrib teatud tähelepanu seepärast, et seal kõne on Otepää koolmeistrist Hermann Stammerist, kellega kui Rootsi sõduriga läbikäimine mõni aasta hiljem — venelaste Tartu ja ümbruskonna val-

lutamise järele — V-le sai nii saatuslikuks, et viis ta tapalavale.

Kõnesolev kiri on kaebus kindral-kubernerile Koorküla (?) mõisa valitseja üle, kes omavoliliselt oli vangistanud ja ülemäära rängasti karistanud mainitud Stammerit. Teatava karistuse väärt oli viimane küll ka V. arvateski, sest V. käsul põgenikku-talupoega viies oli Stammer enda kõrtsis purju joonud ja viinas-tunud olekus Koorküla talumeestega asjata tüli norinud ning isegi vangil lasknud ära põgeneda. Kuid süü otsustajaks ja karistajaks olgu V. nõudmisel kohus, aga mitte mõisavalitseja.

Üks huvitavamaist V. kirjust on dateeritud 19. jaan. 1702 — seega umbes kolm nädalat pärast rootslasile nii õnnetut Erastvere lahingut. Kirjas ongi pike-malt juttu lahingust ja selle käigust. Imneb, et V. õieti teravas vastolus asus kohaliste väeülematega ning lahingu ebaõnnestumise kirjutab viimaste arvele. Eestimaa aadlilippkond puhanud muretult, vaatamata sellele, et eelmisel õhtul kaks Kirepi talupoega — Zuchna Andres ja Musta Rästa Jürri teateid olid toonud vaenlase liginemisest. Nad naerdud välja. V. kahtleb, kas asjaosalised väeülemad kogu sündmustikku ka küllalt tõetruult on kirjeldanud kuningale. Kui see ei ole vastumeelt kindral-kubernerile ning kui sellest ei teki temale, V-le, mingeid soovimata sekeldusi, oleks ta valmis esitama oma poolt põhjaliku relatsiooni, mis kõlaks hoopis teisiti kui senised. Olgu siin kohe tähendatud, et Dahlberg selle kavatsuse kiitis heaks ja soovitas kõnesoleva relatsiooni koostamist — iseloomustav näide kindral-kubernerist suhtumisest maapastorile. Siinjuures ei või aga silmist lasta Schlippenbachi ja Dahlbergi halba vahet, seetõttu võis kindral-kubernerile olla eriti tere-tulnud asjaolu, mis pidi diskrediteerima esimest.

Oma lemmikideele — talupoegadest kaitsesalkadele — pöörab V. nüüdki jutu: „Seekord on mul veel järgmine ettepanek: Põgenemisele sunnitud ja laostatud talupoegi on mitu sada. Need ei suuda end ühtki päeva elatada ja asuvad häda sunnil röövima ja tapma; mitmed mõisad on nende poolt juba paljaks röövitud ja laastatud; lugu läheb veelgi pahemaks, kui sõja pikale venimisel nende (s. o. talupoegade) ülalpidamiseks abinõusid tarvitusele ei võeta. Need inimesed oleksid nõus ennemini end kaitsma vaenlaste vastu kui omastega nälga surema. Arvan seepärast soovitavaks neid kokku koguda, neile mõisadest (kus enamasti veel suured viljatagavarad olemas, mis aga kahjuks vaenlase kätte langevad, nagu paljudes kohtades juba on sündinudki) natuke vilja ülalpidamiseks anda, neid ära jaotada maamiilitsasse või muudesse korralikesse väeosadesse ning asetada vaenlase lähedusse mõisadesse... Ja et ma kedagi ei tea, kes selle asja eest tõsiselt hoolitseks, seepärast tahan selle vaeva enda peale võtta, maal ringi rännata ja rahvast koguda, kuna mul on hästi teada, kuhu suurem jagu on pagenud.“ Nõusoleku puhul selle ettepanekuga palub volitust vastavaiks sammudeks ning abilisteks üht ohvitseri ja allohvitseri. Kirja lõpul leiab aset järgmine huvitav märg: „Sedasama olen kirjutanud ka härra

kindral-major Schlippenbachile, kuid tema vastu pole mul siiski erilist usaldust ega ole ma temaga tuttav.“ — Nähtavasti teadis V. väga hästi Dahlbergi-Schlippenbachi antagonismi, vastasel korral oleks ta oma isiklike arvamistega kõrgema väejuhi üle olnud tagasihoidlikum.

Kuid vaatamata umbusaldusele Schlippenbachi vastu, tuli V-l temaga siiski astuda läbirääkimistesse, nagu selgub V. kirjast Dahlbergile 2. veebr. 1702. Sellest ilmneb, et suuremat huvi Schlippenbach V. projekti vastu ei olevat osutanud, isiklike läbirääkimiste järele V-ga avaldanud siiski nõusoleku anda viimasele abilistena talupoegade kogumisel ühe ohvitseri mõne sõduriga. Asehaldur Strömfeldt on lubanud hoolitseda V. poolt kogutud meeste ülalpidamise eest.

Energilisele teoinimesele harjunud V-le hakkab see läbirääkimine ja arutlemine varsti närvidele käima — 16. veebr. 1702 kirjutab ta: „Tänini ei ole sõjapagurite-talupoegade kogumisest veel midagi välja tulnud. Härra kindral-majori (Schlippenbachi) poolt on see asi antud mõlema asehalduri otsustada, kes praegu Tõliste mõisas viibivad. Kardan, et meie arupidamine vältab seni, kuni vaenlane kõik maa laastab. Siinpool sünnib suuri korralagedusi ja vägivallategusid ümberliikuvate ratsameeste ja sõdurite poolt, nii et vaestelt inimestelt võetakse nende viimne vara. Paljud vaenlase eest paos olnud talupojad, kes hiljem tagasi koju pöörsid, on nüüd meie oma sõdurite eest uuesti pakku läinud, jättes maha kodu ja eluaseme.“ On kirjutatud ses asjas ka kindral-major Schlippenbachile, kuid viimane ei pöörnud V. arvates sellele vajalist tähelepanu. V. jätkab: „Maa laostumist põhjustab suur vastastikune kadedus ülemuste vahel (unter den Vornehmsten). Kui Jumal aitab, tahan tee paranedes tulla ja Teie Kõrgekravhlikule Ekstsellentsile suusõnal alandlikult mõnd asjaolu ette kanda, millest ma praegu ei saa kirjutada. Ent vaheajal võib vaene talupoeg, mitte suutes end päästa ei vaenlase ega meie oma sõjameeste eest, meeletest aetuna kalduda sarnastesse äärmustesse, mis meile mitte vähe kahju võivad saata.“

Mida kaugemale, seda pessimistlikumaks muutub V. toon. Oma rahulolematust Schlippenbachi ja asehaldurite tegevuse üle väljendab ta veel teravamini kirjast 9. märtsist 1702: „Lootsin, et hiljutisel härrade asehaldurite konverentsil otsustatakse lõpetada n.-n. moonamuretsemine (mille juures suuremaid vägivallategusid korda saadetakse) ja meie, vaesed alamad, pääseksime tooreste soome ratsameeste ja dragunite omavoli alt (kes ohvitserideta, sellekohaste orderiteta kõikjal ümber rändlevad, võtavad ja röövivad, mis ette juhtub, isegi inimeste kallale tungides, lüües ja pekses); ent kogemused näitavad vastupidist ja selline toimetamine võtab nii hõugu, et keegi ei ole õieti enam oma majas julge meie oma sõdurite eest. Kirjutasin sellest korralagedusest uuesti kindral-major v. Schlippenbachile paludes temalt kaitset kodusele julgeolekule, kuid sellest polnud ühtki abi (erhalte aber von demselben gar schlechten Trost). Sellelaadiliste sündmuste mõjul kaldub talurahvas meeletutele ja

paljud on juba kuuldavale toonud, et nad tahavad ühineda vaenlasega ja sellelt otsida kaitset ning abi.“

Sündmused arenevad omasoodu. Saabub vaikuski enne uut tormi. Väeosad, mis V-le nii palju meelehärma sünnitasid, paigutatakse mujale ning 16. apr. 1702 võib V. kirjutada, et kihelkonnas valitseb nüüd vaikus, oma väed on lahkunud, vaenlasestki pole palju kuulda. Nii mõisadest kui ka taludest on rahvas enamasti ära läinud, V. on peaaegu üsna üksik kohal.

See kiri on viimane kõnesoleval keskarhiivi näitusel väljapanduist. Võimatu ju ei ole, et V. sellelaadilisi kirju hilisemalt ajaltki veel võiks leiduda, kuid kahelda tuleb selles siiski. Nimelt lahkus maikuu alul 1702. a. oma kohalt Liivimaa kindral-kuberner Dahlberg ja vist ei ole ainult juhus, et V. kirjavahetus k.-kuberneriga lakkab just samal ajal — aprillikuu lõpul.

Eelpool oli võimalus ainult kõige üldisemais joontes tutvuda V. mõne kirjaga. Ent neistki märkmeist tohiks selguda, et kirjade autori isik väärib veelgi täpsemat valgustust kui talle seni teaduslikus kirjanduses on osaks saanud. Kõnesolevategi kirjade põhjal on huvitav tähele panna, kuidas see dünaamiline, energiaküllane mees segastes oludes otsib tegevust ja oma algatusvõimele rakendust. V. armastas suuri üritusi, kuid mitte teostamatuid — selleks oli ta liig hea reaalspoliitik. Oma kavatsusi teostas ta pikema kõhkleemiseta ja hoogsasti. Sellisena näeme teda rahuajal piiblitõlkijana: konverentside kõnemulinas tädinuna istus paarikümneaastane noormees Vastse Testamendi tõlke juure ja viis selle lõpule; ka tallinnamurdelise Uue Testamendi tõlketöö organiseerimisel tarvitas V. sama lihtsat kui ka radikaalset lahendusviisi kutsudes Joh. Hornungi enda poole nimetatud tööd sooritama. Oma iseloomule jääb V. bruuks ka sõja katastroofilistes oludes — midagi pole talle vastumeelsemat kui aeglane arupidamine ja „konverentsitamine“: „Ich fürchte, wir werden so lange deliberiren, biss alles vom Feinde verstöhret wird“. On huvitav jälgida sedagi, kuidas V. mõttekäiku läbibistab hoolitsemine taluraha eest ning ta seejuures puhtakujulise reaalspoliitika oma otsustamisel ikka arvestab tegelikkude olukorda ja tingimusi. Näitena võiks osutada sellele, kuidas ta vaated talupoegade-maakaitsovälaste varustamise kohta muutuvad vastavalt konjunktuurile. Häid sugemeid pakuvad kõnesolevad kirjad Dahlbergi ja V. vahekorra selgitamiseks, samuti kohaliste väeülemate ja V. vaheliste suhete valgustamiseks.

V. kohta omame võrdlemisi rikkalikke biograafilisi andmeid, kuid kahjuks natuke ühe külgeid. Teatavasti koostas ta ise vangipõlves oma lühikese eluloo.

Põhjalikum uurimus tema kui kodukaitse organisatori üle vististi suudaks avastada huvitavaid lisandeid Põhja-sõja algaastate ajaloole.

Adrian Verginius on eesti talurahvaga nii ligidalt kokku puutunud, nagu vähesed tema ametivennad — sarnase isiku teravapiirdelisem valgustus heidaks seega ühtlasi valgust eesti mineviku kannatusrikkamasse ajajärku.

Armustavaid märkmeid Noorte Kotkaste I õppelaagriks Jänedal

J. I.

„Viiskümmend nädalat ootamist, hoolsat püüdmist ja ettevalmistusi, kaks nädalat laagrielu.“ Kuigi meil senikaua ikka raskusi on noortel selle „kahe nädalaga“, sest kodused tööd, juhtide ajapuu-dus, vanemate teadmatus laagri-elust ja korraldu-sest, need asjaolud viivad laagri 5—2 päevasele kestvusele, jääb noorele ometi laagri-elu veetlevus, elamine iseenese eest hoolitsedes ja vastutades oluliseks osaks, miks ta tahab hoolega püüda saada korralikuks oma organisatsiooni liikmeks. Laagri-elu on raskustega seotud, laager nõuab hoolsat ja korralikku tööd, nõuab füüsilist pingutust, kuid vaid kõige aramad „mammajad“ ei ihka laagri-elu ja sellega kaasas olevaid mängu, võistlusi. Meie laagripäevade kokkukuivamine sagedaimini kahele an-

Peavanemad külastavad õppelaagrit: Peavanem K. Einbund ja abi A. Kerem ühes peastaabi ülema J. Tedersoni ja laagripealiku A. Vilmsiga pa-raadi vastu võtmas.

seis niivõrd mitmekesine aastate poolest, mida samuti sellele arvele kirjutada, kuna vanemad isikud, kutsu-tumad, kibedas töös maal pidid viibima ja vaid poeg, noorem, vaevalt pääsis laagrisse.

Ometi — julgen oletada seda, vaatamata palju-dele ilmsiks tulnud puudusile korralduses, kohavalikus, varustuses ja muus — andis õppelaager osavõtnud juh-tidele näpunäiteid ja hulga kogemusi, hulga aimu laagri-elust ja laagrite korraldamisest. Küllap järgnevad laagrid tulevad paremad, kuna võimalik laagri juhtimi-sele rakendada vilunumaid ja kogemustega isikuid, kes I õppelaagrist toodud tähelepanekuid malevate laagri-tes näidanud ja nii noorkotkaliselt õppides teisi edasi hakkavad õpetama.

Lubatagu siin mõningaid mõtteid avaldada, et või-malik oleks neid läbi kaaludes järeldused teha asjale ja noorte kotkaste liikumisele kasuks.

Juhtidel tuli vähe kokkupuutumist laagri korral-damise ja organiseerimise endaga. Ka teoreetiliselt mõeldud täiendus jäi ajapuu-dusel kahjuks saavutamata. Oleks mitmeti kasulik olnud, kui ilmunud Noorkotka Käsiraamat I asemel oleks saadud laagris pakkuda

Laagri avamisel. Peavanema abi prof. Piip ja kindralid J. Roska ja J. Põdder.

nab küll laagriks sootuks eriilme, kuna laagri ehitamine võtab esimese päeva peaaegu täieliselt (meie puuduliku laagri-varustuse tõttu veel seda enam) enesele, teisest päevast kulub hulk tunde laagri mahavõtmisele ja platsi korraldamisele, ja õhtuks tavaliselt pead veel kojugi jõudma... Ometi noored on senikaua laagri-eluga rahule jäänud ja igas laagris soovi avaldanud veel mõneks päevaks jääda.

Juhtide I õppelaager kandis sama koormatuse il-met. Kuigi viis päeva tegevust ette nähtud ja laagri-varustuse eest meie olude seisukohalt vaadatuna kaunis täieliselt hoolitsetud, ometi mõtlemiseks aega — n. ö. vaba aega — ei olnudki juhtidel. Kogu laagri-elu ei annud vist küll mingeid uusi leidusi laagrite korralda-mise alal, mida muidu nii sageli elu ette kirjutab. Kuid polnud parata — juba nüüdsedki viis päeva töid juhte kokku nii kahekümne kuni viiekümne ümber vähem kui seda võis arvata. Ja lisaks veel oli isikuline koos-

Puhtuse ja korralikkuse proov.

FILME

NOORTE KOTKASTE JUHTIDE LAAGRIST 1931.

„Laagriküürrong“ saabub ühes telkidega.

Elamud tõusevad Jänedal järve kaldal.

Laagripealik ja laagritark teevad plaanid.

Kaitseliidu ülem tervitab noorte kotkaste juhte laagri alul.

Kindral Põdder lööb „käte“ lokulauale.

Juhid harjutavad söögisabas seismist.

Laagriinstruktorid õpetavad algajaile riietumiskunsti.

Õppelaagri värav ja selle ehitajad.

Laagris valvatakse hooliga puhtuse järele.

Laagrijuhatuse telkide rajoon.

Laagribüroos, pealiku käskkiri valmib.

Toitlusalaja ülemjuhatus on pr. Eilarti käes.

Söögiküsimustes on „a“ ja „o“ prl. Hanson.

Ilus loodus on Jänedal.

Lõbus on laagriehitamise juhtimine. Vanim laagrielanik — koolinõunik K. Greenberg. Peavanema abi prof. A. Piip avab õppelaagri. Tähtsate külaliste autogrammid kirjutatakse lokulauale. Elupääste- ja ujumisharjutused mag. Grünbergi juhatusel.

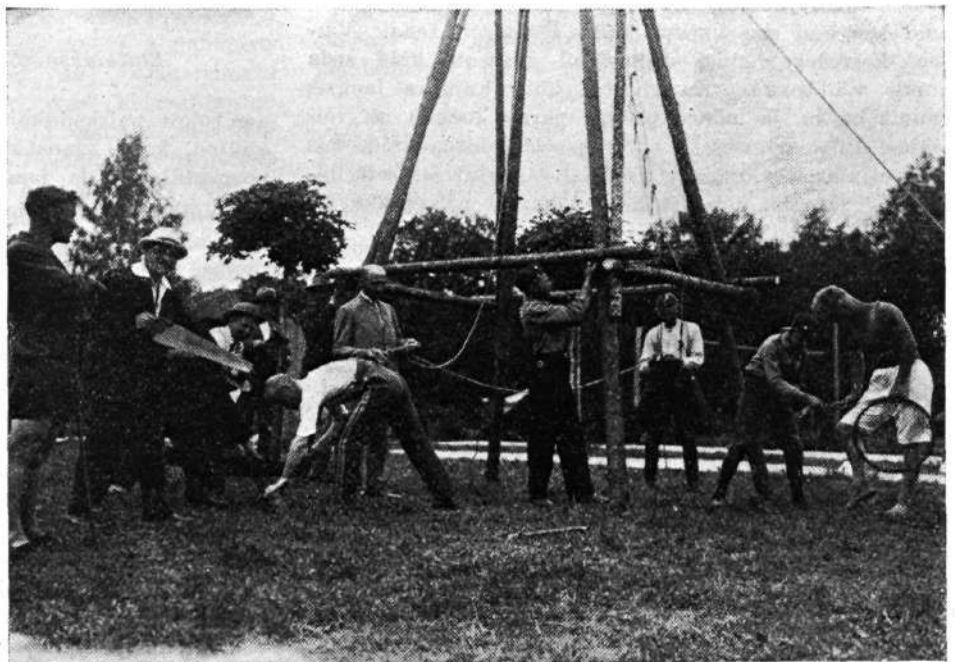
sama raamatu kolmas anne (praegu käsikirjad valmis, läbivaatamisel). Kuid selle saame edaspidi, mis siis võimaldab täienemist ka laagrielu peensustes ja tarkustes. Rühmade ja malevkondade laagrid, kohapealsed, annavad siis juba võimaluse neid katsetada ja rakendada, õppelaagris omandatud vaimus. Samuti jäi palju laagritarkusi õppimata — selge tunnistuse sellest jätab laagri viimase päeva salkadevaheline võistlus. Viimasel päeval oli see ju pinevaim ja telkide sisseseaded ning ümbruse kaunistamine, puhtus ja korralikkus olid tõusnud märgatavalt — seda oli vaid üksikutes telkides peletanud teadmine, et sama päeva õhtul ei ole, ei tohi olla enam jälgegi kõigest vaevast. Mida oleks sel alal annud järgnevad 9 päeva, kui laager oleks olnud tõeliselt kahepäevane?

Laagritarkuste all oleks pidanud rohkem rõhutada ka meie omakultuuri tähtsust, Eesti rahvusparasuse esiletoomist, vähemasti dekoratiivsuse alal. Eri- lised võimalused olid siin veel õhtustel lõkkestel, eriti aga ettekannetes. Mussolini oleks väga hästi Eesti oludest võetud aine- stikuga asendatav, samuti ei annud fakiirid muud kui teadmist, et meie poisid oskavad end moondada ja välismaalasi jäljendada. Kuid muidugi ei või väheseilt ette- teadlikelt isikult üleöö nõuda palju, vaid eks edaspidi ühiselt ja igas ma- levas omaette rakendume tööle ja jätame juudid ja muu- maalased meie koosviibimiste ettekannetest minimaalsuseni välja.

Õppelaagri raskemaks punktiks kujunesid ettevõetud pioneertööd — vähem torn, kuid seda enam sild. Viimane oli juba ettegi teada raske ettevõtte, kuid oldi siiski juhtide laagris ja sellele vastavalt ka ettevõtted. Iga- tahes seisab sild valmina Jä- neda pargis ja tunnistab tund-

jaile noorte kotkaste tööskusest ja tööst-vaevast. Kogemused ehitustöödest on aga ehitajail kaasa vii- dud, olulisem on ehk siiski teadmine, et sarnaste ja teiste tööde tegemine kuulub noorkotkalis- se töökavva. Oskusi said muidugi vaid need tegelikud ehitajad — pioneer-„pataljon“ eriti arvukas ei olnud. Puutumata jäi laagris pioneerala käsikäes veega, milleks küll või- malusi oli, aega ja materjali aga ei olnud. Ei saaks just puuduseks seda kirjutada, kuid oleks võinud natuke olla kavas ja sellega oleks Jäneda külma vett ehk roh- kem kasutatud kastmiseks.

Kehaline kasvatus kujunes laagris hommikuseks võimlemiseks, väheseks pallimänguks ja veel vähese- maks ujumiseks. Olgu siinkohal märgitud, et võim- lemise alal ei oleks lühikese aja jooksul mõtetki olnud rohkem teha — vaid poiste võimlemiseks õige seis- koht anda. Tuletagu juhid vaid meele „hommikust lõ- disemist“, „värava alt ja telki pugemist“ jne. Ning lisaks sellele oleks teadmine, millise väärtusega on iga-

Noorte kotkaste juhid laagris torni ehitamas.

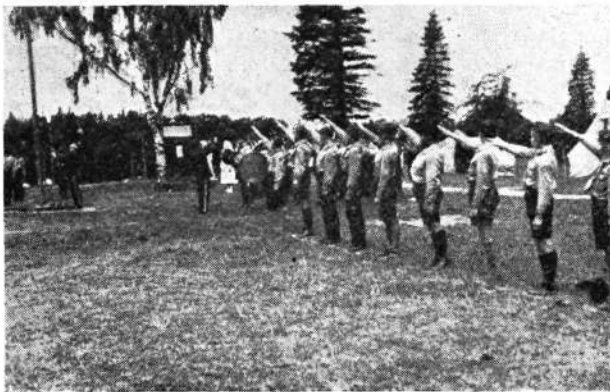

Hommikune võimlemistund.

hommikune võimlemine. Kergejõustik tohiks olla küll kõikjal küllalt tuntud. Ujumine ja veemängud — kõige parema tahtmise juures ei saanud Jänedal oludes seda teha teised kui vaid head ujumised. Siit üks miinuspunkt laagrikoha valijaile ja hoiatus edaspidiseks tööks. Sama takistus oli ka uppuja päästmise harjutustele — ei võinud ometi mõnd tõeliselt uputada õppimise tähe all. Siiski — harjutusi sel alal ja elupäästmise alal oli küllalt ja küllap juhtidele ikka mõndagi uut andis. Ent sellest rääkigu osavõtjad ise ja tõendagu edaspidised noorte kotkaste töötulemused.

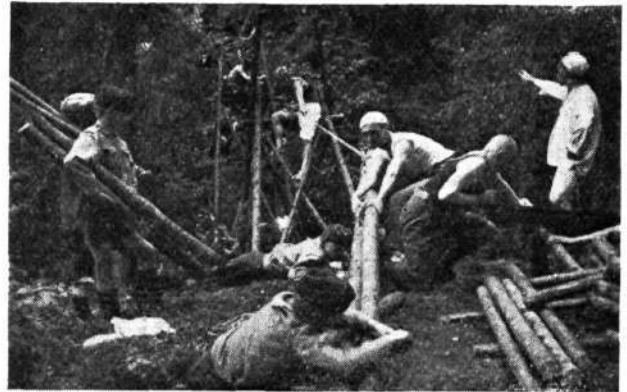
Mängude alal oli eriline rõhk pandud pesapallile ja spordipealik Lepp tegi häid tunde tööd. Loodetavasti mängivad noored kotkad juba ligemal ajal hoogsalt uut ja poistele — ka vanematele — nii väga väärtuslikku ja nendepärast mängu.

Mis puutub laagri seesmise elu kujunemisse ja distsipliini, siis on siin teeneid küll suurelt laagrikomandandil. Mõnd oleks ju saanud paremini teha, kuid keegi ei saa kunagi kõike ideaalselt teha. Väikesi kõrvalekaldumisi distsipliini alal oli, kuid seda ainult väikesi. Ka riviline külg kujunes laagris kaunis heaks, ja mõned päevad pärast laagrit oli võimalusi tulemusigi näha — väheseid noorhaukaid, mis meil olemas, tegid laagris õpitud eeskujul selliselt ilusa rivi ja ettekande, et kohe lõbu oli põlvepikkuseid poisse nii asjalikult tegelemas näha.

„Liputervituseks valvel!“

Nii õppelaagris kui ka meie senistes laagrites üldse tuleb eriline peatükk pühendada toitlustamise küsimusele. Naiskodukaitse lahke kaasabi tõttu ei ole see küsimus senikaua kuski raskusi valmistanud ja kuludki sel alal on suuremalt osalt meie emad enda kanda jätanud. Kuid oleme siiski teadlikud, et noorte kotkaste laagris see loomulik ei ole, vaid ainult praegu, algajajärgus, tänuga vastuvõetav. On kindel ja ma ei tarvitse kordama hakata, et laagriskäijad on korralikult toitlustatud ja selle ala noorte eneste kätte minnes selliselt eeskujulikult küsimus ei lahene. Ometi — kui tulevikus meie laagri teised oskused ei vaja enam nii palju õppimist ja harjutamist, peame ka toiduvalmistamise ala enda harjutuskavva võtma. Kui aegaviitev see ka ei ole, ometi peame noortele õpetust andma ka siin „Alati valmis“ olema ja ilma armsa ema juuresolekuta toime tulema. Küllap tuleval aastal laagriperioodiks palume vaid naiskodukaitse ainult instruktoriga, edaspidi aga ise, oma jõul, toime peame tulema. Seda esijoones rühmade ja malevkondate, malevate laagrites, vähemate laagriperede juures. Praegu

Ehitatakse sild Jänedale mälestuseks.

aga olgu naiskodukaitsele pikk laagri AAII--TÄH hüütud, kuna ajanatuke laagrites selle võrra rohkem noorkotklusele ja laagrikunstile pühendatakse.

Võtku õppelaagrist osavõtjad siit kirjutisest teadmiseks, mida nad laagris oleksid pidanud täielikumalt saama, mida nad oma korraldatud laagrites peavad paremini korraldama ja tegema. Teised aga ärge arvaku, et laager ainult puudustest koosneski — oleksid laagrisse tulnud, oleksid ka häist külgedest ise osa saanud. Häid asju oli ka palju, kuid nendest võtku mõni teine sõna. Sest laagri korraldaja ise vaevalt on erapooletu küllalt neis küsimusis kokkuvõtete tegemiseks. Küll lubatagu avaldada tänu kõige positiivse töö eest laagri juhatuse ja õpetajate-lektorite koosseisule, kes ennastohverdavalt palju tööd teinud ja vaeva näinud.

Ka Jänedal koolijuhatusel ja mõisavalitsusel olgu väga palju tänu lausutud, kes pikka aega pidid suurt võõrastehulka oma naabruses kannatama, pealegi kus see külalistepere oli küllaltki kärearukas, uudishimuline ja palju abi vajav ümberkaudseilt elanikelt.

ASUNIKUST PÄRISPEREMEHENI

Jooni meie maakorralduse senisest tööst

Selles pole palju kahtlust, et juba lähemas tulevikus kaob unustushõlma sõna asunikud. Kaob see omapärane põlluharijate seisus, kes üle kogu riigi asus kündma ja äestama võõrandatud mõisate põllupinda. Kaob ära see seisus, kellest olenevalt tekkis samanimeline poliitiline parteigi ja kelle pärast on erakondlikul poliitilisel areenil rohkesti piike murtud. Täna homme muutub asunik pärisperemeheks, oma maa-pikese ainsaks valitsejaks, kuigi see tal veel riigile lõplikult pole kinni makstud. Tahab siis see veel asuniku nime kanda, kes juba pärisperemeheks torkab adranina oma maasse. Võib olla leitakse senisele asunikele uus nimi, kas „uusperemehed“ või midagi selletaolist. Ega vanaperemehedki taha üleöö mõisaväljadele kerkinud maamehi veel enestega üheväärsesse seisusse ja nime alla võtta, kuigi paljud asunikud kümnekonna aastaga vanaperemeestest mõneski asjas on jõudnud ette.

Ajajärk esimese asundustalu väljamõõtmisest mõisapõllult kuni viimse asunikukoha ümberkirjutamiseni pärisomanduseks väärib kord Eesti vabariigi ajaloos rohkem tähelepanu kui seda kaasaegsed suudavad hinnata ja ennustada. Kõige raskemaks oli see ajajärk loomulikult asunikele. Tühja taskuga lagedale mõisapõllule asuda endale uut kodu ja eluaset looma, see nõudis tööd ja rühkimist. Kuid kõik tegid seda rõõmuga, olles võib-olla esmakordselt selles teadmises, et iga higitilk ja vaev läheb seekord ainsaks kasuks endale ja järeltulijatele. Seepärast polnud ükski raskus äravõitmiseks ülesaamatu.

Suur tähtsus oli maareformil ka sisepoliitiliselt ja võib julgesti öelda, et ainult tänu sellele kommunistlikud urgitsused meil on leidnud nii viljakandmatu pinna. Kandvam osa inimestest, kes maareformiga said iseseisvaiks peremeesteks, olid endised mõisatöölised — moonakad. Nagu Vene revolutsioon ja sellele järgnevad sündmused näitasid, oli see õige rahutu element, kalduvustelt äärmine punane. Mõisamoonakat ei sidunud maa külge miski. Pärisomanduseks võisid nad pidada ainult vähest kraamilogu, mis mahtus sama hästi musta moonatuppa kui ka jüripäeval teise kohta rännates mõisa plaanvankrile. Ainult paremal juhtumil oli sellele lisaks lehmamullikas või paar lambakribulat. Need olid inimesed, kes pidid orjama kogu perega varajases koidust hilisõhtuni kõhtu, kuna muid ülejääke kehva palk vaevast andis. Loomulikult kanti seejuures jõuetut viha kõigepealt parunite ja siis kõigi teiste vastu, kelle elujärg oli parem.

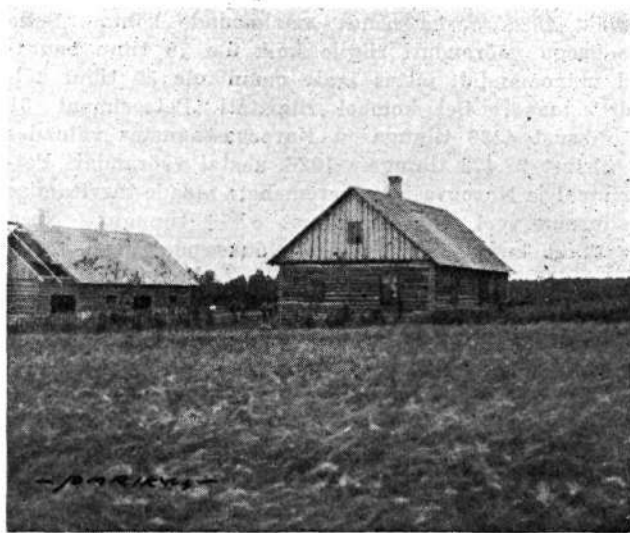
Kahtlemata pidi mõisatöölise hinges sündima seega suur murrang, kui talle parajaks taluks mõõdeti kätte kohane tükike maad, heinamaad ja metsa, kuna peale selle riiklike laenude abil asumist kõigiti soodustati. Inimesele, kel seni midagi polnud omaks nimetada, anti kätte ihaldatud maa. Üleöö sai moonakast peremees, kes sellest silmapilgust tundis end seotuna maa

külge. Temast sai riigitruu kodanik, kelle kõrvad jäid tummaks urgitsustele. — Seega on seletatav, et kommunistlik kihutustöö maal pole peaaegu sugugi leidnud pinda.

Ei olnud alul kerge asunikupõli. Tuli muretseda hädavajalist elutut ja elusat inventaari talule, sest kõige ostmiseks ei jatkunud riigil raha laenata. Tuli alul elada mullaonnides ja laudhurtsikus. Enne kõike hoolitseti selle eest, et loomad saaksid peavarju ja uluaaluse. Inimesed jäid esialgu tagaplaanile...

Iseseisvas Eestis peetakse maakorralduse alguseks iseseisvuse väljakuulutamise päeva, 24. veebruari 1918. a. Sel päeval anti esimene seaduslik akt — manifest — kõigile Eestimaa rahvastele, milles kõneldakse maakorralduse vajadusest ja milles ajutisele valitsusele tehakse ülesandeks esimeses järjekorras maa-küsimuse lahendamiseks töötada välja seaduseelnõu. Juba sel ajal oli põhijoontes selge, milliseks meie maareform peab kujunema. Maakorralduse juure asuti tegelikult pärast Saksa okupatsiooni lõppu, millal selleks anti rida akte ja korraldusi. Tähtsamatena neist võiks nimetada maanõukogu poolt antud määrusi mõisamaade kontrolli alla võtmise ja maaolude esialgse korralduse kohta ja ajutise valitsuse määrusi mõisate korratu majapidamise ja laastamise asjus, hinnata maa andmise kohta sõdureile ja seadust rüütelkonna mõisate Eesti vabariigi omanduseks tunnustamise kohta.

Nende esialgsete määrustega tunnustati riigi omaks vabariigi piires asuvad Vene riigile ja rüütelkonnale kuuluvad mõisad ja maad, korraldati järelevalvet eramõisate majapidamiste üle, võimaldades korratute majapidamiste võtmise riigi hoolekandele. Nende mää-

Asuniku uus elumaja valmissaavate kõrvalhoonetega.

ruste ülesandeks oli kindlustada rahva varanduse alahoidu kuni maaküsimuse otsustamiseni asutava kogu poolt. Järelikult olid need ettevalmistavad sammud maareformile. Kuid juba maanõukogu määrusega 27. novembrist 1918. a. määratakse ära maakorralduse põhimõte, kuna põllutöministeeriumile tehakse ülesandeks alata eeltöödega kantnike ja popside maatarvituse laiendamiseks ja maatameeste maaga varustamiseks. Kodanikele, kes väerinnal vahvust on üles näidanud või saanud vigastada, ja langenud vabadusvõitlejate perekondadele lubatakse hinnata maad riigi maatagavaradest isiklikuks tarvitamiseks. Tegelikult oli maanälg aga nii suur, et maaseadust ootamata juba 1918./1919. a. talvel tuli alata mõisate tükeldamisega ja esimesed asunduskruunid anti maasaajaile välja 1. mail 1919. a.

Enne maaseadust tunnistati riigi omanduseks 101 kroonumõisat, 19 põllupanga mõisat ja 8 rüütelkonna mõisat. Kroonumõisad kujundasid peamiselt Vene valitsuse poolt tükeldatud mõisate südamed, mis olid kasutada õigeusu kirikute vaimulike ja teenijate käes, seega tegelikult kirikumaa.

Kohe asutava kogu kokkuastumisel asuti maaseaduse koostamisele. Seadus ise võeti vastu 10. oktoobril 1919. aastal. Maaseadus seisis koos kahest peaosast: esimesega riigistatakse riikliku maatagavara loomiseks suurmaaomandus ja teisega määratakse kindlaks riigi maatagavara tarvitamise kord. Riiklikku maatagavarasse võõrandati kõik rüütlimõisa omanikele kuulunud mõisad ja maakohad ühes põllumajandusliku inventaariga, kirikumõisad ja -maad. Maaseadusega võõrandati 829 rüütli- ja 108 kirikumõisat, 1.262.042 tiinu põllumajanduslikult produktiivse ja ebaproduktiivse maaga, ning 561.531 tiinu metsaga. Kokku võõrandati maad 1.823.573 tiinu.

Maaseadus käsitas ainult Vana-Eesti piirides asunud suurmaaomandust. Rahulepinguga Eesti riigi külge liidetud Peterburgi ja Pihkva kubermangudesse kuulunud maakondades oli maaküsimus niisama terav ja seepärast laiendati maaseadus riigikogu otsusega 29. juunist 1922. a. ka nende maakondade kohta. Selle seadusega võõrandati riigile kõik üle 75 tiinu suurused maaomandid, jättes igale omanikule 50 tiinu kõlvulist maad. Sel kombel riigistati Petserimaal 31 maaüksust 4338 tiinuga ja Naroova-tagustes valdades 16 üksust 22.472 tiinuga. 1926. aastal võõrandati Petserimaal ja Naroova taga peremehega maade tarvitamise seadusega veel 180 maaüksust 5.773 tiinuga. Need maatükid kuulusid peamiselt Nõukogude Vene territooriumile jäänud kogukondadele ja maaühinguile ning Eesti kodakondsusse mittekuuluvatele isikule.

Kokku võõrandati riiklikku maatagavarasse 1.292 maaüksust 1.006.505 tiinuga põllumajanduslikult kasutatavaid ja 482.062 tiinu ebaproduktiivseid maid ning 663.087 tiinu metsa.

Nagu hiljem tegelik elu näitas, osutus maaseadus liig radikaalseks, piirates maade endiste omanike õigusi rohkem kui seda maareformi teostamiseks oli tarvis. Mõisamaadega ühes riigistati mõisaomanike talukohad, samuti kõik mõisamaadel asuvad tööstusette-

võtted. Endistele mõisaomanikele ei jäetud sugugi maad ja tasuküsimus võõrandamise eest jäeti lahtiseks. Neid puudusi tuli hiljem mitmete eriseadustega täiendada ja lõpuks tuli otsustada ka tasumaksmise küsimus võõrandatud maade eest.

Maaseaduse tähtsamaks osaks on põhilased, mis määravad kindlaks riikliku maatagavara tarvitamise. Neist sai maade asustamise sisu. Maaseaduse järgi võis maad põliselt kasutada anda kodanikele, kes enast ainult maapidamisest elatavad, ühe perekonna ja kahe hobuse töönormis ja teistele isikutele, kes maad peavad kõrvaltööhäruna — tarvituse järgi, kuid mitte rohkem kui neile, kes end ainult maapidamisest elatavad. Maa põlise tarvitamise alused pidi hiljem fikseeritama eriseadustega. Pikaajaliseks kasutamiseks võisid maad saada omavalitsuse, hariduslikud, ühistegelised, kaubanduslikud ja tööstuslikud ettevõtted ja maaharijate artellid. Linnade ja alevite ümbruses asuvad riigimaad pidid tagavaraks jääma nende elanike vajaduseks, kuna riigistatud mõisate metsad jäid puutumata riigiomanduseks. Järjekorra määramine maasaamisel jäeti omavalitsuste ülesandeks, kuio esimestena pidid maad saama vabadussõjast osa võtnud kodanikud.

Osa neistki põhilauseist osutus tegelikus elus võõraiks ja neid tuli täiendada ja muuta. Nii loodi seaduslik võimalus põliseks tarvituseks anda ka põllumajanduslikult kasutatavaid metsamaid, kui see osutuks asunduspoliitiliselt tarviliseks. 1924. a. täiendatakse maaseadust seega, et kõrvaltööhäruna peetavate kohtadena võib põliseks kasutamiseks anda käsitöölisele, maatöölisele ja kalameestele aiapidamiskohti. Sama seadusega antakse põllutöministrile õigus maad määrata vabadussõjas vahvust üles näidanud, vigastatud või vabatahtlikult sõjast osa võtnud sõdureile, ilma et omavalitsustel oleks selle juures midagi kaasa rääkida. Ka lubatakse anda juurelõikeid mitteelujõuliste asundustaludele, milleks vastu võeti eraseadus. 15. veebruaril 1923. aasta seadusega määratakse maasaajaiks välispool ettenähtud järjekorda 60 kaitsevaelast, kes vabadussõjas teenisid juhtivail kohtadel. 12. aprillil 1924. a. pannakse maksma seadus, millega maaseadusega võõrandatud maadel asuvate väiketalude rendivahekorra uuendamise seadusega tunnistatakse renditalude hooned ja mets teatavail tingimustel rentnike omanduseks.

Kõigile täiendustele vaatamata on maaseaduse teine osa — maakorraldus — jäänud ikkagi puudulikuks. Maaseadus jääb raamseaduseks, mille tegeliku eluga kooskõlastavad vabariigi valitsuse poolt maksma pandud maareformi teostamise määrused. Nende määrustega luuakse maakorralduse asutused, alused ja riigimaade kasutamise tingimused. Neidki määrusi on tegeliku elu nõudeil mitmeti muudetud ja täiendatud.

Riigimaade korraldamine ja väljaandmine maa-soovijaile algas 1919. aastal. Maatameeste arv maal oli suur. Vabadussõda oli täie hooga käimas ja liini-sõdureile andis püsivust võitlusteks teadmine, et maa-küsimus nende seljataga leiab õiglase lahenduse ja ajutise valitsuse antud lubadused maa-andmise kohta.

leiavad täitmise. Mitmeis riigi kätte võetud mõisais puudus sõjaolude tõttu majapidamise inventar, põllud olid jäetud sööti ja ümbruskonna elanikke ähvardas nälg. Kogu see olukord ei jätnud aega maakorralduse ettevalmistuseks ja põhjalike kavade kokkuseadmiseks. Tegelik elu nõudis maajagamisega rutamist.

Maareformi teostamise alg-aastail anti maad välja tükkide viisi umbkaudseis piires või jällegi terve mõisate viisi maaharijate ühinguile. Planeeritud ja piiratud kruntide anti välja õige vähesel arvul, mis olenes tehniliste jõudude puudusest. Sääraselt korraldamata maid anti välja terve mõisate viisi maaharijate ühinguile 1919./1920. aastal — 32.705 tiinu, 1920./21. aastal 37.051 tiinu, 1921./1922. aastal — 36.886 tiinu, 1922./1923. aastal

— 6.193 tiinu ja 1923./1924. a. — 995 tiinu. Üksikuile maasaajaile anti korraldamata maid 1919./20. a. — 65.352 tiinu, 1920./21. a. — 107.219 t., 1921./22. a. — 24.785 t. ja 1922./23. a. — 21.901 tiinu. On täiesti loomulik, et säärase töötempo juures tehti vigu. Nii arvestati esimestel aastatel väga vähe väikemaapidamiste maakasutamise suurendamise vajadust. Kõrvaltööharu kohti rajati vähe, kuna seevastu asundustalud kohati planeeriti liig suured. Viimaseile määrati maade väljaandmisel juure kaasrentnikud, kelle olukorda tuli hiljem lahendada eriseadusega.

Kuna esõigustatud maasaajaid oli esimesil aastail õige rohkesti, jäid mõisatöölised kruntide väljaandmisel kõrvale. Nende maaga varustamiseks jäetakse igas mõisas hädaabinõuna mõned talud maaseaduses ettenähtud korras välja andmata. Need krundid tükeldati hilisemal planeerimisel maasaajate vahel, kusjuures võimalikul korral neid suurendatakse tagavaramaade arvel.

Suurem osa mõisaist jõuti tükeldata 1924. aastaks. Sellest ajast algab ühiseks kasutamiseks antud kruntide ja renditalude korraldamine. Samuti asutakse üksikute allesjäänud rüütlimõisate ja kirikumaade planeerimisele. Üksikuis kohis andis end tunda ülesharitud riigistatud maade vähesus. Neis kohis katuti maanäljast saada üle seega, et planeeriti asunduskohti ka metsa- ja soomaadel. Siit peale muutub maakorralduse töö tempo aeglasemaks, kuid ühes sellega ka põhjalikumaks. Tuleb arvestada maakasutamise õiguslikku külge, kuna samal ajal hakkavad selguma seni tehtud kiire töö halvad küljed.

Edaspidistes maakorralduse kavades pannakse suurt rõhku väikemaomanduse täiendamisele ja maatagavarade otstarbekohasele kasutamisele asunduskohade loomisel. Valitsuse püüdeks oli neil kohtadel, kus äraelamine on võimalik kõrvalsissetulekuist, hoiduda normaaltalude loomisest, planeerides selle asemel

Asuniku uudseleib.

kõrvaltöö ja eluaseme kohti. Teisal jälle, kus muutunud olukorrad on teinud äraelamise raskemaks, suurendatakse maapidamisi. Sel kombel saavad maad juure peamiselt kantnikud ja saunikud. Väikemaapidamiste korraldamise üldiseks sihiks on kogu aeg olnud neile kuuluvate maade koondamine väikemaapidamise hoonete lähidusse ja majapidamise keskkohast eemal asuvate kruntide arvu vähendamine.

Üldiselt anti kasutamiseks välja maaüksusi 1919.—1927. aastani asumiseks 28.991 — 437.515-tiinulise pindalaga, endiste rendikohtade pidajaile — 11.230 — 231.543-tiinulise pindalaga, eriotstarbeks ja ehituskruntidena — 6071 — 80.279-tiinulise pindalaga ja juureloikeiks väikekohtadele — 2478 — 10.581-tiinulise pindalaga. Kokku anti välja nende aastate jooksul 48.770 maaüksust 759.920-tiinulise pindalaga.

Peaaegu kõik uued asunikud pidid asutama uued majapidamised, tarvilise inventari ja suuremalt osalt ka ehitama uued hooned. Mõisahooned sai kasutada ainult väike osa asunistest, kuna ühes mõisatega jaotatud inventarist jätkus ainult vähestele. Enamik maasaajaist oli kehvikud ja neile pidi riik tulema appi. Seetõttu algas abiandmine juba esimesil maareformi aastail. Nii lubatakse põllutööministri määrusega asunikele alandatud hinnaga ehitusmetsa 20-aastase järeelmaksuga. Inventari soetamiseks laenude andmine algas 1921. aastal. Sellekohaste määruste järgi lubatakse riigikassa summadest igale asunikule 50.000 marka viieks aastaks 7,5 protsendiga. Hiljem pikendati laenu kestvust kuue aastani ja protsendimäärat alandati kuueni. Uudismaale asunikele tõsteti laenu ülemmäär kuni 100.000 margani.

Hoonete ehitamist asunikele soodustatakse ehituslaenude andmisega, sest muidu oleksid asujad vaevalt niipea suutnud endile soetada kohaseid eluasemeid. Laenu antakse madala 2 protsendiga puuhoonete ehitamiseks 30 aastaks ja tulekindlate hoonete ehitamiseks 41 aastaks. See oli paljale maalapile asunud uuspere-

meestele suureks kergenduseks, kuna koos riigimetsast antava odava metsamaterjaliga avanes kõigil võimalus nii enesele kui ka loomadele ehitada peavarju. See oli ajajärk, kus üle maa endistel mõisapõldudel valendasid uued, pooleliolevad ehitused, mille ümber sipelga usinusega askeldasid virgad käed. Kuna hoonete ehituseks valimistati otstarbekohased, ühised plaanid, on meie asundustalude elumajad peaaegu ühesugused. Ainult üksikud, kelle majanduslik jõud oli suurem, ehitasid eluhooned kahekordsed ja nägusamad.

Kõle ja näotu oli maareformi alguspäevil asundustalude ümbrus. Hoonete ümber laiutus enamikus lage ja igav väli ja majad tundusid sellesse ümbrusse nagu eksinutena. Aastate möödudes on pilt suuresti muutunud. Raskele tööle vaatamata leiti vaba aega elumaja ümbruse ilustamiseks ja suurema osa uustalude ümbruses on rajatud nägusad viljapuuaiad noorte puudega ja istutatud teisigi puid ning põõsaid kodukoha kaunistamiseks.

Peale hoonete oli asunikel teisigi muresid. Eriti neil, kes olid saanud krundid mõisa ääremaadel, kividega ülekülvatud ja kraavitamata põldudel. Nende pahede kõrvaldamiseks anti asujaile maaparanduseks laene. Raha anti maaparanduse laenu fondist 4 protsendiga kuni 15-ks aastaks 75-protsendilises ülemmääras kavatsetavast maaparanduse tööst. 1927. aastal vastuvõetud seadusega liideti asunikele antud laenu ja päraldiste ostuvõlad ühiseks 2½-protsendiliseks laenuks, mille tasumine sünnib 36 aasta jooksul. See oli jällegi suur soodustus asunikele.

Maareformi hilisemal aastail selgus, et asumine väljaantud kruntidele ei sündinud samas tempos nagu kohtade väljajagamine. Seda nähtust seletati rahva

üldise vaesusega ja nõrga maasaajate koosseisuga. Lühikese aja jooksul hulgaline maade väljajagamine ei võimaldanud kohasemate maasaajate valimist ja maad said sageli inimesed, kes oma elus veel kunagi polnud põllutööga tegelnud. Säärased maasaajad ei saanud loomulikult maapidamisega hakkama ja püsisid seal vaid ajutiselt. Juba 1922. aastal tuli ilmsiks ebaloomulik nähtus asundustalude edasirentimise näol, millest hiljem arenes välja kohapidamise õiguste edasimüük. Valitsusel ei jäänud muud üle kui tekkinud olukorda legaliseerida. Maasaamise õiguste edasiandmine sündis kontrolli all, kuna tingimuseks seati üles, et uus maakasutaja peab vastama maaseaduse nõudeile. Kahtlemata on paljud isikud maareformi kasutanud spekulatsioonideks isikliku tasku huvides, kuid pahesid tekib harilikult igas asjas. Üldiselt on maareform siiski väga korralikult edenenud.

Maaseaduse järgi anti asundustalud välja põliseks tarvitamiseks. Rendi või omandamise tingimused pidi hiljuti töötatama välja eriseadusega. Sel põhjusel sõlmitigi alul maasaajatega 6-aastase tähtajaga rendilepingud. Riigimaade põliseks tarvitamiseks ja omandamiseks andmise seadus valmis 1925. aastal. Seega piirati omandamise ja põlise tarvitamise õigusi: 1) riigile jääb alati maade ostu-eesõigus; 2) riiklikust maatagavarast väljaantud maid ei või ühe isiku kätte koondada üle 50 ha. Maa omandamisel peavad maasaajad maa hinnatud väärtuse tasuma hiljemalt 55½ aasta jooksul, makstes aastas võlakustutuseks ja protsentideks kokku 4,25 protsenti. Põllu- ja heinamaa hinnati mandril keskmiselt 60 krooni ja karjamaa 3,5 krooni ha. Hooned ja mets hinnati eraldi ja need tuli asunikul igal juhtumil omandada. Maakohtade põliseks tarvitamiseks või omandamiseks andmine võis sündida alles siis, kui krundile oli ehitatud elumaja ühes laudaga. Kodanikele, kes maad saanud autasu seaduse alusel, vabariigi valitsuse otsusel vabadussõjas ülesnäidatud vahvuse eest, vabadussõjas vigastatud sõdureile ja langenud sõdurite perekondadele anti oma omandamiseks või põliseks tarvitamiseks tasuta. Riigimaade põliseks tarvitamiseks ja omandamiseks andmise seaduse põhjal anti esimesed lepingud põllutööstusministeriumis pidulikult üle 23. oktoobril 1927. aastal.

Maareformi käiku süvendati 1926. aastal valminud popsiseadusega, mis kindlustas kantnike-saunikute õigusi neil kasutada olevale maa-le. Samuti võeti korraldamisele rööbiti riigimaadega hingemaad. Ka täien-

Asunduselu esimesilt päevilt. Asunik lüpsab lehma vana vallide müüride vahel, kuhu asetatud ajutiselt nii loomade kui inimeste elamud.

das maakorraldust 1926. aastal vastuvõetud lapimaade korraldamise seadus. See oli hädatarviline, sest tuli ette juhtumeid, kus 4—5 ha suuruse talu põllumaa koosnes 70 eraldi seisvast lapist. Oli selge, et säärases olukorras on mõeldav ainult kõige primitiivsem majapidamine, mis parimalgi tahtel ei tasu maakasutaja töövaeva.

Praeguse maakorralduse töö kandvaimaks osaks on riigi maaüksuste likvideerimine, mis sünnib kohtade andmisega põliseks omanduseks või tarvitamiseks. Likvideeritavaid maaüksusi, asundustalusid, riigi rendikohti, asutustele ja kaubandus-tööstusettevõtetele antud maatükke on kokku 69.152. Esmajoones on neist üksustest müügile tõmmatud 36.407. Neist on 16.883 üksuse kohta juba esitatud dokumendid ümberkirjutamiseks vastavaile kinnistusjaoskondadele, kuna ringkondade valitsejate juures seisab müügilepinguid allakirjutamiseks 6349 maaüksuse kohta. Need on samuti valmis müügitoimetused, mis pärast allakirjutamist esitatakse samuti kinnistusjaoskondadele. 1. aprilliks 1932. aastal kavatakse likvideerida kõik 36.407 maaüksust, kuna ülejäänud osa likvideeritakse järgneva kahe aasta jooksul.

Seega oleks suurem töö maareformi alal tehtud. Ligi 70.000 asujat muutuks oma maatükil pärisperemeesteks ja nende üle pole enam vaja pidada riiklikku järelevalvet.

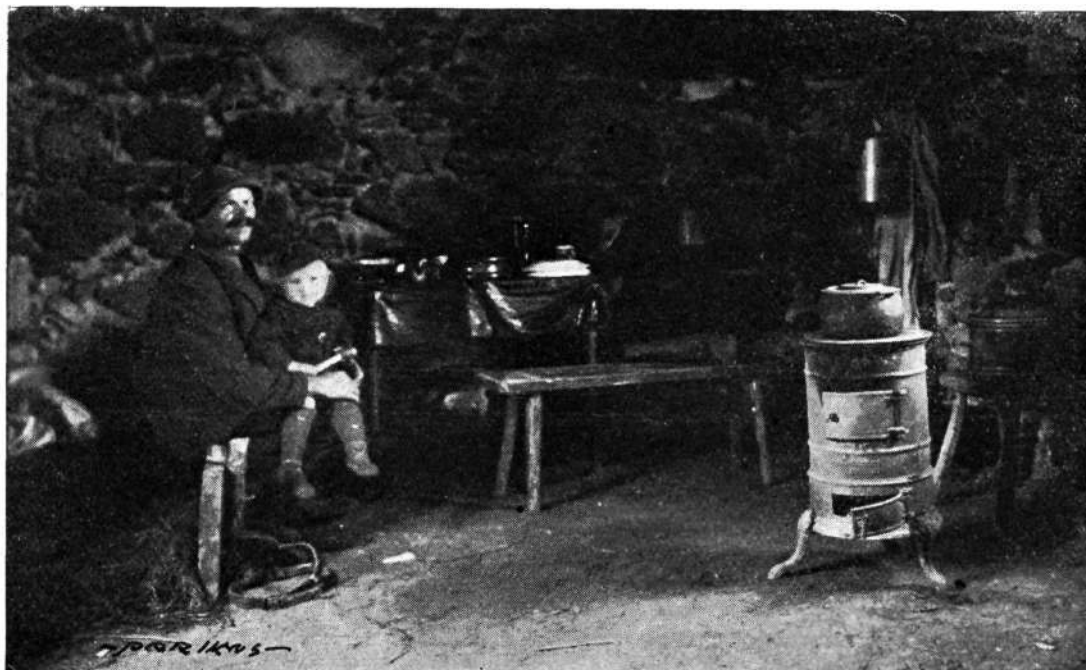
Maakorralduse alal on meil seni ära tehtud põhjapanev töö. Suur maareform on peaaegu lõplikult läbi viidud. Järele on jäänud vaid tehniline töö ja renditalude korraldamine. Pooleli on piiriäärsete hingemaade kruntimine, riigimaade korraldamine ja samuti

ka Saaremaa lapimaade kruntimine. Kuid seegipärast pole maakorralduse töödel lõppu näha. Põllumajanduse ja rahva üldine areng ning rahvaarvu kasvamine tõstavad esile uusi maakorralduse vajadusi. Vaatamata sellele, et suurem osa riigi pindalast püsib ülesharimatus seisukorras, on maanälg ikkagi suur ja endiselt valgub maalt rahvast linna. Just rahva juurekasvu äramahutamiseks ja maapinna ülesharimiseks on tarviline jätkata plaanikindlat asunduspoliitikat.

Praegu kogu maailmas valitsev majanduslik depressioon ja tööpuudus peaks olema sellele tõukeks, et inimesi juhitaks maa juure. Kahtlemata targemini teeb see, kes Brasiilia ürgmetsadesse, Austraaliasse või Kanadasse kiratsemisele reisimise asemel hangib endale ülesharimiseks tüki maad või sooserva. Kui ta oma eluajal sellest ei jõua jõukust koguda, siis vähemalt järgnevale põlvele pärandab ta hea aluse.

Tegelik elu on näidanud, et maad võivad harida ka need, kes seda varem pole õppinud. Paljudest vabandusõjalasist, ohvitserest ja sõdureist, kel varem oli sootuks teine elukutse, on maad saades kasvanud töökad ja tublid põllumehed, kellelt võivad eeskuju võtta mõnedki vanad põllupidajad.

Kahjatsusega peab konstateerima, et sellest suurest ja laiaulatuslikust tööst, mis meil maakorralduse alal seni ära on tehtud, ei ole ilmunud suuremat ja põhjalikumad ülevaadet. On ilmunud vaid üksikuid lühikesi kirjutusi. Loodetavasti aitab selle pahe kõrvaldada kauaaegse maakorralduse valitsuse juhi T. Sinbergi sulest ilmuv töö, mis on valmistatud Rooma põllumajanduslikule instituudile, kuid mis trükitakse ka meil.

Asuniku esimene elamu mahapõlenud lehmalaudas.

SÕJAVÕLAD JA NENDE TASUMINE

Hooveri moratoorium annab ka Eestile soodustuse Kuidas on luğu Eesti välisvõlgadega

Maailmapoliitika viimase aja tähtsaimaks sündmuseks tuleb lugeda Ameerika Ühendriikide presidendi Hooveri ettepanek sõjavõlgade ja maksude tasumise seismapanemiseks üheks aastaks.

Euroopa riikide vahel pole veel kadunud umbusaldus ja maailmasõjast päritud vaen, seepärast oli Euroopas raske leida ühist keelt sõjas kaotanud riikide aitamiseks.

Abiaktatsioon tuli Ameerikast. Et see tuli viimsel silmapilgul seda tõendavad sündmused Saksamaal, mis seisab majandusliku kokkuvarisemise lävel.

Mõne Euroopa riigi vastuseismisel ei saa Hooveri kava läbi viia selles ulatuses, nagu alul kavatsetud. Kuid siiski toob n. n. soodustusaasta kergendust Saksamaale ja neile teistele riikidele, kes kaotajatenä peavad tasuma sõjakahjutasumakse. Ühtlasi Hooveri ettepanek toob soodustusi ka teistele riikidele, kes hiljem, oma vabadusvõitluse ajal, kasutasid suurriikide abi sõjamoona ja varustuse ning toiduainete näol. Nende riikide hulgas on ka Eesti ja meie liitlane Läti.

Sel puhul ei oleks liigne tuletada meele, kuidas tekkisid meil riigivõlad ja kust saime abi kõige raskemal silmapilgul, oma iseseisva riigi loomisel ja vabadusvõitluse ajal.

„Oma abi on kõige ligem,“ ütleb vana tarkõna. Teine tarkõna ütleb: „Kes kohe annab, annab kahekordselt.“ Tegelikult olidki kõige tähtsamad need — kuigi võrdlemisi väikesed — rahasummad, mis saadi esimestena, kõige raskemal silmapilkudel.

Esimene iseseisva Eesti riigi riiklik laen tehti 1. detsembril 1918. aastal. Siis laenati „Baltimaade tsiviilvalitsuse maakassast“ 937,500 duumarubla. Nüüd me muigaksime heatahtlikult nagu lõbusa nalja üle, kui keegi peaks vähem kui miljon rubla, pealegi madala kursiga duumarubla, riigi seisukohalt nimetamisväärts summaks. Nüüd me oleme iseseisvuse algaastatega võrreldes ääretult rikkad. Kuid 1918. aastal, kui riigikassa oli tühi, kui tänuga võeti

vastu kooliõpilaste poolt riigikassa heaks annetatud 5- ja 10-kopikalised hõberahad, aitas see summa esimestest raskustest üle, sest valitsus sai oma käsutusse natuke raha, millest võidi rahuldada kõige hädalisemaid nõudeid.

Kuigi raha oli saadud oma maalt, loeti see siiski riigilaenuks. 14. oktoobril 1920. aastal tasuti see esimene riigilaen poolteise miljoni „oberost“ rublaga.

Kodumaalt saadud väike summa kadus nagu tilk vett tulisel kivil. Pöörduti lähema naaberriigi, Soome, poole. Meie riigitegelasil oli seal tutvusi, ja 1918. aastal saadi Soome pankadelt laenuks 220.000 soome marka, praeguse kursi järgi kahe miljoni sendi ümber. See, järjekorras teine, riigivõlg tasuti 1920. aasta detsembrikuus niisama suures summas soome rahas.

Kolmas riigivõlg tehti 1918. aastal 10. detsembril. Siis saadi Soome valitsuselt 10 miljonit soome marka. See võlg tasuti 25. septembril 1921. aastal lõplikult.

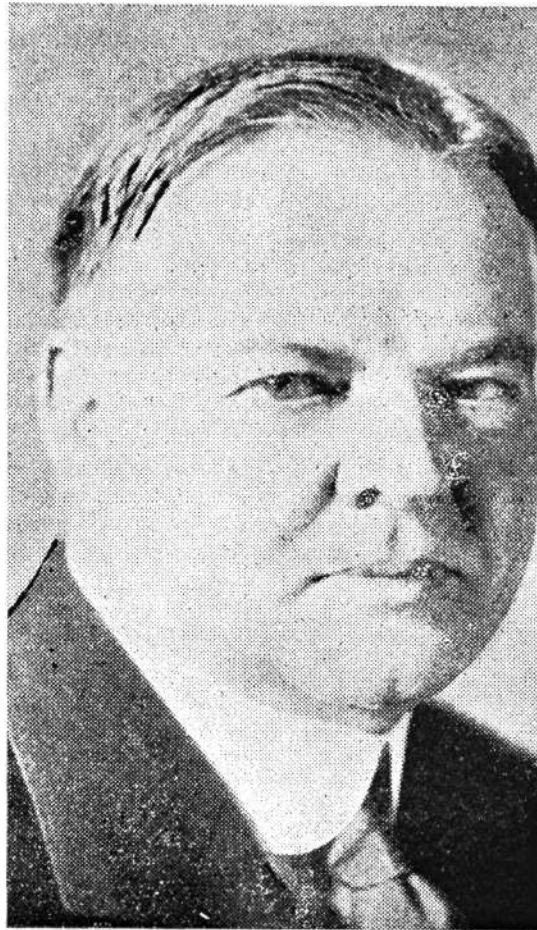
Soome raha lasti Eestis seadusliku maksuabinõuna liikvele. Kuigi summa oli väike, jätkus seda siiski levimiseks kogu riigis. „Tundus, nagu oleks kogu riik täis olnud soome raha,“ ütleb üks kaasaegne.

Kuid valitsus tundis kibedat rahapuudust. Pöörduti jälle Soome valitsuse poole laenu saamiseks ja 1919. aasta jaanuarikuus saadi veel 10 miljonit soome marka. See laen ta-

suti Soome valitsusele ühekorraga 1921. a. septembrikuus. Neljas laen Soomest tehti 1919. aasta aprillikuus. Siis saadi Soome Kansallispangalt poolteist miljonit soome marka, mis tasuti 13. detsembril 1920. a.

Raha äratoomine Soomest oli tookordsete segaste aegade tõttu seiklusrikas. Osa raha tõi paari teise mehhega Soomest Tallinna praegune kaitseliidu pealik Tallinnas Pachel, kes selleks soomusrongilt komandeeriti Tallinna ja siit väikesel laeval Soome. Raha toimetati laevale suure saladuskatte all, sest laevale oleks võidud merel tungida kallale ja raha ära röövvida.

Teine kord tõi suurema summa soome raha Hel-

President HERBERT HOOVER.

singist Tallinna tuntud sportlane, pikamaajooksja Jüri L o s s m a n, kuid seekord juba lennukiga. Tallinna kohale jõudes pidi lennuk ette võtma hädamaandumise, rahapakid lendasid kõik mööda maad laiali, kuid kaduma ei läinud markagi.

1921. aastal oli valitsus sunnitud tegema laenu Prantsusmaalt. 1. aprillil saadi 13 miljonit 695.221 franki. Viimne osa sellest võlast maksti 1925. aasta detsembrikuus.

Vahepeal oli liikvele lastud eesti oma raha. Esimesed paberrahad trükiti Soomes. Väikesed ühemargalised rahad sarnanesid soome paberrahale. Rahalise laenu tegemiseks ei olnud enam mõõdapääsmatut vajadust, kuigi riigi seisukord läks kindlamaks ja laenu välisriikidelt oleks võinud saada palju hõlpsamini.

Kuid samal ajal kasvasid riigil teised, palju suuremad võlad. Vabadussõja algasime paljaste kätega, tarvis oli kustki muretseda relvi, laskemoona ja varustust. Saksa okupatsioonivõimud ja punaväed olid laastanud maa, nii et toiduaineid tuli muretseda mitte üksi kaitsevägele, vaid ka rahvale. Abi saadi Inglismaalt ja Ameerika Ühendriikidest. Esimeselt peaaegselt relvi, laskemoona ja riidevarustust, teiselt toiduaineid ja varustust.

Kõike seda anti vabadussõja ajal võlgu, kuid pandi meie riigi võlakontosse. Sel ajal ei olnud aega ega võimalusi kaubelda, tuli tänuga võtta vastu, mis oli saada.

Rahutegemise järele kerkis päevakorraale võla tasumise küsimus. Siis selgus ka, kui palju Eesti võlgneb Inglismaale ja Ameerika Ühendriikidele. Korraga tasuda võlg oli võimatu, sellest said väga hästi aru ka võlguandjad. Seepärast hakati pidama läbirääkimisi võimalusumma lõpliku kindlaksmääramise ja tasumistähtaegade üle. Saadi mõndki tingida alla.

Toitlusvõlg Briti valitsusele osutus vähemaks kui sõjavarustusvõlg. Nimelt määrati toitlusvõla lõplik summa kindlaks 251.681 naelsterlingile, 14 šillingile ja ja 2 pensile. Võla korraldamise, fondeerimise puhul määrati võla lõpliku tasumise tähtajaks 1. jaanuar 1940. a.

Sõjavarustuse võlg Briti valitsusele oli 917.200 naelsterlingit. Tasumise viimseks tähtajaks määrati 1. november 1955. a. Võla tasumine sünnib osakaupa iga aasta makstes teatud summa.

Ameerika Ühendriikidele võlgneb Eesti toiduainete ja mitmesuguse varustuse eest 13.831.441 dollarit ja 88 tsenti. Selle suure võla korraldamiseks asutati omal ajal Ameerika Ühendriikides isegi Eesti saatkond. Muidu meil seal vajadust saatkonna järgi ei olnud.

Märgitud summas on koos toitlus- ja sõjavarustusvõlg, samuti liideti selle summa juure Ameerika abiandmiskomitee kuludesummad Eestis.

Ameerika Ühendriikidele võla tasumine sünnib samuti iga-aastaste maksude näol. Viimne osa võlast tuleb Eesti riigil tasuda 15. detsembril 1984. aastal.

Raha edasitoimetamine on nüüd põhjalikult muutunud, võrreldes meie riikliku iseseisvuse esimeste aastatega. Kui nüüd on saabumas järjekordne võlatasumise tähtaeg, saadetakse Tallinnast telegramm Londoni ja

Washingtoni, millega Eesti Pank teeb välismaa pangale, kellega ollakse äriühenduses, ülesandeks kirjutada Eesti Panga arvelt maha nii ja nii suur summa ja see kanda üle meile laenu annud riigi arvele.

Riikliku iseseisvuse esimesil aastail Eestis veeti raha raudteel. Telegraafiteel raha siis saata ei saadud, sest kohal polnud nii palju raha, et maksa välja telegraafiteel tehtud korralduse järgi.

Kui Tallinnast oli tarvis raha saata mõnda provintsilinna, pandi paberraha kartulikottidesse ja viidi raudteevaguni kupeesse. Poliitilise politsei ametnikud sõitsid kaasa, et raha kaitsta röövimise eest. Reisijaid sel ajal oli palju ja vaguneid vähe, seetõttu valitses rongides suur tung. Tihti juhtus, et reisijad kiskusid vägisi lahti kupeeukse ja tahtsid tungida kupeesse. Nad nägid mingisuguste lihtsate riidest kottide juures istuvat erariides mehi, kes väga kategooriliselt ajasid reisijad kupeest välja. Kes oli tähelepanelikum, see võis märgata, et erariides isikuil kupees olid revolvruid õige käepärast...

Erakorralistel aegadel võis oodata kõike, isegi riigiraha riisumise katseid rongil. Eestisse oli ju tulnud „meeleheitlikke tüüpe“ Venemaalt ja meie oma kurtelised elemendid moodustasid „roheline kaardi“, kurjategijatejõugud, kes elasid metsades ega pörganud tagasi röövimiste eest. Kõige selle pärast saadeti raha tugeva valve all ja jämedasse riidekotti pakitult, et mitte äratada tähelepanu ja kurja himu.

Milliseid vahejuhtumeid rahakonvoeerimisel tuli ette, illustreerib kujukamalt järgmine lugu.

Praegu Eesti Pangas töötav hr. Eiskop saadeti kord ühes teistega viima suuremat rahasummat Tallinnast Viljandi. Oli talv ja käre külm. Ühes jaamas Eiskop tuli vagunist välja ja läks jaamahoonesse. Rong hakkas liikuma ja ametnik oleks peaaegu maha jäänud. Tal õnnestus joosta rongile järele ja haarata käega kinni vaguni uksekäerauast. Külm oli nii kõva, et niiske käsi jäi raua külge kinni ja ametnik tõmbas endal peopesalt kogu naha maha, mis jäi käeraua külge. Kuid ta sai siiski hüpata vagunisse ja sõita kaasa rahaga.

Nüüd enam niisugust rahavedamist Tallinnast maakondadesse tarvis ei ole, sest nüüd riigi väljaminekud maakohtades kaetakse suuremalt osalt neist summadest, mis tulevad sisse maksudest kohalikelt inimesilt.

Ühendriikide presidendi Hooveri algatusel maksuma pandud „soodustusaasta“ kestab käesoleva aasta juulikuust järgmise aasta juulikuuni.

Eestil oleks selle 12 kuu jooksul tulnud välja maksa 3.539.868 krooni 48 senti Inglismaale ja Ameerikale nende võla katteks. 1. juulil s. a. oleks tulnud Inglise valitsusele maksa toitlusvõla tasumiseks 277.533 krooni 82 senti. Algvõlg oli teatavasti 251.000 naelsterlingit pluss protsendid. 1. novembril s. a. oleks tulnud Inglise valitsusele sõjavarustusvõla arvel maksa 365.200 krooni. Algvõlg oli 917.200 naelsterlingit.

15. detsembril s. a. oleks tulnud maksa Ameerika Ühendriikide valitsusele toitlusvõla arvel 1.333.036 kr. 49 senti. Algvõlg oli teatavasti 13.830.000 dollarit.

Järgmise, 1932., aasta 1. jaanuaril oleks tulnud Inglise valitsusele maksa toitlusvõla arvel 277.533 kr.

82 senti. Sama aasta 1. mail oli järgmine tähtaeg Inglismaale sõjavarustusvõla järgmise osa tasumiseks. Maksa oleks tulnud 365.200 krooni. Kuu hiljem, 15. juunil, oleks tulnud Ameerika Ühendriikide valitsusele maksa toitlusvõla arvel 921.364 krooni 35 senti.

Kokku oli Eestil tasuda järgneva 12 kuu jooksul 3.539.868 krooni 48 senti, sellest Inglismaale 1.285.467 krooni 64 senti ja Ameerika Ühendriikidele 2.254.400 krooni 84 senti.

Nüüd see rahasumma jääb selleks aastaks riigikassasse. Praegu ei ole veel lõplikult selgunud, millal ja kuidas tulevad tulevikus tasuda need summad, mis nüüd jäävad maksmata.

Siin on loeteldud puhtsõjalised võlad. Peale nende on tehtud veel laene meie riigi majandusliku elu ülesehitamiseks. Rootsi valitsuselt tehti kaubakrediidi laen, Briti firmadelt raudteematerjaali laen, rahvasteliidu toetusel suurem välislaen rahareformi teostamiseks, Inglise firmalt „Vickers Ltd“ osteti järelmaksuga välja Vene-Balti tehase ja viimase laenuna saadi raha Rootsi tuletikutrustilt.

Üldse on meil tehtud 14 riiklikku välislaenu, neist 9 sõjalisteks ja 5 majanduslikeks otstarbeiks.

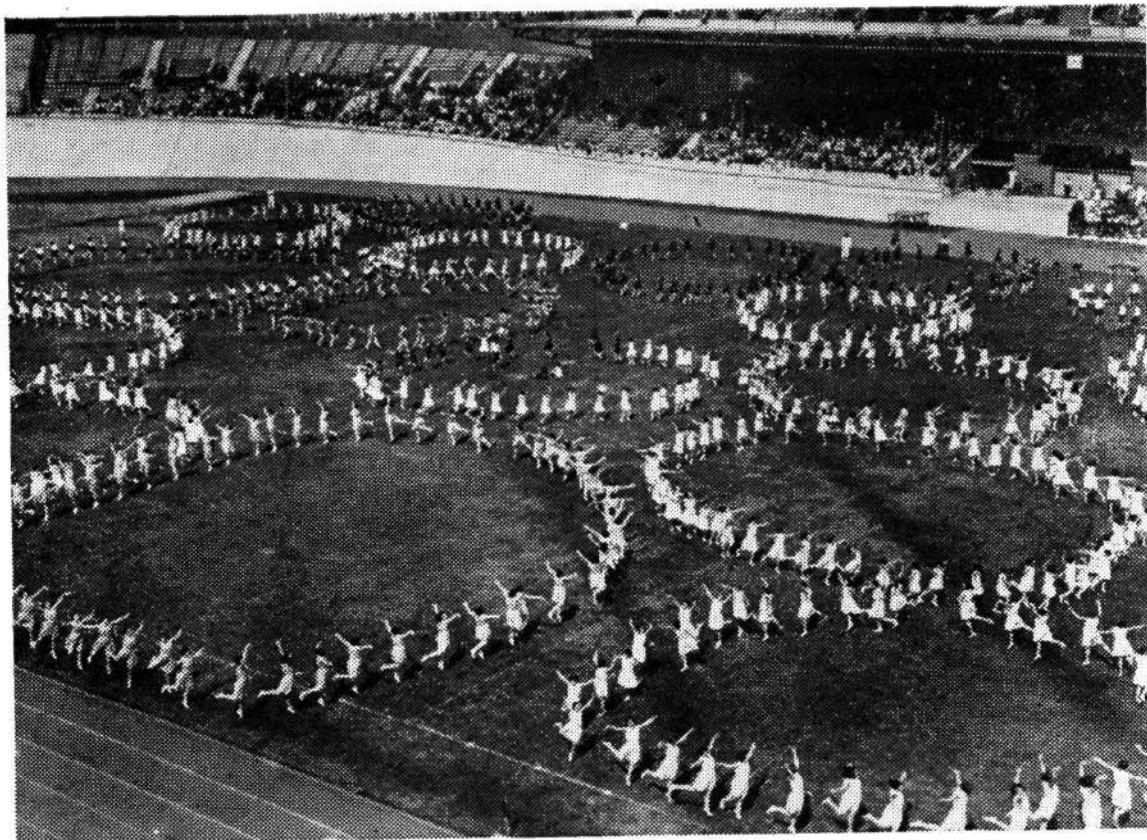
Rahareformi läbiviimiseks tehti rahvasteliidu abiga

1927. aastal välislaen 4 miljoni dollari ja 700.000 inglise naelsterlingi suuruses summas. Kogu laenust saadi puhtalt, nettos, kätte 1.361.635 naelsterlingit, 2 šillingit ja 8 pentsi. Sellest rahast läks rahareformi teostamiseks Eesti Pangale 1 miljon naelsterlingit ja ülejäänud summa peaaegu kõik Pikalaenu pangale põhikapitaliks.

Rahareformi teostamiseks tehtud n. n. rahvasteliidu-laenu tasumiseks kogutakse tollituludest iga aasta erifondi vajaline summa, mis seisab rahvasteliidu usaldusmehe valve all. Kui aasta jooksul võla tasumiseks vajaline summa on täis, siis katkeb automaatselt raha kogumine erifondi ja sissetulekud tollituludest lähevad riigi arvele. Aasta jooksul tollituludest kogutud summa eest ostetakse välislaen tagasi. Olenevalt kursist saab mõnikord osta välja rohkem, teinekord vähem oma võlga. Kord ostetakse 15 tuhande dollari eest tagasi, kuid on olnud juhtumeid, et niisama suure summa eesti kroonide eest on saadud tagasi osta 20.000 dollari eest.

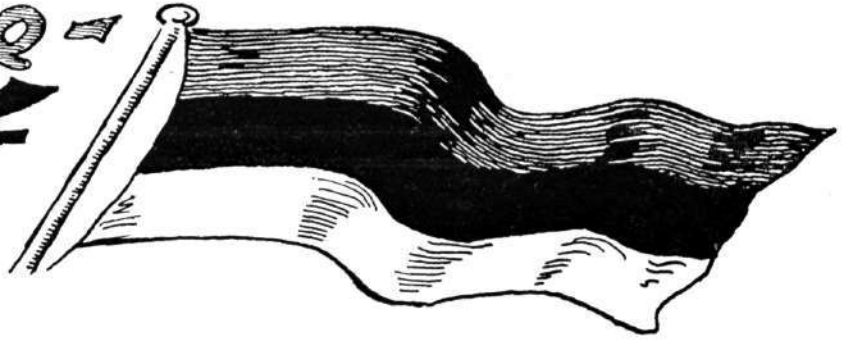
„Võlg on võõra oma“, seda kuldset tarkõna peab pidama mees ka riik. Eesti tasub oma võlad korralikult. Seekordne võlgade tasumise edasilükkamine oli meile ootamatu soodustus.

Ed. J-on.

Võimlejate paraad Amsterdams.

Sinine- must- valge

Praegu valitseb laialt teadmine ja kindel usk, et sinine-must-valge on Eesti rahvusvärvid juba hallist minevikust. Rõhuv enamik meie rahvast elab julges veendes, et see värvide kombinatsioon on säilinud põlvest põlve, kaugeist aegadest. Ometi ei ole see nõnda. **SININE-MUST-VALGE VÄRVIDE AJALUGU ON VAID VIISKÜMMEND AASTAT VANA.**

Alljärgnevad read ei taha pakkuda üksikasjalist ülevaadet sinine-must-valge arengust rahvuslikeks värvideks, vaid ainult seavad endale ülesandeks märkida mõningaid episoodide sellest värvide kombinatsiooni ajaloost.

1.

Käesoleva aasta septembris saab 50 aastat päevast, millal kindlakujuliselt fikseeriti esmakord sinise-must-valge värvide kombinatsioon. Siin tuleb paratamatult heita pilk Eesti üliõpilaste organiseerimislukku, sest meie rahvusvärvide ajalugu on sellega tihedasti seotud.

Nagu teada, algas Eesti üliõpilaste organiseerimine 1870. a., mis ajast ka Eesti Üliõpilaste Selts (EÜS) loeb oma ajalugu. Ning rahvusvärvide areng on tihedasti seotud just selle organisatsiooniga. Võideldes üheõigusluse printsiibi eest teiste üliõpilasorganisatsioonide seas jõutakse kümneaastase töötulemusena nii kaugele, et otsustatakse täisõigusliku liikmena avalikult astuda teiste (saksa) üliõpilasorganisatsioonide perre. Siin kergib paratamatult üles värvide küsimus. On ju toleaegeks üliõpilasorganisatsiooni tüübiks korporatsioon. Korporatsiooni või osakonna (nii nimetasid asutajad ise) asutamiskoosolekul **17. SEPTEMBRIL 1881. A. OTSUSTATAKSE VÕTTA osakonna VÄRVIDEKS SININE-MUST-VALGE.**

Seega on 17. september 1881. a. meile tähtis, kuna siin esmakord leidis fikseerimist meie rahvusvärvide kombinatsioon selles järjestuses, nagu ta praegu meil on tarvitusel. Siit peale algab sinine-must-valge oma ajaloolist teekonda, jõudes välja rahvuslikeks ja riiklikeks värviks.

Miks valiti just sarnased värvid, mitte aga mõned teised, selle kohta puuduvad ligemad märkmed. Mõned asutajatele lähedal seisnud isikuist tõendavad, et olnud mõõduandvaks Soome värvid sinine ja valge — taevas ja lumega kaetud maapind, — kuna must nende vahel pidi rääkima pikast pärisorjuse ajast. Teised tõendavad, et värvide valikul pole arvestatud ühtki kõrvalmõju, on toimitud täiesti iseseisvalt.

Värvide tähenduse kohta puuduvad kirjalikud märkmed tollest ajajärgust. Ainult asjaosaliste suulised seletused annavad pildi, mida nendega taheti mõista. Samuti luuletustes noilt aegadelt peegeldub värvide tähendus.

J. Bergmann, kes kuulus osakonna asutajate perre, väljendab oma luuletuses „Lipulaul“ (Isamaa kalender 1882. a., lisa lhk. 45), et sinine tähendab usku ja usaldust, must tuletab meele „mineviku musti ikkeid“. Neljas salm räägib rohelisest, kuid hilisemas väljandes on samas laulus rohelise asemel valge (J. Bergmanni laulud, 1901. a., lhk. 23) ning selle all mõistetakse lootust. Umbes sama tõlgitsemine on antud nimetatud autori poolt ta luuletuses „Eesti lipp“ (J. Bergmanni laulud, 1901. a. lhk. 22).

Pisut teissuguse tähenduse annab värvidele M. Lipp, kes samuti asutajatele lähedal seisis, luuletuses „Eesti, Eesti, ela sa!“ (Kodu Kannel, 1897. a., lhk. 30):

„Sinine on sinu TAEVAS,
Kallis Eesti kodumaa...“

Järgmine salm on pühendatud musta värvi seletamiseks:

„Must on meie MULLA PINDA,
Mida higis haritud.
Must on KUUB, mis Eesti rinda
Vanast juba varjanud...“

Kuna neljas salm räägib valge tähendusest:

„Valges ehtes Eesti KASED
Kaunistavad kodumaad.
PUHTALT Eesti neuu põsed
Roosiilul lehkavad,
Puhas vanemate viisi...“

Need luuletused on kõik viiesalmilised, kusjuures teine salm räägib sinise, kolmas musta ja neljas valge tähendusest, kuna esimene ja viimane ei kõnele sellest.

Peale ülalnimetatud luuletuste vanemast ajast võiks veel mainida üht, mis samuti on pühendatud Eesti lipule. See on tundmatult autorilt — b —, pealkirja all „Eesti lipp“. (Meelejahutaja, 4. aastak., 1882. a., lhk. 556.) Seal räägitakse mustast, ROHELISEST ja sinisest:

„Must, roheline, taevasina karva —
Need seisku lipu pääl!...“

On arusaadav, miks paaris luuletuses tuuakse esile teissuguseid värvide kombinatsioone, sest need on käsi-kirjas valmis olnud (tsensori poolt lubatud) ENNE 17. SEPTEMBRIT 1881. a. Nähtavasti on enne lõpliku otsuse tegemist olnud mitmeid läbirääkimisi värvide valiku asjus. Kuid selle kohta puuduvad dokumendid, nagu eelpool juba mainitud.

2.

Võitluses sinine-must-valge värvide eest aastail 1881 ja 1882 etendab silmapaistvat ning tähelepanuväärivat osa üliõpilane Aleksander Mõtus, tulisemaid ning ärksamaid vaime tolleaegses eesti üliõpilaskonnas. Tema on mees, kes esimesena toob värvid osakonna korteri seinte vahelt välja.

26. MÄRTSIL 1882. a. (Suurel Reedel) paneb A. Mõtus endale sinine-must-valge üliõpilasmütsi pähe ja tahab teha oma venna saatel läbisõidu linnas, — see on ESIMENE AVALIK EESTI VÄRVIDE KANDMISE KATSE. Jõudes voorimehel Rüütli tänavasse, peetakse nad praeguse postkontori kohal sakslasist üliõpilaste poolt kinni. Tekib rüselamine, mis ähvardab areneda lööminguks, juba valguvad kepid. Nõutakse Mõtuselt värvimütsi äraandmist. Viis meest asuvad talle ümber ja kisuvad tal mütsi peast ning sõidavad minema. Müts viiakse ühe saksa korporatsiooni korterisse, kust ta järgmisel päeval ülikooli prorektori kätte satub. Ta kandjal tuleb aru anda ülikooli-kohtus.

Lõpp on kurb: Mõtus mõistetakse väljasaatmisele Tartust kuni 1. augustini 1883. a., s. o. kaheks semestriks. A. Mõtus jätkab hiljem õppimist Peterburis ja pöördub kodumaale alles vanaduspäevil. Elab praegu Tartus.

3.

Edasi tuleb kinni naelutada üks äärmiselt tähtis ja põhjanev sündmus Eesti rahvuslike värvide ajaloos. Nimelt 1884. a. VALMISTATI ESIMENE SININE-MUST-VALGE LIPP JA ÖNNISTATI 23. MAIL OTEPÄÄ KIRIKUMÖISAS.

22.—24. maini 1884. a. korraldab Eesti Üliõpilaste Selts väljasõidu Otepäälle kirikuõpetaja B. Sperrlingi poole. Sõidetakse ühisel vankril, mille ette on raketatud kaheksa hobust. Kaasa võetakse suur siidist sinine-must-valge lipp, mille EÜS-ile olid kinkinud Tartu preilid ja prouad dr. Hermannid proua ettevõttel. Mõni kilomeeter siinpool Otepääd pannakse lipp lehvima ja sõidetakse nõnda õpetajamaja ette. Järgmisel õhtul sünnib lipu pidulik pühitsemine (v. prof. J. Köpp, Eesti Üliõpilaste Seltsi ajalugu, lhk. 91—93).

See lipp on säilinud tänapäevani täiesti uena ning EÜS hoiab teda kui oma kalleimat vara, tuues ta välja ainult erilistel pidulikel juhtumel. Sel lipul on sinine värv tunduvalt heledam praeguse riigilipu omast.

4.

Paar aastat hiljem omandab EÜS kingituse teel paadi „Lennuki“. „Lennukil“ lehvib avalikult sinine-must-valge lipp. Kuid siingi öeldakse olevat olnud tegemist suurte raskustega ning arvatavasti tuli lipp paadilt kõrvaldada (täpsed andmed puuduvad).

Hiljem (1887. a.) värvitakse ka paadikere kolmevärviliseks: vees olev osa valgeks, veepealne — mustaks ja siniseks. Aast-aastalt kaob „Lennuki“ tähtsus, ei tunta ta vastu enam huvi, korrashoiu kulud lähevad kalliks ja 1891. aastast ei ole temast enam üldse kuulda. Nii on kokku varisenud ka see sinine-must-valge värvide kandja — MEIE LAEVASTIKU EELKÄIJA.

5.

Aastad mööduvad. Jõuab kätte 1905. a., täisrahutuid ja segaseid aegu, kuid kus ei puudu ka helged päikesepaistelised päevad, kus tundub puhuvat vabamaid tuuli üle kodumaa pinna. Noil rahutuste päevil näeme rongkäikudes teiste lippude kõrval sinine-must-valget lippu. Seekordki tuli kannatada meestel, kes olid koondunud sinine-must-valge lipu ümber. Selle rongkäigu üksikasjust räägitakse „Post.“ nr. 231 ja 232 — 1905. a., kuid siin piirdume vaid üldjoontes, kui võrd ta on seotud Eesti rahvusliku lipuga.

18. oktoobril keskpäeval kogunes umbes 2000 eestlast kõigist seisustest Eesti näitusplatsi peahoonesse rahvakoosolekuks. Juhatajaks valiti J. Tõnisson (praegune välisminister). See koosolek seadis üles rea nõudmisi. Vaieldi ja sõeluti. Kui oldi jõutud ühinevate sihtide juure, toodi telegramm, kus selgus, et 17. okt. manifesti läbi enamik nõudeist juba on täidetud. Meeleolu oli ülev. Otsustati korraldada järgmisel päeval suurejooneline rongkäik — „noore priiuse ülenduseks“. „Pühitseme vabaduspäeva, teeme tänasest ja homsest päevast rahvusliku pidupäeva“ — lõpetab juhataja.

19. oktoobril kogunesid seltsid näitusplatsile, kust algas rongkäik Käsitöölise Seltsiga eesotsas, sellele järgnes EÜS oma SININE-MUST-VALGE LIPUGA. Leinamarsi helide saatel katmatute peadega liikus rong hobuste postijaama platsile, kus 17. okt. oli verd valatud (nimelt sai siin kokkupõrkamisel sõjaväega surma kooliteener Adamson). Rong peatub, lipud kummarduvad. Edasi minnakse raekojaplatsile. Kõnelejad asuvad raekoja trepile. Kõnet eksitatakse. Hakatakse ülestõstetud rusikatega ähvardama rongi keskpaiga poole, kus nähti lehvivat rahvuslikku lippu. Nähes, et kõnelemisest midagi välja ei tule, liigub rong läbi Jaani tänava ülikooli poole. Sinna jooksevad vastased, kes raekoja ees püüdsid tekitada segadust, läbi Rüütli tänava vastu. Tekib sõnavahetus. Keegi vene üliõpilane haarab rongi juhatajal kuuehõlmast kinni, kuna teine tahab teda kepiga lüüa. Kirjanik K. E. Sööt, kes ka on rongi hulgas, haarab kallalekippuja kinni ja tõukab ta minema. K. E. Sööt saab tugeva hoobi kiviga pähe, kuid ta ei lahu reast. Ta tõstab verise rätiku, „et vandudes laulda ja lauldes vanduda“ (K. E. Sööt, „Üks mälestus“, — „Postim.“ nr. 231—1905. a.). Kõlab: „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm!“ Ülikooli eest liikus rong Käsitöölise Seltsi juure Vene tän. ja tahtis sealt liikuda edasi Loomaarstide Instituudi poole. Siia jooksid jällegi vene üliõpilased punaste lippudega vastu ja NÕUDSID RAHVUSLIKE LIPPUDE VÄLJAANDMIST, mis muidugi ei sündinud. Veendudes, et tänaval kõnepidamine on otse võimatu igasugu vahelesegamiste tõt-

tu, siirdus rongkäik S. S. Taara aeda, kus oldi pikemat aega koos.

Seegi Eesti lipu esimene avalik esinemine ei kujunenud vaimustavaks rahvustunde avalduse hetkeks, vaid kutsus esile arusaamatusi muulaste hulgas ja mõnes meie omagi rahva kihis püüti õhutada vaenulikkust rahvusliku sümboli vastu. Kuid kõigile vastuseismistele vaatamata isegi ajakirjanduse veergudel (v. „Uudised“ — 22. okt. 1905. a. nr. 81 artikkel „Uus riigikord“, kus rahvusliku lipu kandjaid nimetatakse kontrrevolutsionäärideks) just see juhtum levitas rahva seas sinine-must-valge lipu tundmist ja siit peale leiavad need värvid hindamist rahvuslike värvidena.

Nii sammuvad 1917. a. revolutsiooni-päevil Peterburgi Eesti sõjaväeosad ja paljud seltsid läbi Nevski sinine-must-valge lipu lehvides (s. o. eestlaste meeleavalduspäeval veebruaris 1917. a.). See sündis välispool kodumaa piire, kuid siin meie oma kodus oli pea-aegu igale eestlasele selge, et sinine-must-valge on Eesti värvid, ning seetõttu oli üldiseks nähteks, et tõsise isamaapöja rinda ehtis sinine-must-valge lindike, vähemalt Tartus oli see nõnda.

* * *

Kokkuvõttes tuleb veel kord nimetada kolme tähtsamat momenti meie rahvuslike värvide arengus: 1. 17. SEPTEMBRIL 1881. A. FIKSEERITAKSE ESMAKORD VÄRVIDE JÄRJESTUS SININE-MUST-VALGE, 2. 23. MAIL 1884. A. PÜHITSETAKSE ESIMENE LIPP ja 3. 19. OKTOOBRI 1905. A. ESINEB SININE-MUST-VALGE LIPP ESMAKORDSELT AVALIKULT.

Samuti tuleb rõhutada, et SININE-MUST-VALGE POLE OLNUD PÕLISELT RAHVUSLIKUD VÄRVID, vaid on ühe intiimse üliõpilasorganisatsiooni, nimelt EESTI ÜLIÕPILASTE SELTSI, OMAD JA ON SAANUD RAHVUSLIKEKS VÄRVIDEKS AJALOO TAHTEL; TUNDUVA TÕUKE SELLEKS ANDIS 1905. A.

Nüüd, millal sinine-must-valge lipp on võitnud endale esikoha, millal ta on saanud meie riigi lipuks, on praeguste ja tulevate põlvete suurim kohus olla valvel selle lipu kaitseks. Olgu ergutajaks selleks õpetaja R. Kallas'e sõnad, kes esimesel sinine-must-valge lipu pühitsemisel tähendas: „Nõnda kui kepp Moosesele käes hoides sai kindlaks toeks, nii saab ka see lipp neile, kes temale ustavaks jäävad ja teda kõrgel hoivad, kaitsjaks ja hoidjaks kõigis eluraskustes.“

—or—

Viljakoristamine.

LWÓW

«Gród lwów» — lõvi linn

Linn, kus aastal 1931 leiavad aset internatsionaalsed laskurite võistlused maailmameistri tiitlile

Lwów (240.000 elanikku) on ilusamaid Poola linnu, mil on kuulsusrohke minevik.

Linn asub Peltew'i, ühe Bug'i kõrvalharu, orukatlas, kahe geograafiliselt erineva maakonna piiril, mis kujundavad temas maalilise kontrasti.

Lwów kannab täieliselt moodsat iseloomu, on aga ilustatud paljude ajaloolise väärtusega vanade tornidega, puiestike, aedade, losside ja monumentidega. Lwów on tähtis kultuuri, usu ja teaduse keskus; kolme peapiiskopi: rooma-katoliku, ortodoksi ja armeenia voolu asupaik, ühe ülikooli ja ühe politehnikumi asupaik. Peale selle on linn tähtis tööstuse ja kaubanduse keskus.

Aasia tataride sagedased röövkäigud kutsusid linna kaitsekindlustusena ja pelgupaigana metsikute mongoolide suguvõsade tapmiste ja rüüstamiste vastu — juba XIII sajandi keskel ellu.

Oma seisukoha tõttu kaitsevallina kallaletungide vastu idast, mis XV sajandi keskel ikka tihedamalt kordusid, eeskätt tatarlaste röövkäikude tagasitõrjumises — oli linn juba sel ajal kuulus.

Alatiselt linna kohal püsiv hädaoht nõudis paljudesse tsunftidesse koondunud kodanikelt alatist valvelolekut ja sõjalist oskust.

Sõjalist õppust jagati „küttide vennasühendi“ rüütlikoolis, mille koosseisust ja tegevusest leidub esmakordselt teateid linna aktides a. 1407. Nim. koolis õppi-

sid linnakodanikud kaitseoskust, et siis hädaohu tundidel, uskudes oma jõusse linna katustel ja tornidel täita oma verist kohust kodulinna kaitseks. Juba XV sajandil oli Lwów tuntud Poola idaosa kindlaima kantsina. XV sajandi lõpul pühitses „küttide vennasühendi“ tegevus võidupidu, kui ta a. 1498 ja 1509, tänu oma heale sõjatehnikale, linna türklaste, valahhide ja tatarlaste piiramiselt suutis päästa, sundides vaenlased taganema.

XVI sajandi alul asendati vanad laskeharjutused noolte ja vibupüssidega harjutustega tulilaskerelvadega, püsside ja musketitega.

Laskekunsti valdamine andis kodanikele tarvilise endausalduse oma jõusse; sellest see andis tõenduse ja jäädvustuse kasakate-mässude tormis, maa rootslaste poolt üleujutamisel, hiljem kauaaegseis Poola-Türgi sõdades ja tatarlaste, kasakate ja Moskva sõjavägede kallaletungidel.

Sageli vaatas kogu Euroopa imestusega kangelaslikule linnale, kes ohverdades oma vara ja verd „Poola ja kristluse“ eelkantsina saavutas austava nimetuse.

Lwów'is algas kuningas Johann III Sobieski oma võidurikast sõjakäiku türklaste poolt a. 1683 piiratud Viini päästmiseks.

Pärast esimest Poola jaotust 1772. a. okupeerisid austerlased linna. Austria okupatsiooni esimesed aastad olid linnale väga ebasoodsad; kui Galiitsia uude pea-

linna, voolas siia väga palju rahvast kokku, kel linna ja selle traditsioonidega polnud midagi ühist, ja tõi sisse võõra bürokraatia. Nagu teistes linnades, nii hakati ka siin linna välimust muutma, kusjuures, vaatamata elanike protestile ja vastuseisule, kisti maha linnaväravad ja -müürid, mistõttu vana kuulsusrohke mineviku tunnusmärgid läksid kaotsi. Hiljem tuli kord kirikute, kloostrite ja ortodoksi kirikute kätte.

Poola linna- ja maakohtute asemele astusid võõrad kohtud ja seadused. Saksa keel valitses üldiselt koolides ja asutustes.

Suure kiindumuse tõttu linnale kajastus vabadusliikumine siin kõige tugevamini võites linnale tema paremaid poegi. Kõige selgemini see tuli nähtavale esimesel vastuhakkamisel 1794. a. Kościusko eestvõttel.

Teatud käärimise kutsus linnaelanike keskel esile kuuldus poola leegionide asutamisest Itaalias ja Napoleoni edukäigust.

Austria valitsus katkestati ajutiselt linna vallutamise tõttu prints Joseph Poniatovski juhatusel seisvate poola vägede poolt, kes valitsesid linna 1809. a. juunis 24 päeva. Poola sõjaväed suruti siis tagasi vene vägede poolt, kes valitsesid linna kuni aasta lõpuni.

Pärast Napoleoni aega okupeeriti linn jällegi austria politseivõimude poolt.

Elanike rahulolematust tuli ilmsiks paljudes salaliitudes ja vandeseltsides, mis viisid viimaseist osavõtjaid poliitiliste süüdlastena okupantide-vanglaissse.

Aastal 1831 läksid paljud noormehed üle piiri ja astusid poola sõjaväe ridadesse, mis oli moodustatud venelaste Poolasse sissetungi tagasitõrjumiseks.

Vandenõupidamised, milliseid Pariisi emigratsiooni saadikud Galiitsias 1846. a. korraldasid, et sütitada mässu, nurjusid, ja natsionaalse liikumise juhid hukati.

Aastal 1848, „rahvavabaduse perioodil“, lootis linn vabaduse saavutamist.

Kui Viinist tuli teade sealsest revolutsioonilisest liikumisest, alati Lwów'is rahvusliku kaardi kujundamist.

Järgmiste kuude sündmused ei täitnud siiski lootusi ja kui sama aasta sügisel asuti demonstratsioonidele valitsuse vastu, avati linnale tuli ja rahvuslik kaart saadeti laiali.

Laskmise tõttu said paljud surma; raekoda, ülikool, tolleaegne teater, ülikooliraamatukogu ja paljud eramajad põlesid tuhaks.

Palavikulist vastukaja leidis Lwówi kodanike juures neljas poola vastuhakkamine (1863), kui Poola rahvas venelaste poolt vallutatud maa-aladel haaras relvad pihku.

Viimaseil aastakümneil oli Lwów poola kultuuri ja poolt mõtte eelpostiks. Siia kogunesid parimad intellektuaalsed jõud ja rahva õilsamad südamed ja siin töötati agarasti Poola uuestisünni kasuks.

Maailmasõja-päevil, neil raskeil aegadel, kui Lwów seisis venelaste kätes, vastustas linn poola kultuuri eestvõitlejana venestamispuudeid — ja oli tegev heategevuse alal.

Siin moodustusid poola rahvuse juhi, Joseph Pilsudski, kutsel linna küttest-laskureist arvurohked formatsioonid, millest kujunesid poola leegionid, kes maailmasõja esimesil päevil võtsid võitlustest osa.

Marssal Pilsudski tahtis poola sõjavägedest eelkõige moodustada väesalgad, keda ta võis usaldada, eesmärgil, võidelda nendega maa rippumatuse eest. Ta valis selleks Galiitsia, kus ta organisatsioonid maitsesid suuremat vabadust kui venelaste ja sakslaste poolt okupeeritud maa-alal.

1918. aasta lõpul võimaldas Venemaa, Austria ja Saksamaa kokkuvarisemine vabadusvõitluse. Õnnetul kombel tegid Ukraina formatsioonid, mis olid ellu kutsutud Austrias, vastukaaluks Poola püüdeile, — haarangu Lwówile, et see vallutada.

Ometi, tänu elanike kangelasmeelele, moodustati kohal kaitseväed, millest võtsid osa mitte ainult mehed, vaid ka naised ja lapsed.

Lwówi võitlused kestsid umbes viis kuud, mis-suguse aja kestes linn seisis järjest vaenlase tule all, veeta, valguseta ja külmas, kuna põletismaterjaali juuretoimetamine oli võimatu.

Bolševikkude pealetungi ajal oli linn jälle suures hädaohus. Budennõi ratsavägi oli linna ees, mis oli sõjaväega nõrgalt varustatud, kuna peaaegu kõik väed olid koondatud Varssavi alla, kus marssal Pilsudski korraldas vastupealetungi.

Jälle pidi kangelaslik linn haarma relvad; moodustasid vabatahtlike väesalgad, kelle abil hoiti Budennõi linnast tagasi.

Suur Varssavi võit päästis Euroopa ida-barbaaridest, vabastas Lwówi ja kindlustas linnale ta ohvrirohete võitluste tõttu paljuteenitud rahu.

Nende tegude eest kaunistati linnavapp a. 1921 suure „Virtuti Militari“ ristiga, mis on Poola kõrgeim sõjaväeline austusavaldus. Risti annetas linnale marssal Pilsudski omakäeliselt.

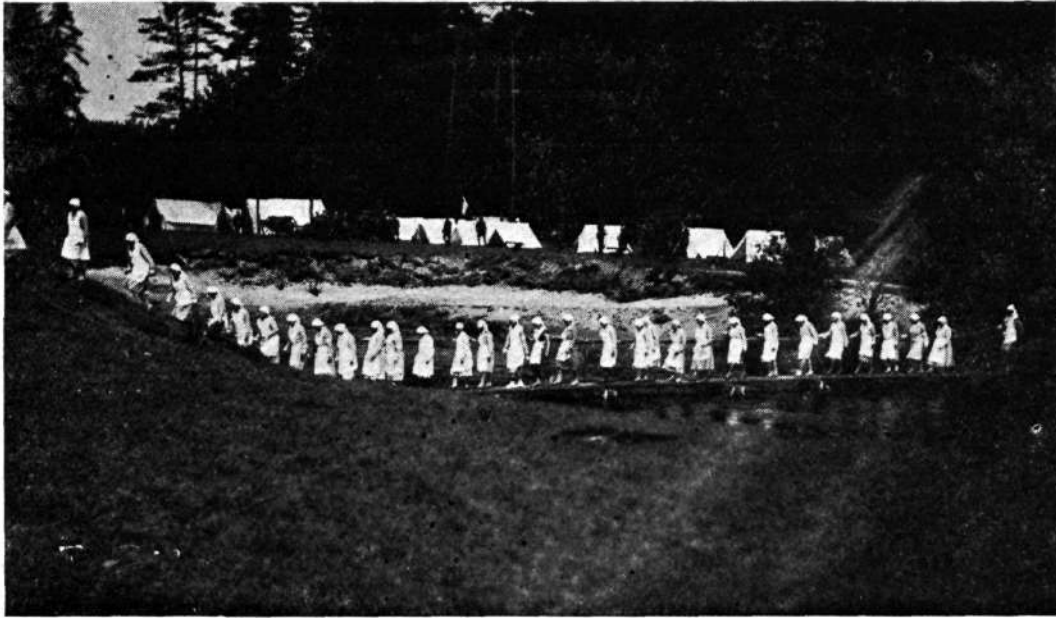
Sellele katsumisajajärgule järgnes linnale uus aeg, ta hakkas olemast pealinnaks suurele provintstile ja sai ühe vojevodkonna asupaigaks ja Ida-Poola kaubanduse ja tööstuse tsentriks.

Üks pilk Ida-Euroopa kaardile näitab, miks Lwów teiste Poola linnade hulgast valiti internatsionaalse tähendusega kaubalinnaks — oma soodsa geograafilise asendi tõttu.

Lwów on Varssavi ja Lódži järele Poola suurim linn, ta kujundab kagus asuvate vojevodkondade majandusliku ja intellektuaalse keskuse.

Linn on ainult mõne tunni tee Rumeenia, Tšehhi, ungari ja ukraina piirilt kaugel. Vabariigi kagu-piiril, kus nelja suurriigi piirid puutuvad kokku, asub linn kaubalinnana tähtsal rahvusvahelisel seisukohal.

Juba vanal ajal oli Lwów tähtsaks kaitsevalliks Wisla- ja Dniestri-nõo veelahkmel. Oma tähenduse rahvusvahelise kaubalinnana hoidis Lwów alal kuni 1772. a., Poola esimese jaotuseni, — jätkates seda traditsiooni Ida-messi näol, mis avatakse Lwówis rahvusvaheliste laskurvõistluste viimasel päeval.

Naiskodukaitse Taevaskoja laagris — loenduselt tulles.

SUVILAAGRID TARTUMAA MALEVAS

Juunikuuga lõppesid Tartumaa malevas suvilaagrid, mida arvuliselt oli kolm: Vapramäel, Taevaskojas ja Kaiaveres. Omaette vähem laager oli Mäksa patareile.

Kõik laagrikohad on looduslikult huvitavamaid ja ilusamaid Kagu-Eesti maastikke. Nii romantiline Vapramägi lookleva jõekaarega, ühtlase okaspuumetsa ja mäetipul sihtide ristil vana pärnaga, mille istutanud kuningas Gustav Adolf. Taevaskojas kärestikuline jõgi forellidega, devooni kaljud, lainja maapinna vormid, rusukoonused jne. on igapäevale imeteldavad ja huvipakkuvad. Kaiavere aga meelitab tüübilisima rööpjärvede valdkonnaga, kus võrdlemisi piiratud maa-alal on üle poole tosina voortevahelist järve.

Laagrist võttis osa ümmarguselt 1200 malevlast ja 400 kodukaitsjat. Mõned üksused olid väljas 70 ja suurema %-ga, üksikud aga alla 50%. Peale taktikalise ala käsitleti patarei-, kuulipildujate-, side-, gaasi-, sanitaarõppusi jne. Pinevust ja tublit hoogu pakkusid laske- ja spordivõistlused. Laagrite üldvõitjaks osutus Kambja malevkond, temale järgnevad Virtsjärve, Võnnu, Voldi j. t. malevkonnad.

Taevaskoja laagrit üllatas ootamatus. Parajasti kl. pool 2 öösel tungisid laagritele kallale mingisugused relvastatud jõud, kellele nähtav ülesanne oli kiiresti teha kahjutuks rahuliselt puhkavad malevlased. Tulid kustki Valgesoo veski poolt metsa tagant.

„Laager häirida ja vastased hävitada!“ oli laagripealiku kol. Undi otsus. Mõned tugevad mürskude kōmakad ja sireen — ning juba kihast kogu laagriorg: joosti, rivistuti, jagati käske ja korraldusi. Sisekorra-

pealik ltn. Riives on hoolega ametis vähjapiügiga: vinnab suure innu ja osavusega telkide alt jalgupidi patareilasi, loopides neid peaaegu üle jõe üksteise järrele rivisse, manitsedes ja noomides. Teisel jõekaldal aga ringkonna esinane proua Samkov lohutab emalikult kodukaitsjaid, õrnasti ja kurjalt, nii nagu juhtub. Õppepealik major Soo jookseb võidu oma abidega, annab neile ülesandeid kesk maratoni ja raporteerib üht-aegu laagripealikule, et varsti on kõik korras.

Ja oligi. Mõned osavad haarangud, hästisihitud tuli, vastulöögid ja julged rünnakud — ning juba kuulduski tagasitulistajate rõkkav rivilaul.

Häire oli õnnestunud, kõiki tänas laagripealik püüdlikkuse, hea korra ja kiire tegutsemise eest — nüüd, olge lahked, jatkake und.

Vigasaanuid oli üks, kelle põial oli jäänud raskeklp. vända alla. Nahakriimustusele olid valmis abi andma kõik 35 kodukaitsjat-sanitari, kellede pilgud küündisid kõikjale isegi ööpimeduses.

Esimest korda olid laagrites koos suurtega ka väikesed, nimelt noorkotkad. Taevaskoja ja Kaiavere laagrite kohta oli neid päris ilus pesakonnake — tublisti üle saja. Tegid endile mugavad telgikesed, olid sädelevad ja rõõmsad, alati valmis kõiki aitama ja kõike tegema. Öhtune laagrilõke nende juures oli tõsiselt õpetlik ja huvitav isegi vanadele. Tõsimeeleolu ja muretut naeru, hundipoegade julget huikamist, raketide vihinat ja meeleolu-sähvatusi, laule ja südametuld — seda kõike oli nii palju, et juurekogunenud vanadepere ei tahtnud ega tahtnudki lahkuda. Ja nii asjalikult

ja hoogsasti oma tegevustesse süveneda, nii otsekoheselt anduda oma ülesandeile — seda maksab nende juures õppida mõnelgi eakamal ja turjakamal.

Noorte ja vanade laagreid, malevasi ja kodukaitsjaid külastati alatihti. Vapramäe laagris viibis Võru maleva pealik major Heljuste koos vanem-instruktori ja teiste ligemate pealikute ja kaastöölistega. Taevaskoja laagrit külastasid kaitseliidu ülem, kindral Põdder, peastaabi ülem j. t. Kaitseliidu ülemale rivistusid malevlased ja kodukaitsjad laagrijoo- nele. Kindral Roska innuka ja südamliku tervituskõne järele kajast üle laagrioru vaimustatud kolmekordne elagu. Taevaskojas viibisid külalistena ka Võru kodukaitsjad, samuti oli võimalus neid näha suuremal arvul Kaia- vere laagris, kus ka Tartu linna maleva jalgratturid viibisid külalistena koos maleva pealiku ltn. Kasega.

Kord laagreis oli hea ja jättis kõigiti rahuldavad muljed nii administratsioonile kui ka laagrite perele. Sisekorrapõppepealiku major Soo valvakas ja kõikjale nägev pilk hoolitses juba selle eest, et igaühel oleks käes oma töö ja ülesanne viimse peensuseni. Laagri

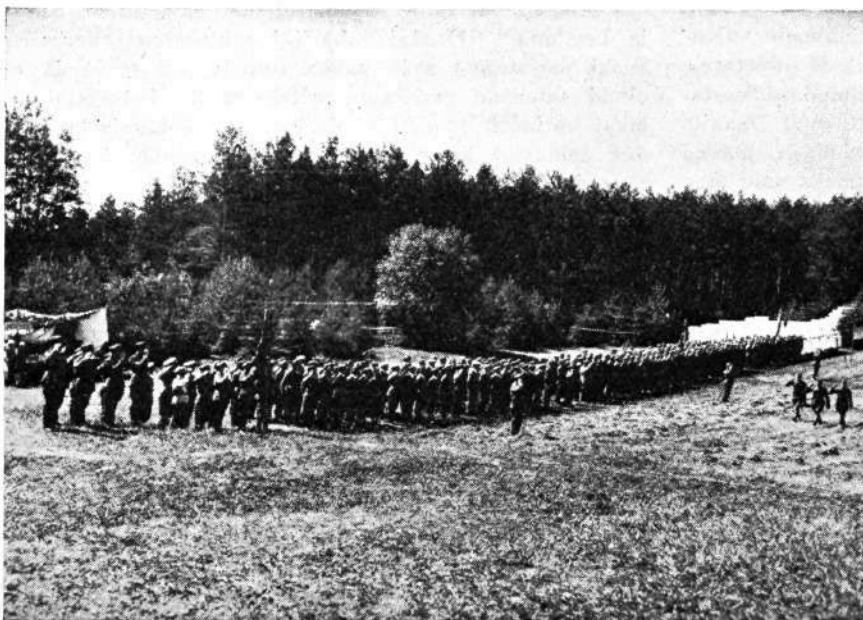
Kindral Roska tervitab Tartumaa maleva Taevaskoja laagrit 21. juunil s. a. Kindral Põdderi taga kol. Maide.

pealiku kol. Undi ligemaiks abilisiks olid kapten Birkenberg, ltn. Riives, pealik Alekand j. t. Telefoniline side kuulus pealik Viira hoole alla, kelle vilunud kätest traadid jooksid igasse nurka üle kogu laagrivälja. Tema krüvikestest ja traadiotstest olenes, kas rääkida siia või sinna, Tartusse või mujale, või ka üldse mitte rääkida. Sanitaarala mured lasusid sanitaarpealiku dr. Elleri ja dr. Avarsoo õul. Tööd oli neil rohkesti näppude ja varvaste korraldamisega, kuna aga tõsisemaid tervise rikkeid sootuks ei olnud.

Ringkonna juhatus eesotsas esinase proua Samkoviga oli igas laagris südikalt kodukaitsjaid juhtimas ja juhatamas, mistõttu arusaamatusi ja kõrvalekalduvusi ei olnud. Disipliin, seesmine kord, töökorraldus jne. oli igati laitmatu, samuti kui toidustamine, vastastikune sõbraline läbikäimine ja teised alad.

Laagrite töö ja tegevuse kokkuvõtted on täiesti rahuldavad.

Kaks päeva innukat õppetegevust kõigil aladel, hoolas töö ja osavõtlik suhtumine, võistluste pinevus, uued kogemused ja mälestused — need kutsugu meid tuleval aastal jälle tagasi täiendama ja süvendama meie enesekaitse eesmärke.

Tartumaa maleva pealik kol.-ltn. Unt tervitab malevasi Vapramäe laagris 13.—14. juunil s. a.

Jõuvahekorrad Idamerele^{*}

Vaadeldes Idameremaade laevastike jõuvahekordi ja nende püüdeid oma merejõudude loomiseks, asume eelkõige eri huvide vaatlusele, missuguseid kellelgi nim. maadest Läänemerele on olemas.

Rootsi seisukoht nii sõjanduslikult kui ka kaubanduslikult vaatekohalt muutus tunduvalt Idamere ümber moodustunud riikide tõttu. Enne maailmasõda valitsenud surve idast on nüüd kadunud ja Rootsi praegune seisukord on sellest, mil määral need uued riigid suudavad hoida alal oma iseseisvust. Teiste sõnadega: müüdnud seisukord hõlbustab suuresti Rootsi merikaitset ega aseta sellele enam nii suuri nõudeid nagu varem. Kaubanduslikultki seisukohalt ei ole Rootsi paratamatult seotud Idameriga seetõttu, et tal on mujalgi kaubasadamaid, nagu näiteks Göteborgis. Teiselt poolt Daani praegune püüde varustuste piiramiseks — isegi kuni väelõpetamise raamides — on osalt nõrgendavalt mõjunud Rootsile selle Daani väinade valves ja on tekitanud olukorra, kus võimalike kokkupõrgete puhul muude riikide vahel sõjategevus siirdub Rootsile lähemale, ka tuleb võtta arvesse, et Idamere ümber moodustunud riikide tõttu Rootsi sõjanduslik raskuspunkt on siirdunud armeelt laevastikule, laevastiku jõudes seetõttu Rootsi kaitsejõu peateguriks.

Daani seisukoht on ka meripoliitiliselt maailmasõja järele paranenud seetõttu, et Venemaa sunnii Daani varasem ülesanne, nimelt Daani väinade valvamine ja Idamerest välispool asuvate riikide Idamerele pääsu takistamine on sama kui oma tähenduse kaotanud. Tõsi küll, Nõukogude Vene on esinenud Daanile veelgi vastava nõudega, mis aga tõenäoliselt jäävad tähele panemata. Nii jääb Daani ülesandeks vaid oma erapooletuse valvamine ja — et võimaliku sõja süttimisel takistada ükskõik missuguse riigi püüdu väinade sulgemiseks. Seetõttu ongi Daani asunud oma varustuste suurejoonelisele piiramisele, — asjaolu, mida siiski ei loeta Daanile kasuks, võttes arvesse Daani väinade suurenenud tähtsust Inglise ja Prantsuse Balti huvides. Väinade tähtsus on tõusnud ka Inglise ja Venemaa vahel valitsevate vastolude tõttu. Daani muudugi ei võiks kummalegi suurriigile läbikäiguteed väinadest sulgeda, küll aga ajutiseks takistada, missugust asja seisukorda ta pealetungijat võimaliku merisõja puhul sunniks arvestama. Lisaks saaks Daani nim. juhtumil, vastaspoolelt, samuti teistelt maadelt, toetust rikutud erapooletuse alusel. Seevastu, kui Daani jätkab oma varustuste piiramist, suurenevad võimalused Daani sattumiseks sõjalistesse segadustesse, mida võib tekkida mõne suurriigi ja mõne Idamere rannikul asuva riigi vahel.

Saksa on rahulepingu määruste põhjusel sunnitud asuma strateegiliselt kaitseisukohale. Seetõttu ongi laevastiku raskuspunkt siirdunud Põhjamerelt Ida-

merele. Saksa kaubanduslik raskuspunkt jälle on siirdunud lääne ja seetõttu on ta Idamere rannikul asuvad kaubasadamad teatud määral oma tähenduse kaotanud. Sellest tuleb, et Saksa huvides on hoida alal vaba liikumist Idamerele. Kõige ähvardavamaks hädakuks Saksale on siiski Poola, kellele on loovutatud maa-ala (koridor), mis lahutab Ida-Preisi muust Saksamaast. Seetõttu Saksamaa peab võtma arvesse, et võimalikkude konfliktide puhul Poolaga mõni suurriik segab vahele. Seepärast jääb Saksa laevastiku ülesandeks, peale Ida-Preisi kaitse ja toetuse merelt — takistada selle suurriigi pääsu Idamerele. Tõsikäsi, Saksamaa seisukoht Idamere valvurina on tähelepandavalt halvenenud seetõttu, et see on kaotanud rannikupiirkonna Daani väinade vahetus läheduses. Ometi võib Saksamaa asutada toetuspunkti Idamerele viivate reidide lähedusse, nii et Saksa laevastik moodustab väga tähelepannava teguri Idamerele püüdvale suurriigile.

Poola on Versailles' rahulepinguga pääsnud Idamerele ja ehitanud sinna Gdynia sadama. Sel sadamal on peaaegselt sõjanduslik tähtsus ja see ongi ehitatud pidades silmas Baltimerel võimalikult toimiva suurriigi toetuspunkti tarbeid. Loomulikud kaubareidid Poolale oleksid Veikseli ja Njemeni jõed. Poola on järjest enam pidanud tugema merikaupadele, vabanedes seega neist tolli- ja piiritülidest, mis tal on Saksa ja Leeduga. Danzigi vabariigi suhtumine sellesse on siiski mõjutanud seda kauba suunda, nii et Poola on olnud sunnitud tarvitama selleks sihiks halvemini sobivat koridori. Ometi Poola kasvav tööstus ja kaubandus eeldavad head meriühendust ja nende ühenduste tõhusat kaitsemist.

Latvia ja Eesti moodustavad peaaegselt transporttee Vene kaupadele. Selle kauba tõttu on neile hea meriühendus Idamerele vältimatu. Nende maade tähtsaimaks elutingimuseks jääb vaba laevaühendus Idamerele. Eesti ja Latvia on teinud endi vahel kaitselepingu.

Leedulgi on pisuke ribake Idamerele ja sõja süttides on Leedugi sunnitud otsima mõne teise riigi abi. A. 1924 Leedu riigipäev kiitis põhimõtteliselt heaks 2 veealuse paadi ja 2 miinipaadi ehitamise. Ometi ei ole Leedu, nähtavasti majanduslikel põhjusil, asunud selle kava teostamisele.

Soome on kaubanduslikult täiesti seotud Idameriga. Suurim osa Soome kaupadest Euroopasse ja kaugemale käib Idamere kaudu, kuna raudteed (Tornio-Haaparanta) ei suuda pooltki korvata Idamere kaubareide. Vene kaubad on praegu oma tähenduselt vähesed ja Petsamo tarvitamine kaubateena nõuab nii suuri eelvalmistusi, et see kauemat aega vaevalt tuleb käsimusse. Idameri, Soome seisukoha tõttu Soome lahel, on Soomele otsustava tähtsusega. Seepärast Vene vähimigi kui püüde lääne kujuneb ähvardavaks

^{*}) Idameri = Baltimeri = Läänemeri.

Soome veeühendustele. Sel põhjusel on Soome iseisvuse alustingimuseks niisuguse merikaitse loomine, et see tagab nende veeühenduste edaspidist säilimist.

Vene on siiski see maa, kes oma seisukoha tõttu otsustavalt mõjutab Idamere küsimust. Küsitav on siiski, kas Venele on vältimatu pääseda Idamererele. Vaadates sellele, et Vene puukaup käib Muurmani kaudu ja muud Vene väljaveokaupade loomulikemad väljaveosadamad on Mustal-merel, suudaks Peterburg üksi küllaldaselt täita nõudeid, mida Idamere kaubandus Venele asetab. Vaadates neid asjaolusid, kannavad Vene laevajõud Idamerel puhtalt pealetungi iseloomu. Tõsiasi on, et Venemaa kõigi aegade kestes on püüdnud oma maaala laiendamisele, arvestamata, kas see talle on toonud kasu või mitte. Seda silmas pidades võib oletada, et

Vene suurendab oma piirideid sinna poole, kus kõige vähem on oodata vastupanu.

Kokkuvõttes võib öelda, et kõigile ülalnimetatud riikidest, peale Venemaa, on kaubanduslikus suhtes tähtis, et veeühendus Idamerel oleks vaba. Eriti neile riikidele, kel on pikk rannik tähtsate sõlmkohtadega, on vältimatu omada võimu suuta hoida võimalik vaenlane oma piiridest eemal ning kaitsta oma erapooletust, keeldes sõjategevuse oma vetes.

Vaadeldud lühidalt seisukorda Idamerel ja selle asetatud nõudeid eri riikidele, asume tutvuma, kuidas keegi neist on valmistunud ja valmistub valvama ja kaitsma oma huve.

Idameremaade laevastike suurused selguvad all-olevast tabelist:

M a a	Lahingulaev		Ristleja		Miiniristleja		Allveepaat		Torpeedopaat	
	arv	tonni	arv	tonni	arv	tonni	arv	tonni	arv	tonni
Valmis olevad:										
Rootsi	10	62.000	5	9.300	11	6.500	20	7.800	20	2.300
Daani	3	11.400	—	—	—	—	13	2.950	20	3.400
Saksa	7	92.400	9	42.900	29	21.285	—	—	—	—
Poola	—	—	—	—	2	3.080	3	—	5	1.830
Latvia	—	—	—	—	—	—	2	780	—	—
Eest	—	—	—	—	2	2.900	—	—	1	250
Soome	—	—	—	—	—	—	4	1.450	2	620
Vene	2	46.800	2	13.600	14	17.800	10	6.200	13	3.450
Ehitusel olevad:										
Rootsi	—	—	1	5.500	2	2.100	1	800	3	900
Daani	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Saksa	1	10.000	—	—	—	—	3	2.900	—	—
Poola	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Latvia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Eesti	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Soome	2	8.000	—	—	—	—	4	3.550	—	—
Vene	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—

Seejärele võime vaadelda, mis suhtes see järjekord muutub, võttes arvesse laevade seisukorda ja relvastust.

Venemaal on kaliibreilt võimsaimad suurtükid. Kui oletame, et Vene võib tuua Idamererele 4 Marat-tüübilist liinilaeva, siis käsitab ta raske suurtükivägi 48—30,5 sm. suurtükki. Saksamaal on 24 — 28 sm. suurtükki, lisaks ehitusel olev „Ersatz Preussen“, — nii et kokku suurtükkide arv tõuseb sakslasil ainult 30-le. Kõigel sellel pole siiski tähtsust, võttes arvesse Saksa tehnilise paremuse, mida tuleb öelda ka nende meeskondade kohta.

Lisades Saksa lahingulaevadele veel ristlejad, saavutavad sakslased vaidlematu ülevõimu. Relvastuse ja kiiruse poolest on Saksa ristlejad kaugelt ees, võrreldes Vene omadega. Saksa ristleja keskmise raskusega suurtükk (15 sm.) on välispool Vene lahingulaevade vastavate suurtükkide mõju. Saksa uusimate ristlejate 15 sm. suurtükkide kandekaugus on 18.200 m. Niiviisi suudavad Saksa ristlejad märgatavalt toetada oma lahingu-

laevade tule mõju. Saksa miiniristlejad on oma uueaegsema seadelduse, võimsama torpeedorelvastuse ja suurema kiiruse tõttu Vene omadest tugevamad, vaatamata Vene miiniristlejate suurtükkide tugevusele.

Võimalikus merisõjas, kus kõik laevaliigid tulevad arvesse, on Saksa nii-siis oma ristlejate ja miiniristlejate poolest Venest ees, samuti võib seda eelnimetatud põhjustel öelda ka lahingulaevade suhtes. Ainsaks nõrgaks kohaks sakslasile on nende veealuste paatide täieline puudumine. Aga maailmasõjas saadud kogemustel võib sedagi Vene paremust pidada õige väikeseks. Maailmasõda nimelt näitas, et hävitajad suudavad täiesti edukalt kaitsta lahingulaevu veealuste paatide rünnakute vastu. Seega ühenduses võib tähendada Saksa uemate laevade keulakujule, mis omal ajal äratas suurt tähelepanu. See on just mõeldud kaitseks veealuste paatide vastu. Ka Vene vähemalt praegu tarvitusel olevate veealuste paatide kasutamine Saksa rannikul luure eesmärgil on tee kauguse tõttu peaaegu võimatu ega tule seega arvesse.

Kui nüüd võrrelda Saksa ja Rootsi laevastikke üksteisega, siis märkame, et Rootsil on ainult 3 rannikusoomuslaeva — 28 sm. relvastusega, mille vastu Saksa maal on neid 6 ja ehitusel üks. Kuigi sakslaste laevadel on nõrgem kiirus, siiski tema ülejõud suurtükkide suhtes ja laevade suurem tonnimahutavus, samuti tugevam soomus, annavad Saksamaale — mis puutub ta lahingulaevadesse ja ristlejaisse — vaidlematu ülevõimu. Mis puutub miiniristlejaisse, siis on Rootsi 4 Ehrenskjöld-miiniristlejat nii relvastuse kui ka kiiruse mõttes Saksa omadest ees. See asjaolu annab muidugi Rootsil suured võimalused rünnakuliseks tegevuseks Idamerel, aga, võttes arvesse Saksa ristlejate arvu, on neil võimalus neid pealetunge edukalt halvata. Suurim kasu Rootsil — võimaliku sõja puhul Saksamaaga — on ta veealused paadid, mis kummagi maa läheduse tõttu võivad kestvalt viibida Saksa rannikul. See muidugi hõlbustab rootslaste liikumist ja võimaldab neile olla kursis vaenlase liikumisega, missugune asjaolu kõik võib viia kuni jõudude samasuseni. Kõigele sellele vaatamata peab ütleva, et Saksa laevastik on tugevam Rootsi omast ja et Rootsil oleks peaaegu võimatu oma lahtist lõunarannikut sakslaste eest kaitsta.

Lõpptulemusena võime öelda, et Saksamaa praegu omab tugevaima laevastiku Idamerel.

Kui siis võrdleme üksteisega Rootsi ja Vene laevastikke, siis märkame, et lahingulaevade suhtes Vene rasked suurtükkid on arvult ja kaliibrilt ees Rootsi omadest, tema soomus on tugevam, samuti tonnimäär suurem. Kiirus on jälle rootslasil venelasist parem. Kui venelased omaksid 4 Marat-tüüpi lahingulaeva, oleksid nad tehniliselt vaatekohalt rootslasist täiesti ees, kuigi nende keskmise-kaliibrilised suurtükkid oleksid rootslaste omadest nõrgemad. Võttes siiski arvesse meeskonna ja materjaali praeguse seisukorra muutub vaherkord. Parema väljaõpe ja parema tulistamiseadeldus on osalt tegurid, mis oma poolt suurendavad rootslaste tule mõju. Need asjaolud arvesse võttes võiks väita, et rootslaste võimalused võimalikus sõjas venelastega pole sugugi väikesed. Juba Marat-tüübiliste võitlusvõime tuks muutmine tagaks Rootsil ülevõimu merel.

Kui Vene lahingulaevad ei või merel esineda, siis neile ei jää ühtki laeva, mis suudaksid astuda lahingusse Rootsi ristlejatega, mis nii relvastuse kui ka kiiruse poolest on Vene omadest üle. Samuti jäävad Vene ristlejad Rootsi ristlejatega võrreldes alla, kui Rootsi ristlejaist võtta arvesse ka ehitusel olev lennukristleja „Gottland“. Ainuüksi „Gottland“ moodustub Vene ristlejaile oma kiiruse, suurtükkide kaliibri-arvu kui ka oma uueaegse tehnika poolest ülejõuliseks.

Sellest selgub, et Vene liikumisvõimalused Idamerel tema vaenujalale asumise puhul Rootsiiga jäävad olenevaks tema lahingulaevadest. Niikaua, kui need suudavad toetada teiste laevade liikumist, võivad nad teotseda kaugemal toetuspunktidest. Aga selle toe kao-

tamisel on nad seotud eelnimetatud toetuspunktide lähedusse. Kui siis arvestame Rootsi laevastiku päristoetuspirkonda — Rootsi saarestikku, mis pakub Rootsil häid kaitse-eeldusi, võime öelda, et selles piirkonnas suudavad rootslased täiesti tagajärjekalt tõrjuda tagasi kõik Vene rünnakud sellele rannikule.

Lõppkokkuvõttes võime öelda, et Idamerd ümbritsevate riikide jõuvahekorrad sõjategevuse puhul on järgmised:

1) Saksa laevastik on tugevam teistest ja suudab võimalikus sõjas Saksamaa ja mõne teise Idamere riigi vahel — valitseda Idamerel, seda enam, kui võtta arvesse tema soodsat geograafilist asendit Idamere kagu- ja lõunarannikul.

2) Teisele kohale tuleb Rootsi, kes ka juba oma meristrateegiliselt seisukohalt valitseb Idamere keskosas.

3) Kolmandale kohale tuleb Venemaa, kes, kuigi see oma lahingulaevade poolest on Rootsi tugevam, siiski operatsiooni teede tõttu satub ühenduste alahoidmises suurtesse raskustesse, kuna Rootsi neid oma arvukamate kergete jõudude varal võib tagajärjekalt ähvardada.

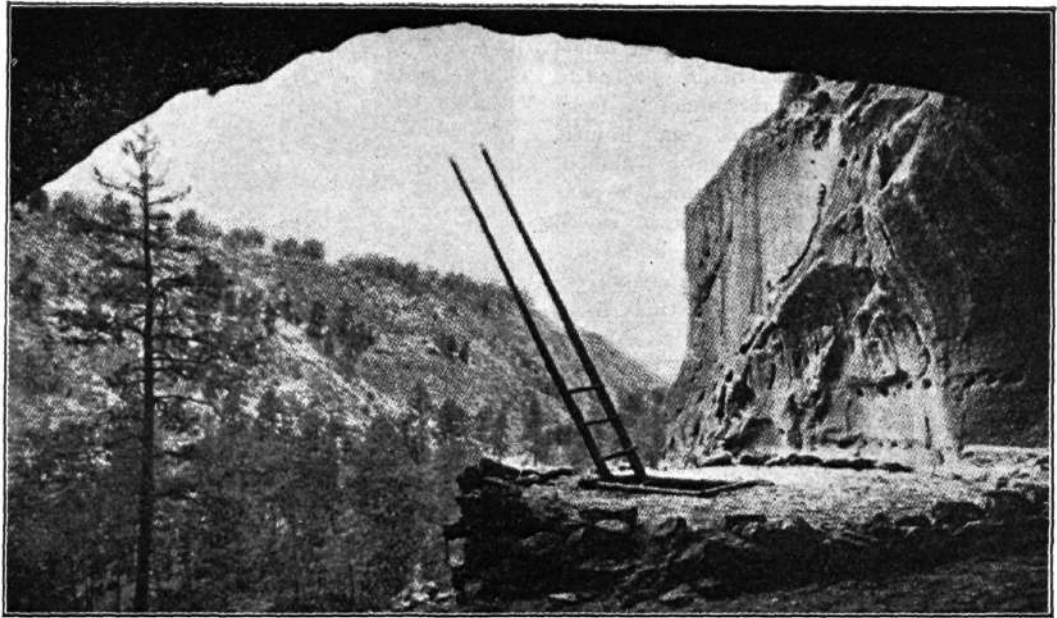
4) Teised, järelejäänud Idamere riigid ei suuda ükski oma majandusliku rippuvuse tõttu võistelda eelpoolnimetatutega, vaid nende ülesandeks jääb säilitada oma rannikuvete iseseisvus.

Viimasena nimetatud riikidest on lähedamalt Idamere jõuvahekordade küsimusega seotud Poola, — selle oletatavaks vaenlaseks pidades Saksamaad.

Viimase asjaolu tõttu Poola ongi, Prantsuse toetusel asunud suurejoonelisele laevastiku ehitamisele, millest osa on juba valmis, osa ehitusel, — osa seisab ehituskavas. Nimelt 1924. a. Poolas vastu võetud laevade ehituskava kohaselt ehitaks Poola 2 ristlejat (10.000 t.), 6 miiniristlejat (1500 t.), 12 veealust paati (umbes 1300 t.), 12 torpeedopaati ja palju abilaevu. Aga peale nimetatud kava on Poola plaanides ehitada laevastik, mis käsitaks 3 liinilaeva, 6 ristlejat, 12 miiniristlejat ja 18 veealust paati. Kui pika aja jooksul Poola mõtleb ja suudab seda kava teostada, on veel raske öelda. On siiski kindel, et see kava tähendab niisuguse laevastiku loomist, mis sõja alul tagajärjekalt suudab kaitsta oma ranniku-piirkonda, kuni mõni liitriik, eeskätt Prantsusmaa, jõuab sellele saata abi jõude.

Sidol parim
puhastusaine
metallile ja klaasile

Valmistaja: A.-S. Sidol-Company, Tallinn.

Kaev kaljurahnus.

PUNANAHKADE MAALT

Kuidas elavad praegu Ameerika indiaanlased

Chicago kare talv ja tuuled peletasid mind lõuna poole. Tulin New Mehhiko osariiki ja leidsin ees maastiku, mis täis iseäralikku šarmi, värvirikas, karedale ja ühetaolisele kasvustikule vaatamata, ja alati üleujutatud päikesest. Olen küll veel Ameerika Ühendriikide pinnal, kuid kõik ümbruskond kannab ainult Mehhiko, Hispaania ja indiaanlaste värvi ja iseloomu. Ameeriklased paistavad siin võõrastena, turistidena.

Kuhu silm vaatab, on mäed, mägede otsas küngad, ja kõik on üle külvatud põõsastega; siin ja seal mõni pignolapuu. Põõsad ja puud sarnanevad meie põhjamaa kadakale ja männile. Maapind on kollakas ja punakas „abode“. Abode on viljarikas liivane muld ja kasvataks kõik, kuid veepuudus muudab suurema osa Põhja-Ameerika lõuna-õhtust kõrbeks. Madalad siledakatuselised adobemudast ehitatud Hispaania tüüpi majakesed on kõigis nüanssides punasest läbi roosa ja oranži kollaseni. Alatine selge sinine taevas muutub päikeseloojangu ajal kirjeldamata rikkaks värvidemereks, millest selgub, miks õhtupoolne mäerühm kannab Sangre de Cristo nime.

Santa Fe on kunstnike kodu. Siinses kuivas, selges, nagu kristallises õhus on midagi, mis mitte ainult asjadele, vaid ka mõtteile ja kujutlusile annab selgema vormi ja nii mõnegi latentse talendi kutsub ellu. Pealegi on kliima aasta läbi mõnus, kunagi mitte liig kuum, sest Santa Fe on seitse tuhat jalga üle veepinna.

Selle värvirikka maastiku üks lahutamatu osa on indiaanlane, kelle külad (pueblod) üle kogu New Mehhiko laiali on pillatud ja kes kannab pueblo indiaanlase

nime. Põhja-Ameerika indiaanlasi võib nende eluviisi järgi jaotada kolme rühma. Põhjapoolsed, endised legendiku indiaanlased on osalt amerikaniseerunud. Kuid kunagi ei unusta ega salga nad oma esivanemaid. Ameeriklane on uhke, kui võib öelda, et ta vanaema või vanaisa on Chippewa, Winnebago või sõjameelse Iroquois suguvõsa liige. Kuid suurem osa põhja-indiaanlasi elab nõnda nimetatud reservatsioonilaagris, valitsuse poolt antud maal. Need viimased pole Põhja-Ameerika Ühendriikide alamad. (Valitsuse poolt ehitati neile majad. Kuid elu kinnistes majades suurendas tiisikusse haigestumiste arvu niivõrd, et indiaanlased aeti majadest välja ja jälle vigvamisesse elama.) Lõunapoolses New Mehhiko ja Arizona osariikides on indiaanlasi, kes praegu veel elavad nomaadidena, kõige kuulsamad neist on Návahod, kelle arv on üle kahekümne tuhande. Legendiku-indiaanlaste ja lõunapoolsete nomaadide vahel asuvad pueblo indiaanlased. Neist tahan täna pikemalt jutustada.

Pueblo indiaanlaste elamisviis ja olud on vähe muutunud esimeste valgete, hispaanlaste, siiatulekust aastal 1540 kuni meie päevini. Neljasaja aasta eest oli nende arv umbes kakskümmend tuhat ja nende pueblod asusid praeguste New Mehhiko, Utah, Arizona ja Colorado osariikide territooriumil. Praegu on neid vaevalt veel üheksa tuhande ümber ja nende pueblod on igal pool, peale New Mehhiko ja mõne Arizonas, kõik maha jäetud ja lagunened.

Pueblo indiaanlane on vaikne rahuarmastav rahvas. Ta elu seisab maisikasvatuses ja usuliste ri-

tuaalide ja tantsude talituses. Mais ja usk on kaks niivõrd tähtsat faktorit pueblo indiaanlaste elus, et nende läbi võib seletada, miks sinne indiaanlane sajandite jooksul on seisnud umbes samal kultuuripinnal ja miks tal ka praegu pole mingit tahtmist oma elu muuta. Maisikasvatus on tema ainuke ülalpidamise abinõu. Seepärast on kõigi usuliste toimetuste ja tantsude peasiht jumalaid pehmedada ja neilt paluda head saaki. Veel praegu, millal pueblo indiaanlased üle kolmesaja aasta on olnud katoliiklased, toimivad nad maisikülvamist ja -lõikust usuliste tantsude saatel. Ristiusk toodi pueblodesse 16. sajandi lõpul Mehhikost Frantsiskaani munkade kaudu. Katoliku kirik, kes katoliku usu maa-del inkvisitsiooni kaudu oma võimu püüdis kõvendada, on mail, kus mõne muu usu võim on suurem, alati väga tolerantne ja diplomaatlik olnud. Mõnede katsete järele oli katoliku kiriku esindajail selge, et indiaanlasi sundida oma vana usku ja sellega seotud talitusi jätma maha, vaenu sünnitaks. Nad toimisid tasa ja targu. Kristlaste jumal omandas indiaanlaste jumalate hulgas peajumala koha ja indiaanlased lasksid endid katoliku kombe järgi ristida, laulatada ja matta. Kuid pärast iga katoliku toimetust nad lähevad koju ja täiendavad ristimise või laulatuse tseremoniaali oma paganarituualide ja -tantsudega. Ainult siis tunnevad nad endid täiesti kindlustatuna ja rahul. Igal pueblo indiaanlasel on peale kahe usu ka kaks nime, üks inglise või hispaania nimi, mida ta tarvitab ameeriklastega kokkupuutumisel, ja teine ta omakeelne nimi, mille järgi teda kutsutakse igapäevases elus.

Ajasin hiljuti juttu indiaanlasega, kes mulle hõbe-ehteid ja savist potte tuli müüma. Muuseas pakkus ta mulle ka väikest savist vihmajumalat müüa. Ma ütlesin, et asjata on minul nende vihmajumalat osta, ega ta mulle ikka vihma ei anna, sest ta on indiaanlaste jumal. Indiaanlane vastas mulle seepeale murtud inglise ja hispaania keeltes, et nende jumal on sama jumal mis minu oma. „Kuid miks teete siis veel neid savijumalaid?“ küsisin temalt. „Ameeriklased ostavad neid,“ vastas mu indiaanlane ja vähese peatuse järele lisas: „Ja vahest annavad nad meile siiski ka vihma.“ „Kui teie jumal on sama mis kristlaste jumal, kellele tantsite siis oma tantse?“ pärisin edasi. „Näete ju, et meie seda ei tee. Meie ei arva, et meie jumal neist

Indiaanlase elamu.

Savist vihmajumalate valmistamine.

meelehead tunneb.“ — „Oo ja, jumal tahab neid tantse,“ ta oli nii kindel ja kõikumatu selles, „meie õpetajad ei keela meid tantsimast, sest enne tantsimist läheme kirikusse, kuulame jumalateenistust ja selle eest maksame preestri-le.“ Kartsin kahtlusidu ses indiaanlases äratada, seepärast pöörsin kõne teisale.

Sõitsin San Ildefonso pueblosse metskitse-tantsu vaatama. Selle tantsu mõte oli nähtavasti metskitse-jahiks jumalailt õnne saavutada. Kogu pueblo, umbes kolmsada indiaanlast, läks enne kirikusse, kus messi kuulati. Siis nad tulid välja ja läksid tantsides tomtomi monotoonse rütmi saatel küla poole. Mehed olid puukoortega ja nahkadega kaetud, paljad kehaosad värvitud. Paljudel olid kitsemaskid näol. Naised olid oma harilikes riideis, see on vaip visatud üle ühe öla teise öla jättes paljaks, jalad mähitud valgeisse rättidesse. Pueblosse jõudnud, läksid tantsijad katustele, seal redelit mööda jälle maha, ikka samas taktis liikudes ja sealjuures lauldes või õigemini uludes. Vahest kükitasid nad maha ja karjusid läbilõikavalt, misjuures tom-tom põrises kõvemini.

Olin parajasti oma kodakiga ühe ülesvõtte teinud, kui suur indiaanlane astus mu juure, nõudis kaht dollarit. Ta oli teisiti riides kui tantsijad ja kandis üleotsaesise laia punast paela. Ma püüdsin eemalduda, kuid ta järgis ja kahmas käega mu kodaki järele korrates: Pay two dollars! Ümber vaadates ja leides, et mu kaaslased minust on eemal ja et ka teiste indiaanlaste tähelepanu on pöördud minule, maksin ruttu nõutud kaks dollarit. Hiljem kuulsin, et see punase paelaga indiaanlane oli pueblo sandarm, ja et see pueblo hiljuti oli otsustanud igalt kahvatunäoliselt ülesvõtte eest nõuda kaks dollarit maksu.

Pueblo ehk küla näeb eemalt välja nagu suur kahekuni neljakordne maja. Rida adobest majakesi, külg külje vastas, on enamasti mäeselja najale ehitatud. Alumisele majade reale on ehitatud teine rida majakesi, kuid enam tahapoolle, niiviisi jättes terrassi, kus indiaanlased veedavad suurema osa päevast istudes ja suitsetades. Savist ahjud maisi keetmiseks ja maisileiva küpsetamiseks on väljas õues. Paljudel pueblo indiaanlasil on uueaegne sissesead, raudvoodid madratsitega, kummutid, peeglid. Need on nõndanimetatud suviindiaanlased, kes ehk küll oma vanast usust kinni

pidades muidu ei ole Ameerika elukommete vastu. Kuid talveindiaanlased ei taha uuest voolust midagi teada. Nad magavad nagu neljasaja aasta eest põrandal vaipadel, mida nad päeval seinale ääre kokku rullivad.

Igas pueblon on kiiva, maa-alune, koopataoline tempel, kus toimitakse tähtsaimad saladuslikud usulised rituaalid. Indiaanlaste naised ei pääse kiivasse ega kunagi ükski valge. Sissekäik kiivasse läheb alla redelit mööda kitsa avause kaudu. Pueblo indiaanlane, samuti nagu ta põhjapoolne suguvend, ei pühenda heameelega valgeid oma usulistesse saladustesse.

Väljakaevamised, mida praegu agarasti toimitakse üle kogu lõuna-õhtu-poolse Ühendriikide osa, toovad pueblo indiaanlaste mineviku päevavalgele. Pueblo indiaanlane on alati olnud barjääriks ja vahemeheks Kesk-Ameerika ja Mehhiko kultuuri ühelt poolt ja teiselt poolt Põhja-Ameerika legendiku indiaanlase vahel. Ta ei ole kunagi nomaadielu elanud. Maisikasvatus sundis teda jääma paigale ja enesekaitse pärast sõjameeleliste naabrite vastu ta asus varsti külladesse. Pueblo indiaanlase elu oli alatine kindlustamine ja kaitsemine põhjapoolsete indiaanlaste ja lõuna- ja õhtupoolsete Návaho, Ute, Apache ja teiste nomaadide vastu. Arusaavil strateegilistel põhjustel suurenesid pueblo, kuna nende arv vähenes. Mitte kaugel Santa Fe'st on huvitavad varemed, — järsusse kaljuseinasse on kaevetud koopad — pueblo indiaanlaste esivanemate eluasemed vist umbes poolteise tuhande aasta eest.

Huvitav on jälgida indiaanlaste kultuuri kronoloogiliselt ja lõuna poolt põhja poole liikudes. Hispaanlased 16. sajandi alul Perusse tulles leidsid ja laastasid inkade (s. t. päikese laste) tsivilisatsiooni. Teated nende indiaanlaste rikkalikult kulla ja hõbedaga kaunistatud templeist ja lossidest kõlavad peaaegu muinasjutulisena. Nende valitsemissüsteem oli imestamisväärt targasti ja peenelt välja töötatud ja nende suurepäraseist kuni kolme tuhande kilomeetri pikkusist maanteedest on praegu veel jäljed järel. Kuid uuema aja antropoloogid on arvamises, et inkade kultuur, ehk küll väga kõrgel arenemisastmel, oli ainult hale jäljend ja veel kõrgema ja palju enam imestamisväärse kaduma läinud kultuuri järelkaja. Kuid Inkade eneste kultuur oli langemas juba ammu enne valgete tulekut.

Umbes aastast 100 enne Kr. kuni 600 p. Kr. olid Maya indiaanlased Kesk-Ameerika kultuuri lipukandjad. Nad ehtasid püramiiditaolisi templeid, kunistasid neid maalide ja skulptuuriga. Neil oli hieroglüüfitaoline piltkiri tarvitusel. Neil oli märk nulli tarvis (800 aastat varem kui hindud Aasias selle leiutasid), neil oli targasti väljatöötatud kalender, astronoomilistele uurimistele põhjendatud. Kõigi indiaanlaste tsivilisatsiooni tsentrumite langemise põhjus oli alati sama. Põhja poolt pealetungivad barbaarid laastasid, adopteerisid, muutsid ja korrutisid Maya kultuuri. Selle Maya kultuuri jäänuste kandjad olid hispaanlaste tuleku ajal asteegid. Asteegid olid peaaegselt sõdurid. Asteegi vahvust hinnati skalpide arvu järgi, mida ta vaenlaselt oli võtnud. Asteekide ohverdamisviisi

oli kõige metsikum, inimohvrid ei puudunud peaaegu kunagi nende usulisil toiminguil.

Samal ajal, umbes Ameerika leiutamise ajal (kui Ameerika leiutajaks peame Kolumbust ja mitte Leif Ericsoni, kes aastal 1000 maandus põhja pool praegust New Yorki) elas Põhja-Ameerika indiaanlane veel täiesti kiviajajärgus. Ta toitis end küttimisega ja kalapüügiga. Ta sõja- ja tööriistad olid puust ja kivist, metallid olid talle täiesti tundmatud. Tal ei olnud mingit kirjutamisviisi, ei mingit märki numbrite jaoks.

Sedasama peab ütlema pueblo indiaanlasest. Kuid pueblo indiaanlane elas paigal, ta hakkas savist nõusid tegema, kaunistas neid värviliste joonistustega ja avaldas sel alal suurt kunstitunnet ja -võimet. Teine ala, mil ta osutus suureks kunstnikuks, on vaipade kudumine. Need käsitsi kujutatud vaibad on kaunistatud joonistustega, mis harilikult kujutavad usulisi sümboleid, mille kohta aga indiaanlased heameelega ei anna seletusi. Mõne nädala eest omandas Santa Fe museum vaiba „Valge antiloop“ (ka vaipadel on nimetus) kahe tuhande viiesaja dollari eest. Hiljem ilmus hõbe pueblodesse, Mehhikost sisseveetuna, ja pueblo indiaanlased hakkasid valmistama hõbeehteid, neid kaunistades türkiiskividega, mille kaevandused asuvad New Mehhiko piirides. Varem tegid indiaanlased hõbeehteid endi tarvis (mehed kandsid neid, kannavad veel praegu, kuid mitte kunagi naised). Nüüd teevad nad neid müügiks. Samuti lähevad savist potid ja vaasid kõik müügile, kuna indiaanlased ise ostavad vabriku alumiiniumi.

Kõige silmapaistvam osa praeguse mesindiaanlase riietuses on kirju vaip, mida ta kannab üle öla viisatuna, ja kirju pael, millega juuksed kuklasse kokku on sõlmitud. Üle harilike pükste ta kannab otsest särki või jakki ja selle peal kõiki oma hõbeehteid — vööd, käe- ja kaelavõrusid; ka kõrvarõngad ja sõrmused ei puudu kunagi. Tihti on nägu ka veel kaunistatud punase või valge värvijonega, mis otse üle otsaesise ja nina on tõmmatud.

Ka vaibad lähevad müügile, mõlemate, nii ostja kui ka müüja kasuks, sest indiaanlane hindab banaalseid kirjuvärvilisi vabrikuis koetud vaipu palju kõrgemalt.

Ehk küll valge ameeriklane indiaanlast heameelega oma seltskonda vastu võtaks, ei hooli indiaanlane, eriti

Indiaanlaste tants.

*Juhime austatud kuulutajate
tähelepanu sellele, et k. a.
sept. lõpus ilmub «Kaitse
Kodu!»*

KODUTÖÖSTUSE ERINUMBER

*suures kaustas ja rikkaliku
sisuga. Numbri ettevalmis-
tused on juba praegu käi-
mas.*

pueblo indiaanlane, sellest. Ta on laisk, ütleb temast ameeriklane. Võib-olla ka. Kuid õigem vist on, et ta usulised sidemed teda niivõrd tugevasti seovad ta pere ja suguvõsa külge, et tal võimatu on end neist vabastada. Ta kasvatab maisi, tšiili pipart, peab lambaid; veoloomaks on tal eesel. Üldiselt on pueblo indiaanlane vähenõudlik, aus, tagasihoidlik, endasse pöördunud, kuid seejuures tark ja tähelepanelik. Viimast omadust pildistab hästi järgmine juhtum.

Adolf Bolm, endine Petrogradi balletitantsija, oli mõne aasta eest Santa Fe's indiaanlaste tantse uuri-

mas. Ühel pueblo pidustusel, pärast seda, kui indiaanlased olid tantsinud, tõusis Adolf Bolm üles ja ütles: „Indiaanlased lõpetasid oma tantsu, nüüd tantsin mina neile.“ Ta tantsis mingisugust Armeenia tantsu. Kuna pärast tantsu lõpetamist valged pealtvaatajad käsi plaksutades avaldasid oma heameelt, olid indiaanlased täiesti liikumatud. Näis, nagu ei oleks nad üldse pealt vaadanudki. Kuus kuud hiljem tantsisid kolm indiaanlast Santa Fe's seda Armeenia tantsu täpselt nagu Bolm seda oli tantsinud.

MÕND VÄIKEKALIIBRILISE PÜSSI LASKESPORDIST

SAGEDAMINI ETTETULEVAD ASEN-
DITE VEAD

1.

Ajajooksul on „Kaitse Kodu!“ veergudel nii mitugi korda olnud juttu laskeasendeist. Oleme välja selgitanud, et asend on iga eduka laskmise alusmüüriks, on nagu laskmise vundamendiks.

Teisest küljest on laskmise juures asend just see ala, millele paljud ei pühenda väärilist tähelepanu ja mille vastu peaaegu kõige enam patustatakse.

On tõsiasi, et laskurid, kes tahavad tõsiselt ja õieti süveneda asendisse, tungida nende sisse, peavad omandama tugeva enesekriitika, peavad suutma täie peremehena valitseda kõiki oma keha liikmeid ja lihaseid. Juba siit algab peale laskespordi uurimise töö.

Teisest küljest ei ole sel alal abi loota ka laskejuhatajalt. Lihtsalt pole igal laskejuhatajal küllalt

Joon. nr. 1.

Vale asend: küünarnukid liig laiali, vasak küünarnukk liig viltu. Püss liig madalale asetatud. Keha ristluudes painutatud. Jalad liig laiali. Kannad kõrgel.

Joon. nr. 2.
Õige asend.

teravat silma asendite vigade leidmiseks ja teiseks asendite parandamine nõuab suurt vilumust ja kannatlikkust.

Oleme mitmel korral toonitanud, et laskeasend on puhtsubjektiivne asi ja seda saab lõplikult õppida kätte ainult laskur ise vastavalt oma füüsilistele omadustele. Kuid siiski, olgu laskeasend kui omapärane tahes, jäävad püsima teatavad kindlad põhimõtted, milledest kinni pidamata tagajärjerikkast laskmisest ei või olla juttugi.

Need kindlad põhimõtted tulevad võtta omaks ja alles siis hakata asendeid kohandama ja sobitama oma füüsilistele iseäraldustele.

2.

Igas laskeasendis peab laskuri keha püsima kindlalt, kuid seejuures absoluutselt mingisuguse pingutuseta. Peab hoiduma ebaloosulikest „tugevdamistest“ ja igasugustest muudest ülearustest pingutustest, sest et need tegevused vähendavad rahu-

likku püsimist laskmisel ja mõjuvad halvavalt ka tagajärgedele.

Neid vigu tuleb kõige sagedamini ja kordavamalt ette algajate laskurite juures, kuid neist pole vabad ka kõik vanad laskurid.

Parimaks ja mõjuvaimaks rohuks selle tõve vastu on inimkeha üldine arendamine, nimelt niisugune arendamine, mis kõik lihaksed teeb painduvaks ja vabaks.

Ei ole küllalt füüsilisest tööst, nagu kahjuks seda sagedasti arvatakse. Igapäevane töö arendab peamiselt ainult teatavaid lihaste gruppe, kuna laskmine nõuab kogu keha täieulatuslikku arengut. Pole peaaegu ühtki füüsilist tööd, mis täiel määral rahuldaks neid nõudeid.

Tuleb tahes-tahtmata võtta abiks eriline keheline kasvatus. Sel alal nii meie laskurite kui ka sportlaste peres valitseb suur väärarusaamine. Millegipärast usutakse, et heast laskurist ei saa korralikku sportlast ega vastupidiselt. Kiputakse isegi üle-õla üksteisele vaatama.

See on juurteni vale vaade.

Laskmine on lahutamata osa üldspordist, ainult tema hingeline ja vaimne kasvatuslik osa on suurema ulatusega. Füüsilist kasvatamist nõuab laskmine nagu iga teinegi spordiharu.

Siin võib leppida ainult kitsama ringi üldkasulike harjutustega. Igasugused vabaharjutused, harjutused riistadel ja abinõudega on möödapääsmatult vajalised, kui tahetakse omandada kindel ja mugav laskeasend.

Ainult need kehalist harjutused, mis arendavad närvlikkust, pole laskureile sobivad.

3.

Toome siin kohal mõned tähtsamad laskeasendite vead, milliseid kahjuks liig sagedasti tuleb ette ja millele väljavõõrutamisele ei pühendata küllaldaselt tähelepanu.

a) Esiteks püssi palgepanek, õigemini see osa, mis puutub laepära õlga tõmbamist. See toiming on algajale laskureile küllalt raske õieti kätte harjutada. Kuid siin ei tohi talitada vabal volil.

See pole õige õlga tõmbamine, kui laepära asetatakse üles- või allapoole õla lihaste sõlme; samuti ei või pära tõmmata vastu rinnaluud ega teda toetada vastu käsivart.

Juba algusest peale tuleb püsti ja põlvelt lask-

misel harjutada kätte järgmine õige õlga tõmbamise viis:

parem käsivars õla kõrgusele üles tõsta, nii et õlakoobas õlaluu ja lihaste kimbu vahel moodustab tugeva ja rahuliku pesa püssipära tarvis.

Püssipära õiget ja kindlat asetust on parim kontrollida järgmiselt: õpetaja või teine laskur rõhub pära üles- või allapoole; kui nüüd laepära kergesti annab järele, pole tema küllalt tihedasti seotud õlaga.

Püsti ja põlvelt asendite kohta maksab kindel reegel, et küünarnukk ei tõstetaks liig kõrgele (üle õla kõrguse), mis kutsub esile ebamugava painutuse ristluudes ja lõdvendab parema käega laekaela haaramist.

b) Suureks veaks tuleb lugeda ka n. n. laekaela „järelehaaramist“. Hoolikate harjutustega tuleb jõuda nii kaugele, et laekaela suudetakse korruga ja imevalt haarata, ilma et oleks tarvis kätt lasta järele või sõrme asetada ümber.

Laekaela haaramine pole klaverimängimine. See peab olema jõuline ja kindel toiming, mis hoiab püssi tugevasti ning iga lasu ajal ühtlaselt käes, haaramise pinget ja käe asetuse muutmiseta.

c) Laskeasendid oma iseloomult jagunevad:

- 1) sportlikeks ja
- 2) õppe- või ettevalmistavaiks laskeasendeiks.

Sportlikud laskeasendid on: lamades käelt, põlvelt, istudes ja püsti käelt, kuna ettevalmistavad laskeasendid on — istudes laskepingilt ja lamades toelt.

Iga asend tuleb enne harjutada kätte relvata, et laskur õpiks alul selgeks õige keha hoidmise, milleta kindlat laskurit ei kujune.

Istudes laskepingilt laskmisel on suureks veaks, kui laskur oma rinna vasakpoolse osaga ei toetu tugevasti vastu laua äärt ja kui tema ei toetu mõlemate küünarnukkidega tugevasti vastu lauda. Ei tee tema seda, võib tulla ette keha ülemise osa võnkumisi, mis kantakse üle kätele ja relvale.

Lamades asendi juures on õige asendi lähtepunktiks märgile viltu lamamine, nii et parema jala säär lamab relvaga umbkaudu ühes suunas.

Sagedase puudusena tuleb siin ette keha painuta-

Joon. nr. 3.

Vale asend: reied liig koos, vasak küünarnukk on põlve keraluul; vasak käsi viltu püssi all; parem küünarnukk madalal; püss liig kõrgele.

Joon. nr. 4.
Õige asend.

mine ja murdmine ristluudes. Seda ei tohi ette tulla. Ristluude kohal peab keha lebama sirgelt ja pingusteta.

Hea on lamades käelt asend siis, kui vasak küünarnukk ühes käsivarrega on viidud ristloodis püssi alla ja püss lebab peopesal. Seega on hoitud ära püssi küljesuunas äravimine. Vasak käsi ainult hoiab püssi, kuna õlga tõmbamist toimib parem käsi. Seepärast ei tohi ka õlga toppida ette püssile toeks.

Joon. nr. 5.

Vale asend: jalad on liig lähestikku; keha paremale länngus; vasak käsi viltu; püss liig kõrgele.

Tavalised vead on põlvelt laskmise juures, et laskur ei aseta küllalt kindlalt oma istmikku parema jala kannale ja reied on liig ligistikku. Viimased peaksid moodustama peaaegu täisnurga, et kehale luua suuremat toetuspinda, mis piirab keha kõikumist.

Laskurid peavad harjutama pikemaajalist põlvelt asendis püsimist mõnusalt, ilma et tekiks mingisugust valutunnet. On kasulik sooritada sarnaseid harjutusi, mille kaudu reie künnaput venitatakse ja lihaseid tugevdatakse.

Valevõte on küünarnukke asetada põlvele nii, et kont tuleb kondi vastu, mis kutsub esile alatise küünarnuki kohalt äraliikumise ja annab seega püssile ebapüsiva seisu. Laskur peab selle poole püüdma, et käsivars ulatuks veidi üle põlve või küünarnukk toetuks vastu reie lihast tagapool põlve, vastavalt tema kehaehitusele. Igal juhtumil on seda parem, mida rohkem püstloodis saab vasakut kätt asetada püssi raskuskeskkoha alla.

Istudes asendi juures tuleb samuti nagu põlvelt laskmise juures jälgida, et küünarnukid ei toetuks vastu põlve keriluid. Kõige rohkem vigu tuleb ette püsti käelt laskmise juures. Silmatorkavaimad neist oleksid järgmised:

Jalgade asetus ei tohi olla liig lai ega liig kitsas. Esimesel juhtumil ei saavutata küllalt kindlat asendit ja teisel juhtumil tekib keha õõtsumine. Jalgade asetust tuleks alul harjutada relvata, selleks jalad harali ajada nii, et reites tekib väike valutunne, ja siis jalad koomale tõmmata nii kaugele, et see valutunne kaob. Normaalne jalgade vahe on pool kuni kolmveerand sammu.

Keha kõikumist on kõige parem kõrvalda-

Joon. nr. 6.
Õige asend.

da seega, et keha lüngutatakse natuke ettepoole. Kuid vale on jällegi keha ettepoole risti murda. Õige seis saab kätte, kui mõnekordse jalavarbaile tõusmise järel rahulikult jäädakse seisma täiele jalale.

Palju sekeldusi tuleb ette ka püssi hoidva (harilikult vasaku) käega. See käsi peab ainult püssi hoidma ülal, mitte aga õlga tõmbama. Viimane on täiesti ainult parema käe ülesanne. Kui vasak käsi hakkab püssi hoidmise asemel seda õlga tõmbama, ei suuda tema enam püssi rahulikult hoida. Kõige sobivam on püssi hoida peopesal, kuid lühikese haaramise juures osutub osal laskureil küünarvars liig lühikeseks ja siis tuleb püssi hoida ainult sõrmedel.

Kõigi laskeasendite juures tuleb ette üldine viga, et püss rebitakse pärast lasuandmist silmapilkselt palgest ära, õieti mitte pärast lõplikku lasuandmist, vaid otsekohe pärast trikli päästmist. Seega viiakse püss sihist ära enne, kui kuul jõudis rauaõõnest välja, eriti pikendatud laskude juures.

Käesolevas artiklis pole loeteldud kõiki ettetulevaid vigu. Vilunud laskur või laskejuhataja leiab neid veel juure. Kirjeldasime ainult mõned tähtsamaist.

Väikekaliibrilise püssi laskesport Inglismaal.

Just inglased kutsusid esimestena ellu väikekaliibrilise püssi laskesporti kui rahvasporti. Juba 1900. aastal, mil Buuri sõja tagajärjel algas suur liikumine maakaitse alal, kutsuti selleks ellu suur hulk laskeseltse nii linnades kui ka maal, kus kasutati peamiselt odavaid relvi, võrdlemisi nõrgajõulist laske-moona ja laskmiseks kasutati ära võrdlemisi vähe maksma minevaid laskeradu.

Nii tekkisid moodsad väikekaliibrilised püssid kaa-

luga alla 4,5 kg, lihtsa päästikuga, mille vedu oli alul 1,8 kg ja pärastpoole 1,35 kg.

Laskeasendiks valiti eranditult lamades asend ja seda puht „sõjalistel“ motiividel. Normaalne laskekaugus oli 50 yardi (45,7 m). Märklaud oli järele aimatud sõjaväepüssi laskmise märklauale. Seesmine ring, mille läbimõõt 4 cm, hinnati 5 punktiga.

Peagi näitas tegelik elu, et see märklaud on liig jämedate jaotustega väikekaliibrilise püssi laskmise tarvis, ja siis mindi üle 10-ringilisele märklauale, millel ringide vahe $\frac{1}{2}$ tolli (12,7 mm). Lühemate laskedistantside tarvis vähendati seda märklauda ja suuremate kauguste tarvis suurendati (100 yardi peal ringide vahe 1 toll). Must sõõr haaras alul ainult 9. ja 10. ringi, kuid pärastpoole laiendati seda ka 8. ringile.

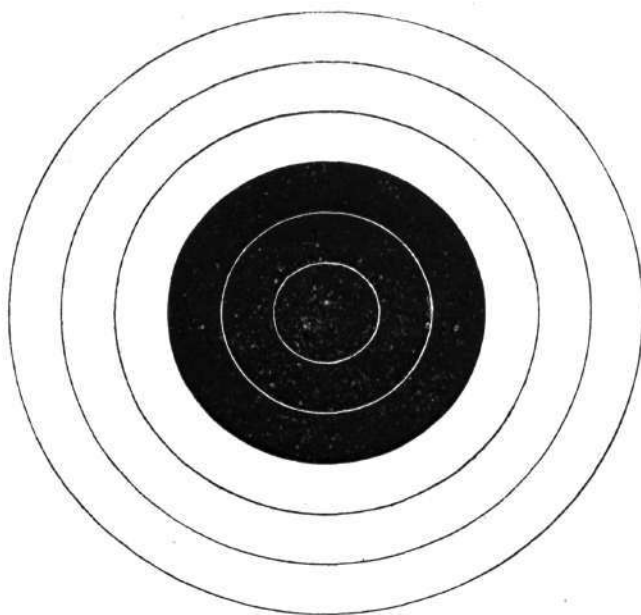
Et laskmine sündis ainult lamades asendist, loobuti 50 yardi märklaudade juures 1.—5. ringidest ja 100 yardi märklaudade juures 1.—4. ringidest, mistõttu märklauad tulid odavamad.

Edasi võeti normaalseks 100 yardi märklaud ja võeti vastavad muudatused ette 50 yardi märklaua juures. Mindi välja sellest seisukohast, et kui 100 yardi märklaua ringide vahe on 1 toll, siis 50 yardi märklauda võib poole võrra vähendada ainult sel juhtumil, kui tabamusi loetakse kuuliaugu keskkoha järgi. See tabamuste lugemise viis on raskesti teostatav ja harilikult loetakse ring siis tabatuks, kui kuuliaugu äär riivab ringjoone välist äärt, siis on märklaua proportsionaalne vähendamine lubatud ainult sel juhtumil, kui kaugusega koos väheneksid ka kuuliaukude läbimõõdud.

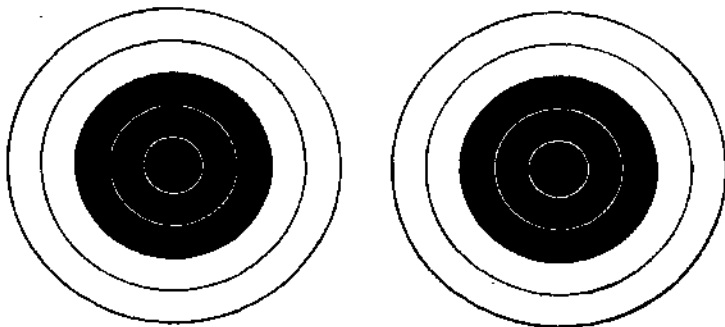
Et seda aga ei sünni, vähendatakse ringide läbimõõde, nii 50 yardi tarvis poole kuuliaugu läbimõõdu võrra või ümmarguselt 2,8 mm. Inglise 50 yardi märklaudade ringide läbimõõdud on seepärast:

$$10 = 22,6 \text{ mm}$$

$$9 = 48 \text{ „}$$

Joon. nr. 8.
Inglise 100 yardi märklaud.

Joon. nr. 7.

50 yardi võistlusmärklaud (1/3 loomulikust suurusest).

8 = 74 " (musta sõõri läbimõõt)
 7 = 99 "
 6 = 125 "

Nõndanimetatud võistlusmärklaud (v. joon nr. 7), mida kasutatakse võistluslaskmistel, on 30,5 cm lai ja 20,5 cm kõrge ja sellele on asetatud kaks sõõri. Kummagi sõõri pihta antakse 5 lasku.

Märklaud on kollaka tooniga ja trükitud umbes 1/2 mm paksule kartongile. Kartong on kare ja ringid on nummerdamata, et sihtpilt oleks võimalikult selge.

100 yardi märklauda kõrgus on 35,5 cm ja laius 32 cm. Sel kaugusel on vähem hädaoht kaks kuuli ühte auku lasta ja seepärast on märklaual ainult üks sihtpilt, mille pihta antakse 10 lasku (v. joon. nr. 8).

Kinniseis ruumides toimub laskmine harilikult 25 yardi kauguselt. Kasutatakse kartongmärklauda, mille laius on 30,5 cm ja kõrgus 20,4 cm ja millel on 5 sihtpilti. Iga sihtpildi pihta antakse 2 lasku. Ringide läbimõõdud on: 10 = 8 mm, 9 = 21 mm, 8 = 34 1/2 mm, 7 = 47 mm, 6 = 59 1/2 mm ja 5 = 72 mm.

Inglise väikekaliibrilise püssi laskmise seltsid on koondatud „Cociety of Miniature Rifle Clubs“ ümber, millesse kuuluvad 1853 väikekaliibrilise püssi laskurite ja 107 õhupüssi laskurite seltsid.

Laskurite liit annab välja ajakirja „The Rifleman“, mis ilmub kord kuus (Codrington House, 23 Water Lane, Ludgate, London, E. C. 4).

Esirinnas sammuvate inglise laskurite tagajärjed on väga kõrged. 100-silmalised seeriad on päris tavalised nähted. Nii 1930. aasta meistervõistlustel Bisleys löödi välja sajasilmalisi seerijaid: 25 yardil — 195, 50 yardil — 184 ja 100 yardil — 63 tükki.

Väikekaliibrilise püssi laskesport Ameerikas.

Põhja-Ameerika Ühendriikides võttis väikekaliibrilise püssi laskesport suurt hoogu pärast 1912. a. Stokholmis peetud olümpiavõistlusi. Alul lasti 50 yardi kauguselt 25-ringilise märklauda pihta; hiljem võeti kasutamisele inglise 10-ringiline märklaud.

Ameerika laskurid kasutasid alul blokklukuga püsse Stevensi, Winchesteri ja Ballardi süsteemi, kuni „Winchester Repeating Arms Co.“ ja „Springfield-Arsenal“ turule lasid 4 kg raskused tsilinderlukuga püssid, millised oma parema laeehituse ja lasketagajärgede poolest tõrjusid blokklukuga püssid taga plaanile.

Peale dioptrite kasutatakse laskmisel veel kiikreid.

Suured võistluslaskmised, milliseid toimitakse 50, 100 ja 200 yardi kauguselt, leiavad aset enamasti ühes asendis — nimelt lamades. Ainult kõige lühemal distantidel (50 ja 75 jalga) lastakse mitmest asendist (lamades, põlvelt, püsti jne.).

Tähtsamad laskevõistlused leiavad aset Sea Gort ja Camp Perry laskeväljadel.

Tähtsaimaks väikekaliibrilise püssi laskesporti suursündmuseks anglo-saksi maadel on laskevõistlus Lord Dewari poolt 1909. aastal asutatud rändauhinna. Ameerika Ühendriigid, Inglismaa ja viimase asumaad võivad igauks võistlustel csineda 20 võistlejaga. Iga laskur annab lamades käelt 20 lasku 50 yardilt ja 100 yardilt.

Sihtimisvahendeis ei tohi olla klaase.

50 yardil kasutatakse inglise võistlusmärklauda kahe pildiga. 100 yardil on ringide laius 1 toll. Küm-nenda ringi läbimõõt on 5,1 cm.

Välja arvatud 1926. a. on iga aasta karika võitnud Põhja-Ameerika Ühendriigid. Ainult 1926. aastal õnnestus inglasil võita karika rekordilise silmadearvuga: 7798 silma 8000 võimalikust. Kuid järgmisel aastal ameeriklased purustasid sellegi rekordi 7817 silmaga.

Vaatamata äärmisile püüdeile ja hülgetagajärge-dele, pole inglasil seni õnnestunud karikat võita tagasi.

Viimaste aastate tulemused on:

Aasta	Ameerika			Inglismaa		
	50 y.	100 y.	Summa	50 y.	100 y.	Summa
1928	3957	3924	7881 (rekord)	3937	3928	7865
1929	3953	3924	7877	3912	3859	7771
1930	3940	3911	7851	3937	3902	7839

Parimad üksiktulemused olid (võimalikust 400 sil-mast):

1928. a.	V. Z. Cantfield, U. S. A.	200+198=398	silma
	L. D. Brooks, Inglise	199+198=397	"
	L. Wilkens, U. S. A.	200+197=397	"
1929. a.	G. M. Upschav, U. S. A.	199+198=397	"
	L. Wilkens, U. S. A.	199+198=397	"
	W. R. Stokest, U. S. A.	199+198=397	"
	J. C. Beedle, U. S. A.	199+198=397	"
	F. W. Bracegirdle, Inglise	196+200=396	"
1930. a.	A. T. Goldsborough, U. S. A.	199+199=398	"
	W. Wildgovse, Inglise	198+199=397	"
	E. H. La Rue, U. S. A.	198+199=397	"
	F. J. Paffe, U. S. A.	198+199=397	"

Madalaimad tagajärjed olid võitjail meeskondadel:

1928. a.	196+195=391	silma
1929. a.	198+190=388	"
1930. a.	194+190=384	"

Need tulemused räägivad ise eneste eest selgel keelel.

Ainetel R. L.

„EMDENI“ DESSANT

I. India ookeanis.

Varahommik 9. novembril 1914. aastal.

Kõrgete palmide varjus magab saartegrupp, mis asub Zondi arhipelaagist lõuna pool. Üldist vaikust segavad vaid rannale jooksvad tasased põhjalained.

Rahulik unes puhkas ka siin asuv Briti raadiojaam. Telegraafihoones võitles vahikorral olev telegrafist aparadi juures pealetükkiva unega. Monotoonset häält tegi seinal kellatikats. Telegrafist ärkas: ta oli kuulnud võõrhääli, mis segasid kella tiksumist. Äkki löödi uks lahti, põrandale langesid klirinal akna klaaskillud. Uksele jäi seisma tundmatu isik, revolver käes, ning aknast vahtisid sisse vintpüssiotsad. — „Mitte paigast!..“ Kell oli 7.30 min. hommikul.

*

„Maa!“ kuuldus laevalt hüüe. Komandör haaras komandosillal telegraafi järele ja pööris käigu keskmiselt tasasele. Läbi hommiku-udu hakkasid paistma saarekontuurid. — „Seis!“ — „Täiskäik tagasi!..“ — „Ankur vette!..“ Hiiglakolinaga jooksis ankur mere-sügavusse.

Signaalvile puhus: „Kes määratud dessanti — rivisse!“ Nelikümmend madrust asusid boordile ning rivi paremale poole otsa asusid kaks mitšmani ja leitnant — dessandi juhataja. Komandosillalt tuli kapten alla. Ta tegi dessandile teatavaks tema peale pandud ülesande ja soovides edu käskis jõuku asuda paatidesse. Paati lasti veel neli kuulipiidujat ja anti kaasa ka lõhkevaid kuule. Aurukaater võttis paadid püksiiri. Pea kadusid need kaljurägastike taha. Komandör läks tagasi sillale, vaatas kella, mis näitas 6.30 hommikul.

Kahe tunni pärast pidi siia jõudma transport sõelaadungiga. Transpordi tulekut hoiti suurima saladuskatte all. Kapten oli oma tegevuskava arvestanud nii, et transpordi ilnumisel pidid olema hävitatud saarel asuv vaenlase raadiojaam ja ühtlasi ka olema läbi lõigatud merikaablid, mis ühendasid Inglismaad Bataaviaga ja Austraaliaga. Ühe hoobiga tahtis ta tabada kaht järest: hävitada vaenlase ühenduse ja võtta peale sütt edaspidiste operatsioonide läbiviimiseks. Kell 7.30 min. kostis maalt suurest mürsust tekkinud kõmin. — „Tubli!“ mõtles kapten. Kõik läheb nii, nagu kavatsatud ja ette nähtud... Udu kerkis. Kaugel silmapiiril paistis laevasuits...

*

Saarel valitses segadus. Äkki ümberhaardud inglased ei osanud kujutella, kust nii imekiiresti ilmus vaenlane, kes nad vangistas. Ühe silmapilguga oli raadiojaam lastud õhku ja mast tõmmatud maha.

Raadiojaama tormanud madrused kuulutasid telegrafisti arreteerituks ja asusid aparadi juure. Aparaat töötas, šifreeritud telegrammimärgid märkis aparat paberlindile. Nagu näeme, see fataalne ühtelangemine — raadiojaama vallutamine ja telegrammi

päralejõudmine — sai saatuslikuks rannavetesse sõitnud laevale. See tähelepanemata saare alla sõitnud saladuslik laev polnud keegi muu kui korsaar „Emden“, kes hoidis hirmul kogu India ookeani.

*

Kaablid läbi lõigatud, purjelaevad uputatud. Jäi järele lasta põhja veel üks kolmemastiline šooner ja samal silmapilgul kuuldus merelt hädasignaal. Saarel asuvad madrused nagu kangestusid. Jäid seisatama. Sireen jätkas undamist.

„Kõik maha jätta... Kohe paatidesse!“ karjus leitnant — dessandi juhataja. Kiiresti asuti paati ning jätkati sõitu tagasi merele. „Emden“ paistis kätte. Kõigist tema korstnaist voolas välja suitsupilvi. Mastis lehvits tagasikutsesignaal, millest võis ära lugeda, et laeval on ootamatu ärasõit ees. Ristleja ei oodanud ära isegi paatide kohalejõudmist, tõmbas ankrud üles ja täie auru all kihutas minema. „Ristleja sõidab arvatavasti sõetranspordile vastu,“ arvas üks paadisolija ohvitser. Vaevast oli ta jõudnud neid sõnu öelda, kui „Emdenilt“ sähvatas välgusarnane tulijuga, millele järgnes hiiglamürin, mis vallutas kogu ookeani. Silmapiiril polnud aga midagi näha, kuid „Emden“ jätkas tulistamist suurtükkidest laengu järele. Äkki kerkis „Emdeni“ külje alt üles veesammas. Silmapiiril nagu koitis ja veesambad aina tõusid ristleja piirkonnas, kes täie auru all kihutas edasi. „Emden“ suurendas kiirust kadudes meil silmist.

Paatidel ei jäänud järele muud, kui pöörduda tagasi saarele ja oodata peatset lahingut. Suurtükimürin ookeanil ei vaibunud...

Leitnant interneeris esimeses järjekorras kõik saarel asuvad eurooplased ja tõstis üles saksa lipu. Iseronis siis katusele, kust avanes ülikena vaade kogu ookeanile.

Binoklist olid näha lahingut lõövate laevade siluetid. „Emdenit“ pommitas arvatavasti Austraalia ristleja „Sidney“, mis oli märksa suurem „Emdenist“.

Silmapilgul, mil „Emdeni“ dessant vallutas kohaliku telegraafijaama, saarel võeti vastu šifreeritud kaabelgramm, milles päriti järele, kas pole mingisuguseid teateid „Emdenist“ ja kas pole mõni sõjalaev sõitnud mööda? Sakslased ei osanud šifreeritud telegrammi avada ja seega jäi telegramm vastamata. Telegraafi vaikimine tekitas kahtlust järelepärijas telegraafijaamas ning ta saatis seetõttu samasuguse telegrammi raadio kaudu laiali kõigile liitlaste sõjalaevadele. Oleks see kaabelgramm saabunud mõni minut varem, oleks asjal olnud teissugune käik.

Õhtul, videviku eel, tulid ristlejad uuesti silmapiiril nähtavale. „Emden“ oli tules ja suitsus, tema kaks korstnat ja fok-mast olid maha lastud. Katusele kogunenud madrused ja ohvitserid jälgisid hinge kinni pidades „Emdeni“ tegevust. Oli selge, et „Emdeni“ tunnid

olid loetud. Tema jõud rauges, rauges ka tuli. Põleva facklina kadus ta pimedusse.

*

Raske südamega ronisid katuselt alla leitnant von Mucke ja tema dessandikaaslased. Tuli võtta kaalumisele oma saatus, sest iga minut võis siia ilmuda mõni vaenlase sõjalaev. Rannas seisis endiselt ankrus kolme-mastiline šooner, mida hommikul „Emdeni“ tagasikutse tõttu ei jõutud põhja lasta. Leitnant andis käsu see vallutada. Šooner osutus vanaks laevaks, mille korpus oli õige tugevasti mädanenud. Oli umbes 97 tonni suur, mil meeskond võiks olla 6 inimest. Sarnasel laeval ookeanireisi ette võtta oli väga riskantne, kuid leitnant von Mucke otsustas seda veel täna alata, et jõuda tagasi Saksamaale.

2. Külalised teisest maailmast.

Jõudis kätte 1. detsember. Kolm nädalat tagasi saarelt lahkunud šoonerist polnud midagi kuulda. Keegi ei kahelnud šooneri hukkamises, kuna samal ajal merel valitses hiiglamaru. Seda kurba arvamist aitas süvendada veel see asjaolu, et otsima saadetud liitlaste rist-lejad ja miinilaevad šooneri merel ei leidnud.

*

Sumatra saarel asuvas Padangi sadamas tärkab hommikutj elu väga vara. Krääksusid laevavintsid ja kraanad sadamasildadel, mürinaga löödi lahti sadama-kõrtside ukсед.

Sadamas oli palju laevu. Mõned olid tulnud siia tormivarju ning valmistusid nüüd jälle väljasõidule reisi jätkamiseks. Nende hulgas olid ka mõned „Norddeutscher Lloyd'i“ laevad. Ühel neist, „Reinglandil“, kogunesid laevaohvitserid hommikeinele. Neil päevil oli jutuks ainult „Emdeni“ kangelaslik võitlus ning hukumine ja dessandi kadumine. Kõik maailma lehed kirjutasid noist sündmusist. Hommikeine oli juba lõpu-korral, kui laevadekil kuuldi mingisugust kisa, jooksu ja käratsemist. Ohvitserid jooksid kajutist laevalaele. Nad ei näinud aga peale ühe šooneri ega eemal ristleva Hollandi miinilaeva mitte midagi. Sealjuures aga paisus hurra-hüüe järjesti suuremaks. Laevalt nähtud šooner sõitis paraja kiirusega sadamasuust sisse. Sel väikesel, räpasel šooneril, mis kõlbaks kuskil rannal heeringapüügiks, kerkis aga äkki suur saksa raudristi kandev lipp. Nüüd oli kõik selge. Šooner laskis ankrumerre. Kõigilt sadamas seisvalt saksa ja teistelt laevadelt lasti paadid ja kaaterid vette ja kihutati purjeka juure. Kõik tahtsid oma silmaga näha „Emdeni“ kangelasi ja suruda nende kätt.

Vaevatud ja lohkuvajunud ning pügamata põskedega merimehed, kelle keha katsid närused riidehilbud, vastasid rõõmsalt neile korraldatud ovatsioonidele.

*

Kui teade „Emdeni“ dessandi jõudmisest jõudis Briti võimude kõrvu, võeti käsile kõik abinõud, et Hollandi võimud pääsnuvad dessandi meeskonna kui meriröövlid võtaks vahi alla. Ühtlasi pandi kaptenile ette lasta maha sõjalipp.

„Minu käsutuses on kuulipildujad ja dünamiit. Katsugu keegi minu lippu maha lasta!“ vastas leitnant.

Silmas pidades sarnast suhtumist enesele kohalike võimude poolt, leitnant von Mucke otsustas silmapilkselt sellest „erapooletust“ sadamast lahkuda, kuid, et vaenlast viia eksiteele ja seega hõlbustada endale kergemat väljapääsu, teatas ta sadamavõimudele, et rahvusvahelise meriseaduse järgi laevad, mis merel on kannatanud avarii, on õigustatud varju saama, ja seepärast tahab ta oma laeva remonteerida, milleks tuleb dokki minna. Samal päeval nägi leitnant von Mucke sadamas saksa laeva „Schuasingi“ kaptenit, kellega tal oli kõnelus ja kellega milleski salajases kokku lepiti.

Kell 3 öösel tõstis šooner ankrust üles ja kustutatud tuledega möödus merel ristlevaist inglise, uusmerimaa ja jaapani ristlevaist ja purjetas lahtisele ookeanile. Tund hiljem hiivas ankrust ka aurik „Schuasing“, kellel samuti õnnestus kellelegi nägemata sõita merele ja kohtuda šooneriga kokkuräägitud kohal. Siin emdenlased jätsid maha oma šooneri ja asusid kaubalaevale, et jätkata reisi.

3. Teel kodumaale.

Paistab Aafrika rand... 7. jaanuaril „Schuasing“ sõitis sisse Punasesse merre ja kasutades kõiki ettevaatusabinõusid, liikus öösel Hodeiddahi alla, mis asub Araabia rannas. Eemal paistsid tuled. Alul peeti neid linnatuledeks ja imestuti selle nurga tsivilisatsioonist, kuid hiljem selgus hoopis midagi muud. Pimeduses hakkasid paistma mingisuguse laeva kontuurid. Nähtud tuled pidid seega olema laevatuled. Hakati sõitma tuledest eemale ja hea, et seda tehti, sest selgus, et reidil seisis prantsuse ristleva „Dessaix“. Oli selge, et edasisõit on võimatu, ja seepärast otsustas leitnant von Mucke minna maale ja maad kaudu edasi kuni Medinani, et jõuda esimesse raudteejaama.

Koiduvalgel asus dessant paatidesse võttes kaasa ka kuulipildujad ja randus tühjal, kõrbetaolisel rannal. Rannas liikus ainuke araablase kogu, leitnant lähenes talle. Vaevalt oli ta mõne sammu astunud araablase poole, kui see tõstis püssi palge ja sihtis leitnandile. Leitnant seisatas ja araablane langetas püssitoru. Ohvitser hakkas uuesti araablasele läheneda ja siis kerkis jälle püss palge. See kestis seni, kuni leitnant von Mucke oli jõudnud araablase juure. Araablane andis märku, et ohvitser ootaks, ise kadus ta düünide vahele.

Möödus tund ja siis ilmusid igast küljest ratsanikud. Mitusada beduiini piirasid dessandimeeskonna. Algasid läbirääkimised. Hoolimata ägedast žestikuleerimisest ei suudetud üksteisest siiski aru saada. Kui aga beduiinid kuulsid prantsuskeelse sõna „Allemand“ (Saksamaa), tuli nende suust kuuldavale rõõmuhõise ja õhus kajasid püssipaugud. Pärast mitmetunnilist reisi tuiskliivas jõudis beduiinlastist konvoeeritud salk hiiglakisa saatel Hodeiddahi.

Õhtul oli nõupidamine kohaliku šeriffi ja kolonel Radshidiga, kes oli garnisoni ülem. Tehti selgeks, et maad mööda raudteejaamani minna nõuaks kuuekümnepäevast teekäiku ja kahepäevast karavani ettevalmis-

tamist. Silmas pidades, et dessantmeeskond oli vaevatud ja väsinud, araablased tegid ettepaneku minna mägestikulinna — Sanaasse, kus võiks välja puhata. Sanaa kliima polnud aga sakslasile vastuvõetav ja von Mucke otsustas tagasi alla laskuda. Imestus oli aga suur, kui kohalikud võimud keeldusid selleks luba andmast. Leitnandis tekkis kahtlus ja samal silmapilgul lendas tal peast läbi araablaste kahepaiksus ja äraandmine, mida nad meelsasti tasu eest teevad, eriti aga Mekka emiir. Kas ei oldud lõksu langetud?

Leitnant otsustas tegutseda. No aga kust võtta raha? Juhus viis siin leitnant von Mucke kokku tagavaraväe türgi kindrali Ibragim-pašaga, kellel oli suur varandus. Von Mucke palus kindralit talle ametliku allkirja vastu raha laenata, mida kindral pärast pikemat järelemõtlemist ka tegi.

Von Mucke hakkas kokku ostma kaameleid ja mõne päeva pärast olid emdenlased juba Hodeidahhis. Imestus oli suur, kui ühel siinsel hoonel nähti lehvimas saksa lippu. Varem seda aga tähele ei pandud. Ukselävel ilutses värskest väljapandud silt: „Saksa konsul“. Von Mucke läks sinna.

Konsul osutus itaallaseks. Tähele pannes, millist imestust selle üle avaldas saksa leitnant, konsul hakkas vanduma oma truualamlike tundeid saksa keisri vastu ja kinnitas sealjuures, et täna-homme Itaalia ühineb Saksamaaga ning siis koos Saksamaaga hävitavad Prantsusmaa. Imeteli emdenlaste vahvust ja mehisust ja lõppeks teatas, et ta alati leitnandile on teenistusvalmis. „Konsul“ teatas veel, et ta kangelaste auks korraldab banketi.

Raskete kahtlustustega lahkus von Mucke „konsuli“ majast. Põgeneda, ja ruttu, otsustas leitnant von Mucke.

Jõudis kätte pidupäev. „Konsuli“ maja hiilgas tuledemeres. Kogunes kohalik koorekiht, kogu garnison. Veel oodatakse kõrgeid külalisi ja poodiumil ootab orkester, millal alustada hünni: „Deutschland, Deutschland über alles...“

Kuid... möödub pool tundi, tund — kõrgeid külalisi ei tule. Peremees muutub rahutuks. Saadetakse välja käskjalg... Üllatus. Tähtsaimad külalised on nagu maa alla kadunud.

*

Kuu kadus pilve taha. Kui sulahõbe peegeldub vastu uinuv Punane meri Araabia kallastel. Kõrbe puhkab rahulikus unes. Midagi nagu mustendas merel. Tuleb nähtavale üks, teine, kolmas puri... Kümned silmad vaatavad ärevuses pimedusse, kõrvad püüavad kinni igasuguse häälsuse ja kröbina. Ümberringi vaikus, vaikus on ka lähenevais laevus. Ei ainsatki häälsust, ei tuld...

*

Kõrbes ärkas elu. Kuulipildujad sülitasiid tuld, kuumaks lastud püssirauad kõrvetasid käsi. Hiigla-kuumus ähvardas lämmatada. Tuiskliiv täitis silmad, suu, nina. Veetagavara hakkas lõpma. Kord päevas,

õhtu eel anti lonks vett. Von Mucke roomas oma oigava kaaslaste mitšmani juure. Ta oli raske haava kõhtu saanud. Võitles surmaga. Kolm päeva olid emdenlased vahvasti võidelnud pealetungivate beduiinidega. Mingisugune paha vaim oli beduiinid sakslaste vastu üles ässitanud.

Oli saanud surma mitu inimest dessantmeeskonnast, kes lamasid maas kõrvuti kaamelikorjustega. Suurest kuumusest lagunema hakanud inim- ja loomakehad levitasid hinge matvat haisu, mis meeleolule veel rän gemalt ja rusuvamalt mõjus. Paistis, nagu oleks kätte jõudnud viimne tund.

Äkki kostis ümberpiiratute kõrvu vööras püssipauk ja kohe peale selle tekkis üldine vaikus. „Vaikust! Siin peab midagi olema,“ karjus komandör. Möödus mõni minut ja leitnant kargas püsti ning vaatas ringi. Oma kaaslasti ta ei näinud, need olid kui jaanalinnud liivas. Lähemate düünide tagant tulid nähtavale ratsanikud. Binoklist võis näha, et nad kandsid kallist riietust. Ees ratsutas noor, kitsa taljega beduiin, kes hiilgas kullas ja kalleis sõjariistus. Ratsanikud seistasid. Neist eemaldus parlamentöör. Leitnant tõttas talle vastu ja selgus, et tulijad olid saadetud Mekka emiiri poolt lunastama saksa väesalka. Aupaklikult näidates noorele ratsanikule, parlamentöör tähendas, et see on prints Abdullah — emiiri teine poeg. Prints hakkas lähenema leitnandile.

Puhtas prantsuse keeles ta avaldas kahetsust sündinud juhtumi üle, andis oma isa poolt üle tervitused ja teatas, et teda kästud tulla isiklikult saatma saksa väesalka Dshedahhi.

Leitnant von Mucke olles kahtluses eskordi vastu seadis tingimusena üles, et beduiinid ei järgiks neile, vaid sõidaksid ees. Prints naeratas ja heitis nõusse.

4. aprillil, igasuguste vahejuhtumiteta, karavan jõudis Dshedahhi, prints Abdullahi residentsi, mis pole kaugel pühast Mekka linnast. Otsustati teha viiepäevane puhkus ja siis liikuda edasi Uedshi, kust veel kolmepäevane retk oli ette nähtud raudteeni.

Prints võttis idamaalasele omase rõõmuga sakslasi oma uhkes lossis vastu, mis Euroopa maitse järgi oli sisse seatud. Teenrid teenisid araabia riietuses ja valgeis kindais rikkalikult serveeritud laua ääres. Meelehärma ja kibedust tunda saanud sakslased ei võtnud ka söögilaua taha asudes eneste ümbert sõjariistu maha, mis Abdullahi väga imestas. „Meie armees ja meriväes on sarnane komme, et kunagi ei lahkuta relvast,“ tähendas leitnant.

Lodix parim
kinga kreem

Valmistaja: A.-S. Sidol-Company, Tallinn.

Tähele pannes, et road enne antakse võõrastele ja alles siis printsile ning tema hoovkonna liikmeile, andis leitnant von Mucke oma inimestele märku, et nad enne toitu ei võtaks, kui prints seda pole proovinud. Prints märkas sakslaste kahtlust ja tegi korralduse, et toiduandmist alataks temast.

Dshedahhi jõudmisel kutsus emiir isiklikult leitnant von Mucke telefoni juure. See telefon, mis ühendas emiiri printsi lossiga, oli ainuke kogu Araabias. Tõlgi kaudu emiir palus leitnanti ühes oma meeskonnaga sõita Mekkasse lubades neile anda täielise julgeoleku kindlustuse.

Emiiri plaan oli selge: mägestikus, teel Mekkasse, kitsail mägitel, kuristike vahel, oleks kõige lihtsam olnud saksa väesalgast lahti saada, instseneerides röövsalga kallaletungi. Von Mucke taipas seda. Ta otsustas mitte milgi tingimusel sellega heita nõusse ja kindlasti jätkata alatud teekonda.

5. Lõpp.

Oli esimene ülestõusmispüha 1915. aastal. Erakorraline elevus haaras Konstantinoopoli ning seal asuva saksa kolonii. Ametlikud hooned, pangad, saksa saatkond, staap olid ehitud lippude ja vanikutega. Reidil seisvad „Göben“ ja „Breslau“ ja türki ristlejad olid lipuehtes. Hiiglarahvahulk oli kogunenud Haidar-paša raudteejaama. Jõudis kohale ka saksatürgi sõjalaevastiku ülemjuhataja admiral, generaliteet ja teised... Pinev ootamine. Paistab rong...

*

„Teie hiilgus! On au teile esitella ja teie käsutusse anda dessantmeeskonna ristlejalt „Emden“, kes 9. novembril läinud aastal läks maale Zondi arhipelaagi saartele...“

Admiral süleles leitnanti ja kinnitas tema rinda raudristi.

V. K.

ja teised meie

saadused, nagu:

„DURO“ põrandalakk,
„GRANIIT“ põrandalakkvärvi jne.

on välismaa toodangutega üksväärseid.

H. Graf & E. Jürgens O/ü.

Tallinn.